

ВІСНИК

КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Загальнодержавне періодичне видання

Засноване
19 лютого 1997 року

Свідоцтво
про державну реєстрацію
Серія КВ № 2444

Виходить
шість разів на рік

Засновник:
Конституційний Суд України
Адреса: 01033, м. Київ-33,
вул. Жилянська, 14

5/2013

Редакційна рада

В. Овчаренко	— Голова Конституційного Суду України, доктор наук з державного управління (голова Редакційної ради)
Ю. Баулін	— заступник Голови Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України (заступник голови Редакційної ради)
Ю. Барабаш	— проректор, завідувач кафедри конституційного права Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України
М. Бондар	— суддя Конституційного Суду Російської Федерації, доктор юридичних наук, професор
В. Бринцев	— суддя Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, професор
І. Домбровський	— суддя Конституційного Суду України у відставці
В. Кампо	— суддя Конституційного Суду України у відставці, кандидат юридичних наук
М. Козюбра	— суддя Конституційного Суду України у відставці, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України
М. Костицький	— суддя Конституційного Суду України у відставці, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України
П. Пацурківський	— декан юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, доктор юридичних наук, професор
А. Селіванов	— Постійний представник Верховної Ради України у Конституційному Суді України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України
П. Стецюк	— суддя Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук
А. Стрижак	— суддя Конституційного Суду України у відставці, кандидат юридичних наук
П. Ткачук	— суддя Конституційного Суду України у відставці, кандидат юридичних наук
С. Шевчук	— професор кафедри загальнотеоретичних та державно-правових наук Національного університету «Києво-Могилянська академія», доктор юридичних наук, член-кореспондент НАПрН України

Згідно з постановою президії Вищої атестаційної комісії України від 1 липня 2010 р. № 1–05/5 «Вісник Конституційного Суду України» включено до переліку наукових фахових видань

Суддя Конституційного Суду України

КАСМІНІН

Олександр Володимирович

Народився 10 січня 1966 року в с. Куми Карлівського району Полтавської області в родині службовців.

Трудову діяльність розпочав у 1983 році — працював слюсарем, водієм Ланнівського цукрового комбінату. Проходив строкову військову службу.

Після закінчення у 1990 році Харківського юридичного інституту ім. Ф. Е. Дзержинського працював стажистом помічника прокурора, помічником прокурора прокуратури Семенівського району Полтавської області, слідчим прокуратури Диканського району Полтавської області.

У період з 1993 року по 1999 рік — суддя Диканського районного суду.

З 1999 року по 2006 рік — суддя апеляційного суду Полтавської області. Протягом 2006–2011 років — заступник голови цього суду.

У березні 2011 року на засіданні Вищої ради юстиції був призначений головою апеляційного суду Полтавської області.

17 вересня 2013 року Указом Президента України призначений суддею Конституційного Суду України.

Заслужений юрист України.

У НОМЕРІ

До 17-ї річниці Конституційного Суду України	7
--	---

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Висновок Конституційного Суду України

у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо посилення гарантій незалежності суддів вимогам статей 157 і 158 Конституції України	9
---	---

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «Кадрове агентство «Азов Персонал Сервіс» щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 12 Господарського процесуального кодексу України	28
--	----

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Петрова Романа Івановича щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 368 Кримінального кодексу України, частин першої, другої статті 172 ² Кодексу України про адміністративні правопорушення	31
---	----

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Мокляка Володимира Степановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень адміністративного судочинства»	34
---	----

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «Амальгама Люкс» щодо офіційного тлумачення положень статті 64 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» у взаємозв'язку з положеннями статті 48 цього закону, частини першої статті 32, частини другої статті 34 Господарського процесуального кодексу України	36
--	----

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Грони Ольги Іванівни щодо офіційного тлумачення положень статті 762 Цивільного кодексу України, статті 21 Закону України «Про оренду землі», підпунктів 288.5.1, 288.5.2 пункту 288.5 статті 288 Податкового кодексу України 39

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частин третьої, четвертої статті 81 Конституції України 43

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Фогаша Ласлова Йосиповича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 469 Митного кодексу України у взаємозв'язку з положеннями частин четвертої, п'ятої статті 380 цього кодексу 46

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Міжнародної благодійної організації «Екологія-Право-Людина» щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої, третьої статті 21 Закону України «Про доступ до публічної інформації» 49

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Петрусь Світлани Вікторівни щодо офіційного тлумачення положень частини шостої статті 118 Земельного кодексу України 52

Ухвала Конституційного Суду України

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Волинської обласної ради про офіційне тлумачення положень абзаців другого, шостого, сьомого частини першої статті 1, частин другої, шостої, сьомої статті 7, частини другої статті 10, частини першої статті 11, пункту 1 розділу X «Прикінцеві положення», підпункту 15 пункту 1 розділу XI «Перехідні положення» Закону України «Про засади державної мовної політики» у взаємозв'язку з положеннями статей 1, 2, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 19, 24, 133, 140 Конституції України . . . 55

АКТИ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Указ Президента України «Про відзначення державними нагородами України з нагоди Дня Конституції України»	59
Указ Президента України «Про відзначення державними нагородами України з нагоди Дня незалежності України»	60
Указ Президента України «Про відзначення державними нагородами України з нагоди Дня юриста»	61

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Овчаренко В. Правові позиції Конституційного Суду України: поняття, суть і можливості перегляду	62
Гультай М. Європейські та національні стандарти з прав людини у практиці Конституційного Суду України	72
Колос М. Конституційна юстиція як гарант забезпечення належної кримінально-правової охорони прав і свобод людини	82
Шаптала Н. Контроль конституційних норм в Україні: ціннісні досягнення й шляхи вдосконалення	92
Росіхіна В. Конституційні нормативно-правові гарантії забезпечення права громадян на публічні об'єднання: теорія і практика (продовження)	100
Ювілейні дати	109
Увага, конкурс!	111

До 17-ї річниці Конституційного Суду України

16 жовтня 1996 року Верховна Рада України на виконання вимог Конституції України прийняла Закон України «Про Конституційний Суд України», тим самим започаткувавши новий для нашої тоді ще молододі держави правовий інститут — єдиний орган конституційної юрисдикції.

З того часу минуло 17 років, протягом яких Конституційний Суд України розглянув понад 60 тисяч документів, у тому числі майже тисячу конституційних подань і 3,5 тисячі конституційних звернень. За цими матеріалами ухвалено близько 300 рішень щодо конституційності законів та інших правових актів і про офіційне тлумачення Конституції і законів України. Прийнято майже 1400 процесуальних ухвал.

Окремо слід відзначити активну участь Конституційного Суду України у процесі вдосконалення положень Основного Закону України. Протягом 17 років єдиний орган конституційної юрисдикції в державі дав 23 висновки щодо конституційності законопроектів про внесення змін до Конституції України. Зокрема, нещодавно Суд де-факто дав «зелене світло» законопроекту про внесення змін до Основного Закону України, яким передбачено упорядкування важливих аспектів діяльності вітчизняної судової системи відповідно до загальновизнаних міжнародних стандартів.

Характерною ознакою діяльності Конституційного Суду України як гаранта верховенства Конституції на всій території держави завжди була особлива увага до розгляду питань, пов'язаних із захистом прав і свобод людини і громадянина. Однак найбільш ефективно у цьому напрямі Суд почав працювати в останні роки, протягом яких кількість рішень у справах за зверненнями громадян зросла майже у чотири рази. Не в останню чергу цьому сприяли нинішня стабільність у відносинах між органами державної влади та багаторічна діяльність Конституційного Суду України щодо інформування громадян про можливості захисту їх прав шляхом конституційного судового контролю.

Незайве також зазначити, що, будучи повноважним членом Європейської та Всесвітньої конференцій органів конституційної юрисдикції, Конституційний Суд України активно співпрацює з конституційними судами країн Європи та світу, Європейським судом з прав людини та іншими впливовими міжнародними організаціями, що сприяє підвищенню не тільки його міжнародного авторитету, а й усієї держави. Не випадково у Міжнародній науково-практичній конференції з питань, пов'язаних із відправленням конституційного правосуддя, яку цьогогоріч було проведено у місті Ялта за підтримки Президента України, взяли участь керівники органів конституційної юрисдикції майже 20 європейських країн і представники авторитетних міжнародних організацій.

Проте не можна стверджувати, що шлях, який подолав Конституційний Суд України починаючи з 1996 року, був рівний і легкий. Було і протистояння, і жорстка критика з боку певних політичних сил, і блокування його діяльності, навіть фізичне, однак попри все Конституційний Суд України вистояв і сьогодні впевнено посідає чільне місце у загальнодержавному механізмі захисту конституційних прав і свобод наших співвітчизників.

Як наголосив з цього приводу Президент України Янукович В. Ф., «єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні справедливо набув статусу суспільного арбітра, здійснюючи незалежне правосуддя і закріплюючи моральні засади функціонування усіх гілок влади».

Беззаперечно, що становлення інституту конституційного правосуддя в нашій державі, утвердження Конституційного Суду України як гаранта верховенства Конституції України та здобуття ним високого міжнародного авторитету стало можливим завдяки повсякденній напруженій праці кожного судді, який працює зараз, та тих, хто нині перебуває у відставці, а також кожного працівника всіх підрозділів і служб Секретаріату Конституційного Суду України.

Тому, вітаючи вас, дорогі колеги, зі святом, щиросердно бажаю сили й наснаги у служінні Її Величності Конституції України, а читачам «Вісника Конституційного Суду України» — впевненості, що їх конституційні права і свободи перебувають під надійним захистом.

Здоров'я вам усім, щастя, добра, достатку, миру та щедрої долі. Нехай оминуть вас і ваші родини усілякі негаразди. Успіхів вам у добрих починаннях в ім'я соборної незалежної демократичної правової України!

З повагою

Голова
Конституційного Суду України

В. А. ОБЧАРЕНКО

АКТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

ВИСНОВОК КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку
щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції
України щодо посилення гарантій незалежності суддів вимогам
статей 157 і 158 Конституції України

м. К и ї в
19 вересня 2013 року
№ 2-в/2013

Справа № 1-20/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Овчаренка В'ячеслава Андрійовича — головуєчого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Головіна Анатолія Сергійовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича — доповідача,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,

розглянув на пленарному засіданні справу про надання висновку щодо відпо-
відності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо посилен-
ня гарантій незалежності суддів (реєстр. № 2522а) (далі — Законопроект) вимо-
гам статей 157 і 158 Конституції України.

Приводом для розгляду справи відповідно до статті 159 Конституції України
стало надходження до Конституційного Суду України Законопроекту згідно з
Постановою Верховної Ради України «Про включення до порядку денного третьої

сесії Верховної Ради України сьомого скликання законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо посилення гарантій незалежності суддів і про його направлення до Конституційного Суду України» від 5 вересня 2013 року № 437–VII (Голос України, 2013 р., 13 вересня) для надання висновку щодо його відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Підставою для розгляду справи є необхідність надання Конституційним Судом України висновку щодо відповідності Законопроекту вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Заслухавши суддю-доповідача Запорожця М. П. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Верховна Рада України звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням дати висновок щодо відповідності Законопроекту вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Законопроектом пропонується внести зміни до статей 55, 85, 106, 122, 125, 126, 127, 128, 129, 131 Конституції України (Відомості Верховної Ради України, 1996 р., № 30, ст. 141).

2. Відповідно до пункту 1 частини першої статті 85 Основного Закону України до повноважень Верховної Ради України належить внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII Конституції України.

Згідно зі статтею 159 Основного Закону України законопроект про внесення змін до Конституції України розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

3. Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України (частина перша статті 157 Основного Закону України).

Здійснюючи аналіз Законопроекту на предмет його відповідності вимогам частини першої статті 157 Конституції України, Конституційний Суд України вважає, що пропонувані зміни не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина та не спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України, з таких підстав.

3.1. Законопроектом пропонується статтю 55 Основного Закону України після частини другої доповнити новою частиною такого змісту:

«Кожен має право на справедливий і гласний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і неупередженим судом, утвореним законом».

«У зв'язку з цим частини третю–п'яту вважати відповідно частинами четвертою–шостою».

Пропонована норма фактично відтворює положення пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, згідно з яким кожен

має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом. Наведене положення Законопроекту відображає міжнародні стандарти гарантії права на судовий захист та доступ до правосуддя, реалізація якого має бути забезпечена на національному рівні.

3.2. У Законопроекті пункт 27 частини першої статті 85 Конституції України пропонується викласти в такій редакції:

«27) визначення мережі, утворення, реорганізація та ліквідація судів загальної юрисдикції за поданням Президента України».

Цими змінами доповнюються повноваження Верховної Ради України. Запропонована редакція узгоджується з положенням пункту 14 частини першої статті 92 Основного Закону України, за яким судоустрій визначається виключно законами України. Крім того, згідно з частиною першою статті 93 Конституції України Президент України є суб'єктом права законодавчої ініціативи у Верховній Раді України, а тому повноважний звертатися до неї з відповідним поданням.

На думку Конституційного Суду України, пропоновані Законопроектом зміни відповідають принципу поділу державної влади в Україні на законодавчу, виконавчу та судову і спрямовані на підвищення рівня незалежності судової влади.

3.3. У Законопроекті пропонується:

— пункт 23 частини першої статті 106 Конституції України викласти в такій редакції:

«23) на підставі та згідно з поданням Вищої ради юстиції призначає суддів на посади та звільняє їх з посад»;

— частину першу статті 128 Конституції України замінити двома частинами такого змісту:

«Стаття 128. Призначення на посаду судді суду загальної юрисдикції здійснюється безстроково Президентом України на підставі та згідно з поданням Вищої ради юстиції.

Переведення судді до іншого суду загальної юрисдикції здійснюється Президентом України на підставі та згідно з поданням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Переведення судді до іншого суду здійснюється лише за його згодою, у тому числі у випадках ліквідації чи реорганізації суду загальної юрисдикції, в якому він займає посаду. Переведення судді до суду вищої інстанції здійснюється лише на конкурсній основі в порядку, визначеному законом».

«У зв'язку з цим частину другу вважати частиною третьою».

Законопроектом передбачається надання Президентові України повноважень щодо призначення суддів на посади та звільнення їх з посад за поданням Вищої ради юстиції, а щодо переведення — за поданням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Конституційний Суд України виходить із того, що Вища рада юстиції є незалежним конституційним органом, відповідальним за формування високопрофесійного суддівського корпусу. Змінами до статті 131 Конституції України пропонується, що до складу Вищої ради юстиції входять переважно судді. Рішення Вищої ради юстиції приймаються колегіально шляхом голосування.

Таким чином, питання формування суддівського корпусу, переведення та просування по службі суддів фактично вирішуватимуться судовою гілкою влади, що гарантуватиме її незалежність від інших державних органів.

Наведене узгоджується і з міжнародними стандартами незалежності суддів, зокрема Європейською хартією про закон про статус суддів 1998 року: рішення про призначення обраного кандидата на посаду судді та призначення його в той чи інший суд приймається органом, незалежним від виконавчої та законодавчої влади, у складі якого не менше половини членів — судді, обрані такими ж суддями в порядку, що гарантує найширше представництво суддів, або за його пропозицією чи рекомендацією, або за його згодою, або на підставі його висновку (пункти 1.3, 3.1).

3.4. Законопроектом пропонується виключити у частині четвертій статті 106 Конституції України цифри «23».

Відповідно до частини четвертої статті 106 Основного Закону України акти Президента України, видані в межах повноважень, передбачених пунктами 3, 4, 5, 8, 10, 14, 15, 17, 18, 21, 22, 23, 24 цієї статті, скріплюються підписами Прем'єр-міністра України і міністра, відповідального за акт та його виконання. У зв'язку із внесенням змін до пункту 23 частини першої статті 106 Конституції України, яка за пропонованою редакцією не передбачає утворення Президентом України судів у визначеному законом порядку, відпадає необхідність скріплення відповідного акта підписами Прем'єр-міністра України і міністра, відповідального за акт та його виконання.

3.5. У Законопроекті запропоновано виключити зі статті 122 Конституції України частину другу, згідно з якою строк повноважень Генерального прокурора України — п'ять років.

Відповідно до частини першої статті 122 Конституції України прокуратуру України очолює Генеральний прокурор України, який призначається на посаду за згодою Верховної Ради України та звільняється з посади Президентом України; Верховна Рада України може висловити недовіру Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади.

Конституційний Суд України вважає, що надання Генеральному прокуророві України можливості здійснювати свої повноваження без обмеження п'ятирічним строком сприятиме його неупередженості та незалежності, а також стабільній роботі очолюваної ним прокуратури України.

3.6. Законопроектом пропонується внести зміни до статті 125 Конституції України, а саме:

«а) частину першу викласти в такій редакції:

«Стаття 125. Система судів загальної юрисдикції в Україні будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності, їх мережа визначається законом»;

б) частину другу після слів «Верховний Суд України» доповнити словами «який у визначені законом порядку та спосіб забезпечує однакове застосування норм законодавства України всіма судами загальної юрисдикції, а також здійснює інші повноваження, передбачені Конституцією та законами України»;

в) після частини четвертої доповнити новою частиною такого змісту:

«Суди загальної юрисдикції утворюються, реорганізуються та ліквідуються законом».

У зв'язку з цим частину п'яту вважати частиною шостою».

У статті 125 Конституції України визначено систему судів загальної юрисдикції, найвищим судовим органом у якій є Верховний Суд України, а вищими судовими органами спеціалізованих судів — відповідні вищі суди, які є касаційною інстанцією; відповідно до закону діють апеляційні та місцеві суди. За правовою позицією Конституційного Суду України, викладеною в Рішенні від 11 грудня 2003 року № 20-рп/2003 (справа про Касаційний суд України), побудова системи судів загальної юрисдикції узгоджується зі стадіями судочинства, відповідними формами провадження (зокрема, в апеляційній і касаційній інстанціях) (абзац четвертий підпункту 4.2 пункту 4 мотивувальної частини).

Запропонована редакція передбачає внесення змін, аналогічних тим, які пропонуються до пункту 27 частини першої статті 85 Конституції України щодо розширення повноважень Верховної Ради України.

Пропоновані зміни доповнюють принципи, на яких будується система судів загальної юрисдикції в Україні, принципом інстанційності. Як зазначено в Рішенні Конституційного Суду України від 12 липня 2011 року № 9-рп/2011 (справа щодо принципу інстанційності в системі судів загальної юрисдикції), під принципом інстанційності слід розуміти таку організацію судової системи, яка забезпечує право на перегляд рішення суду нижчої інстанції судом вищої (абзац сьомий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини).

Законопроектом також пропонується надати Верховному Суду України повноваження забезпечувати однакове застосування норм законодавства України всіма судами загальної юрисдикції, що дозволить створити конституційно-правовий механізм формування єдиної судової практики в Україні.

3.7. Законопроектом пропонується внести зміни до статті 126 Конституції України, а саме:

«а) частину третю викласти в такій редакції:

«Суддя до винесення обвинувального вироку судом не може бути затриманий чи заарештований без згоди Вищої ради юстиції, наданої за поданням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Підстави та порядок надання чи відмови в наданні Вищою радою юстиції згоди на затримання чи арешт судді визначаються законом»;

б) у частині четвертій слова «та суддів, які призначаються на посаду судді вперше» виключити;

в) частину п'яту викласти в такій редакції:

«Суддя звільняється з посади органом, що його призначив, у разі:

1) поданням суддею заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням;

2) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я;

3) порушення суддею вимог щодо несумісності;

4) притягнення його до дисциплінарної відповідальності за вчинення передбаченого законом дисциплінарного правопорушення, несумісного з подальшим перебуванням судді на посаді;

- 5) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- 6) припинення його громадянства або виїзду на постійне проживання за межі України;
- 7) визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим;
- 8) визнання його недієздатним;
- 9) ненадання суддею згоди на переведення до іншого суду в разі ліквідації чи реорганізації суду загальної юрисдикції, в якому він займає посаду»;
- г) частину шосту після слів «його смерті» доповнити словами «досягнення ним сімдесяти років»;
- д) після частини шостої доповнити новою частиною такого змісту:

«Повноваження судді Конституційного Суду України припиняються також у разі закінчення строку, на який його призначено, але не раніше дня набуття повноважень судді Конституційного Суду України особою, яка призначена замість нього».

У зв'язку з цим частину сьому вважати частиною восьмою».

Запропонована редакція статті 126 Конституції України передбачає наділення Вищої ради юстиції повноваженням надавати згоду на затримання чи арешт судді за поданням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, що обумовлено правовим статусом цих органів: Вища рада юстиції є колегіальним, незалежним органом, відповідальним за формування високопрофесійного суддівського корпусу, Вища кваліфікаційна комісія суддів України — постійно діючим органом у системі судоустрою України, діяльність якого спрямована на забезпечення стабільного, своєчасного та якісного формування судів професійними кадрами, ефективного й об'єктивного розгляду питань про дисциплінарну відповідальність суддів. Як вважає Конституційний Суд України, надання згоди на затримання чи арешт судді органами, які складаються переважно із суддів, є додатковою гарантією незалежності судової влади.

Чинна редакція частини четвертої статті 126 Основного Закону України встановлює, що судді обіймають посади безстроково, крім суддів Конституційного Суду України та суддів, які призначаються на посаду судді вперше. За змістом ця норма пов'язана з положенням частини першої статті 128 Конституції України, відповідно до якого професійний суддя призначається на посаду вперше строком на п'ять років.

Згідно із Законом-проектом судді обіймають посади безстроково. Таким чином, призначення на посаду судді вперше на п'ятирічний строк скасовується.

Аналізуючи такі зміни, Конституційний Суд України виходить із того, що перше призначення на посаду професійного судді строком на п'ять років, передбачене чинною редакцією Основного Закону України, має характер випробування, у процесі якого суддя, здійснюючи свої повноваження, може бути залежним від органів, уповноважених призначати суддів на посади безстроково. Відтак незалежність судді під час здійснення ним правосуддя може бути забезпечена, зокрема, у разі призначення його на посаду безстроково.

Зазначене узгоджується з міжнародними правовими актами, а саме: Основними принципами незалежності судових органів, схваленими резолюціями Генеральної Асамблеї ООН 40/32 та 40/146 від 29 листопада та від 13 грудня 1985 року, відповідно до яких судді, яких призначають чи обирають, мають гаран-

тований термін повноважень до обов'язкового виходу на пенсію чи завершення строку повноважень там, де це встановлено (пункт 12); Рекомендацією Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 року (СМ/РЕС (2010)12), згідно з якою забезпечення терміну перебування на посаді та незмінюваності — ключові елементи принципу незалежності суддів; відповідно, судді повинні мати гарантований термін перебування на посаді до часу обов'язкового виходу у відставку, де такий існує (пункт 49).

Законопроект пропонується доповнити та уточнити підстави для звільнення суддів. У зв'язку зі скасуванням першого призначення на посаду судді строком на п'ять років відпадає необхідність такої підстави для звільнення судді, як закінчення строку, на який його обрано чи призначено. Такі підстави для звільнення, як виїзд на постійне місце проживання за межі України та визнання судді недієздатним, є обґрунтованими, оскільки за таких умов суддя не зможе виконувати покладені на нього обов'язки та не відповідатиме вимогам, встановленим для суддів.

Законопроект передбачено таку підставу для звільнення судді, як притягнення судді до дисциплінарної відповідальності за вчинення передбаченого законом дисциплінарного правопорушення, несумісного з подальшим перебуванням його на посаді, що, на думку Конституційного Суду України, створить додаткові гарантії незалежності суддів.

У Рішенні від 18 квітня 2000 року № 5-рп/2000 (справа про віковий ценз) Конституційний Суд України зазначив, що критерієм у законодавчому встановленні кваліфікаційних вимог до віку є доцільність (абзац шостий пункту 2 мотивувальної частини). З огляду на це Конституційний Суд України вважає, що встановлення в Конституції України граничного віку — 70 років — перебування на посаді судді є питанням доцільності і зумовлене запропонованим у Законопроекті одночасним підвищенням віку, з якого громадянина України може бути рекомендовано на посаду судді. Зміни існуючого порядку припинення повноважень судді Конституційного Суду України спрямовані на забезпечення безперервного функціонування та стабільності конституційного правосуддя в Україні.

3.8. Законопроект пропонується внести зміни до статті 127 Конституції України, а саме:

«а) у частині третій слова «кваліфікаційною комісією суддів» замінити словами «Вищою кваліфікаційною комісією суддів України», слова «двадцяти п'яти років» — словами «тридцяти років», а слова «три роки» — словами «п'ять років»;

б) частину четверту викласти в такій редакції:

«Добір кандидатів на посаду судді здійснюється на конкурсній основі в порядку, встановленому законом».

Конституційний Суд України вважає, що визначення на конституційному рівні Вищої кваліфікаційної комісії суддів України як постійно діючого органу в системі правосуддя, повноважного рекомендувати громадян України на посаду судді, закріплення положень про конкурсний добір кандидатів на посаду судді та встановлення віку 30 років, з якого громадянин України може претендувати на зайняття посади судді, спрямовані на забезпечення суддівського корпусу про-

фесійними кадрами високого рівня кваліфікації з урахуванням їхнього життєвого досвіду, соціальної зрілості, моральних якостей, необхідних для здійснення правосуддя, а також на надання рівних можливостей для зайняття посади судді на конкурсній основі.

У Рішенні від 18 квітня 2000 року № 5-рп/2000 (справа про віковий ценз) Конституційний Суд України висловив правову позицію, згідно з якою встановлення Конституцією України та законами України певних кваліфікаційних вимог не порушує конституційного принципу рівності (стаття 24 Конституції України), адже всі громадяни, які відповідають конкретним кваліфікаційним вимогам, мають право займати відповідні посади (абзац третій пункту 2 мотивувальної частини).

3.9. Законопроектом пропонується доповнити частину третю статті 129 Конституції України після пункту 8 новим пунктом такого змісту:

«9) автоматизований розподіл справ між суддями».

«У зв'язку з цим пункт 9 вважати пунктом 10».

Частина третя статті 129 Основного Закону України закріплює основні засади судочинства. Законопроектом пропонується доповнити перелік основних засад судочинства новою засадою, що зумовлено необхідністю розподілу справ між суддями за об'єктивними та прозорими критеріями.

3.10. Законопроектом пропонується нова редакція статті 131 Конституції України:

«Стаття 131. В Україні діють Вища рада юстиції та Вища кваліфікаційна комісія суддів України.

До відання Вищої ради юстиції належить:

1) внесення подання про призначення суддів на посади або про звільнення їх з посад;

2) прийняття рішення стосовно порушення суддями і прокурорами вимог щодо несумісності;

3) здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів Верховного Суду України і суддів вищих спеціалізованих судів та розгляд скарг на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів апеляційних та місцевих судів, а також прокурорів;

4) призначення суддів на адміністративні посади та звільнення суддів з адміністративних посад у судах загальної юрисдикції, крім Верховного Суду України, за поданням відповідних рад суддів;

5) здійснення інших повноважень, визначених Конституцією та законами України.

Вища рада юстиції складається з двадцяти членів. З'їзд суддів України призначає до Вищої ради юстиції дванадцять членів із числа суддів, забезпечуючи при цьому представництво суддів судів різних інстанцій та спеціалізацій. З'їзд адвокатів України, з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ призначають по два члени Вищої ради юстиції. Вимоги до особи, яка може бути призначена членом Вищої ради юстиції, встановлюються законом.

До складу Вищої ради юстиції входять за посадою Голова Конституційного Суду України, Голова Верховного Суду України, Голова Ради суддів України, Генеральний прокурор України.

Генеральний прокурор України не бере участі в голосуванні при прийнятті Вищою радою юстиції рішень стосовно суддів.

Вища кваліфікаційна комісія суддів України, більшість складу якої становлять судді, призначені з'їздом суддів України, здійснює повноваження, визначені Конституцією та законами України».

Законопроектом пропонується доповнити повноваження Вищої ради юстиції, зокрема, повноваженнями призначати суддів на адміністративні посади та звільняти суддів з адміністративних посад у судах загальної юрисдикції, крім Верховного Суду України, за поданням відповідних рад суддів; змінити склад та порядок призначення членів Вищої ради юстиції.

Новою редакцією статті передбачається на конституційному рівні закріпити створення і функціонування Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та наділити її повноваженням вносити подання Вищій раді юстиції про надання останньою згоди на затримання чи арешт судді. Наділення Вищої ради юстиції та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України новими повноваженнями відповідає конституційному призначенню цих органів і є додатковою гарантією незалежності судової влади.

3.11. Законопроект містить прикінцеві та перехідні положення такого змісту:

«II. Прикінцеві та перехідні положення

1. Цей Закон набирає чинності через дев'яносто днів з дня, наступного за днем його опублікування, крім підпункту «а» пункту 6 розділу I, який набирає чинності через один місяць із дня сформування складу Вищої ради юстиції відповідно до Конституції України (зі змінами, внесеними цим Законом), але не раніше набрання чинності законом, який визначає підстави та порядок надання чи відмови у наданні Вищою радою юстиції згоди на затримання чи арешт судді.

2. З дня набрання чинності цим Законом:

1) судді судів загальної юрисдикції, призначені на посади суддів вперше і в яких до дня набрання чинності цим Законом не закінчився п'ятирічний строк перебування на посадах суддів, набувають статусу суддів, призначених безстроково;

2) судді судів загальної юрисдикції, призначені на посади суддів вперше, в яких на день набрання чинності цим Законом закінчився п'ятирічний строк перебування на посадах суддів, але якщо вони в установленому законом порядку звернулися щодо їх рекомендації для обрання на посади суддів безстроково і рішення щодо їх обрання не прийнято до дня набрання чинності цим Законом, набувають статусу суддів, призначених безстроково;

3) особи, щодо яких до дня набрання чинності цим Законом внесено подання Вищої ради юстиції про призначення на посаду судді вперше, вважаються такими, що відповідають вимогам, передбаченим частиною третьою статті 127 Конституції України (зі змінами, внесеними цим Законом), і призначаються на посаду судді безстроково без подання додаткових матеріалів.

3. Судді судів загальної юрисдикції, обрані безстроково, судді Конституційного Суду України продовжують здійснювати свої повноваження до їх звільнення з

посад чи припинення їх повноважень на посадах з підстав, передбачених частинами п'ятою–сьомою статті 126 Конституції України (зі змінами, внесеними цим Законом).

Судді судів загальної юрисдикції, судді Конституційного Суду України, які на день набрання чинності цим Законом досягли шістдесяти п'яти років, але рішення щодо їх звільнення з посади судді на день набрання чинності цим Законом не прийнято, продовжують здійснювати свої повноваження до їх звільнення з посад чи припинення їх повноважень на посадах з підстав, передбачених частинами п'ятою–сьомою статті 126 Конституції України (зі змінами, внесеними цим Законом).

Звільнення суддів судів загальної юрисдикції, обраних безстроково, зазначених в абзацах першому і другому цього пункту, здійснюється Президентом України в порядку, встановленому законом.

4. До набрання чинності законом, що визначає дисциплінарні правопорушення суддів, несумісні з подальшим перебуванням судді на посаді, суддя може бути звільнений з посади судді Президентом України за порушення присяги судді за поданням Вищої ради юстиції, внесеним у разі встановлення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України або Вищою радою юстиції фактів, які свідчать про порушення суддею присяги.

5. Вимоги до осіб, які можуть бути рекомендовані на посаду судді, передбачені частиною третьою статті 127 Конституції України (зі змінами, внесеними цим Законом), не поширюються на осіб, які склали кваліфікаційний іспит до набрання чинності цим Законом. Такі особи із дотриманням установленого законом порядку призначаються на посаду судді безстроково.

6. Подання щодо звільнення з посад суддів судів загальної юрисдикції, які до дня набрання чинності цим Законом не розглянуті Верховною Радою України, у двотижневий строк передаються до Вищої ради юстиції, яка у двотижневий строк з дня їх отримання вносить подання про звільнення суддів з посад.

7. Подання щодо звільнення з посад суддів судів загальної юрисдикції, які внесені на розгляд Президента України до дня набрання чинності цим Законом, розглядаються без подання будь-яких додаткових матеріалів.

8. Матеріали щодо переведення суддів, обраних безстроково, які до дня набрання чинності цим Законом не розглянуті Верховною Радою України, у двотижневий строк передаються до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, яка у двотижневий строк із дня їх отримання вносить подання про переведення суддів.

9. Матеріали щодо надання згоди на затримання чи арешт судді суду загальної юрисдикції, судді Конституційного Суду України, які до дня набрання чинності підпунктом «а» пункту 6 розділу I цього Закону не розглянуті Верховною Радою України, у тижневий строк передаються до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

10. У тримісячний строк із дня набрання чинності цим Законом у встановленому законом порядку скликаються та проводяться з'їзд суддів України, з'їзд адвокатів України, з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ для призначення членів Вищої ради юстиції відповідно до статті 131 Конституції України (зі змінами, внесеними цим Законом).

11. Вища рада юстиції, сформована до набрання чинності цим Законом, здійснює повноваження, визначені пунктами 1–4 частини другої статті 131 Конституції України (зі змінами, внесеними цим Законом), та припиняє свою діяльність одночасно зі сформуванням Вищої ради юстиції відповідно до Конституції України (зі змінами, внесеними цим Законом).

Вища рада юстиції вважається сформованою відповідно до Конституції України (зі змінами, внесеними цим Законом) після складення присяги не менш як двома третинами від загальної кількості її членів, передбаченої Конституцією України.

Члени Вищої ради юстиції, які до набрання чинності цим Законом були призначені до складу Вищої ради юстиції з'їздом суддів України, продовжують виконувати свої повноваження до закінчення строку, на який їх призначено. Для цілей абзацу другого цього пункту ці члени вважаються такими, що склали присягу».

Пункти 1–11 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Законопроекту є невід'ємною частиною Законопроекту, оскільки встановлюють порядок набрання ним чинності і передбачають заходи, спрямовані на реалізацію змін до Конституції України.

Таким чином, Конституційний Суд України дійшов висновку, що пропонувані Законопроектом зміни до статей 55, 85, 106, 122, 125, 126, 127, 128, 129, 131 Конституції України, а також розділ II «Прикінцеві та перехідні положення» не передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина та не спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України, а отже, не суперечать вимогам частини першої статті 157 Конституції України.

4. Згідно з частиною другою статті 157 Основного Закону України Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану.

На момент надання Конституційним Судом України висновку в Україні таких умов не існує, тому в цій частині Законопроект не суперечить частині другій статті 157 Основного Закону України.

5. Відповідно до частини першої статті 158 Основного Закону України законопроект про внесення змін до Конституції України, який розглядався Верховною Радою України, і закон не був прийнятий, може бути поданий до Верховної Ради України не раніше ніж через рік з дня прийняття рішення щодо цього законопроекту.

Конституційний Суд України встановив, що Законопроект у зазначений термін не розглядався Верховною Радою України і не був прийнятий нею як закон.

6. Положенням частини другої статті 158 Основного Закону України визначено, що Верховна Рада України протягом строку своїх повноважень не може двічі змінювати одні й ті самі положення Конституції України.

Верховна Рада України сьомого скликання протягом строку своїх повноважень не змінювала положення статей 55, 85, 106, 122, 125, 126, 127, 128, 129, 131 Конституції України.

Конституційний Суд України вважає, що Законопроект не суперечить вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Виходячи з викладеного та керуючись статтями 147, 153, 157, 158, 159 Конституції України, статтями 51, 57, 63, 66, 67, 69 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

д і й ш о в в и с н о в к у :

1. Визнати таким, що відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України, законопроект про внесення змін до Конституції України щодо посилення гарантій незалежності суддів (реєстр. № 2522а), яким пропонується:

«І. Внести до Конституції України (Відомості Верховної Ради України, 1996 р., № 30, ст. 141) такі зміни:

1. Статтю 55 після частини другої доповнити новою частиною такого змісту:

«Кожен має право на справедливий і гласний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і неупередженим судом, утвореним законом».

У зв'язку з цим частини третю–п'яту вважати відповідно частинами четвертою–шостою.

2. Пункт 27 частини першої статті 85 викласти в такій редакції:

«27) визначення мережі, утворення, реорганізація та ліквідація судів загальної юрисдикції за поданням Президента України».

3. У статті 106:

а) пункт 23 частини першої викласти в такій редакції:

«23) на підставі та згідно з поданням Вищої ради юстиції призначає суддів на посади та звільняє їх з посад»;

б) у частині четвертій цифри «23» виключити.

4. Частину другу статті 122 виключити.

5. У статті 125:

а) частину першу викласти в такій редакції:

«Стаття 125. Система судів загальної юрисдикції в Україні будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності, їх мережа визначається законом»;

б) частину другу після слів «Верховний Суд України» доповнити словами «який у визначені законом порядку та спосіб забезпечує однакове застосування норм законодавства України всіма судами загальної юрисдикції, а також здійснює інші повноваження, передбачені Конституцією та законами України»;

в) після частини четвертої доповнити новою частиною такого змісту:

«Суди загальної юрисдикції утворюються, реорганізуються та ліквідуються законом».

У зв'язку з цим частину п'яту вважати частиною шостою.

6. У статті 126:

а) частину третю викласти в такій редакції:

«Суддя до винесення обвинувального вироку судом не може бути затриманий чи заарештований без згоди Вищої ради юстиції, наданої за поданням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Підстави та порядок надання чи відмови в наданні Вищою радою юстиції згоди на затримання чи арешт судді визначаються законом»;

б) у частині четвертій слова «та суддів, які призначаються на посаду судді вперше» виключити;

в) частину п'яту викласти в такій редакції:

«Суддя звільняється з посади органом, що його призначив, у разі:

1) подання суддею заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням;

2) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я;

3) порушення суддею вимог щодо несумісності;

4) притягнення його до дисциплінарної відповідальності за вчинення передбаченого законом дисциплінарного правопорушення, несумісного з подальшим перебуванням судді на посаді;

5) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;

6) припинення його громадянства або виїзду на постійне проживання за межі України;

7) визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим;

8) визнання його недієздатним;

9) ненадання суддею згоди на переведення до іншого суду в разі ліквідації чи реорганізації суду загальної юрисдикції, в якому він займає посаду»;

г) частину шосту після слів «його смерті» доповнити словами «досягнення ним сімдесяти років»;

д) після частини шостої доповнити новою частиною такого змісту:

«Повноваження судді Конституційного Суду України припиняються також у разі закінчення строку, на який його призначено, але не раніше дня набуття повноважень судді Конституційного Суду України особою, яка призначена замість нього».

У зв'язку з цим частину сьому вважати частиною восьмою.

7. У статті 127:

а) у частині третій слова «кваліфікаційною комісією суддів» замінити словами «Вищою кваліфікаційною комісією суддів України», слова «двадцяти п'яти років» — словами «тридцяти років», а слова «три роки» — словами «п'ять років»;

б) частину четверту викласти в такій редакції:

«Добір кандидатів на посаду судді здійснюється на конкурсній основі в порядку, встановленому законом».

8. Частину першу статті 128 замінити двома частинами такого змісту:

«Стаття 128. Призначення на посаду судді суду загальної юрисдикції здійснюється безстроково Президентом України на підставі та згідно з поданням Вищої ради юстиції.

Переведення судді до іншого суду загальної юрисдикції здійснюється Президентом України на підставі та згідно з поданням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Переведення судді до іншого суду здійснюється лише за

його згодою, у тому числі у випадках ліквідації чи реорганізації суду загальної юрисдикції, в якому він займає посаду. Переведення судді до суду вищої інстанції здійснюється лише на конкурсній основі в порядку, визначеному законом».

У зв'язку з цим частину другу вважати частиною третьою.

9. Доповнити частину третю статті 129 після пункту 8 новим пунктом такого змісту:

«9) автоматизований розподіл справ між суддями».

У зв'язку з цим пункт 9 вважати пунктом 10.

10. Статтю 131 викласти в такій редакції:

«Стаття 131. В Україні діють Вища рада юстиції та Вища кваліфікаційна комісія суддів України.

До відання Вищої ради юстиції належить:

1) внесення подання про призначення суддів на посади або про звільнення їх з посад;

2) прийняття рішення стосовно порушення суддями і прокурорами вимог щодо несумісності;

3) здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів Верховного Суду України і суддів вищих спеціалізованих судів та розгляд скарг на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів апеляційних та місцевих судів, а також прокурорів;

4) призначення суддів на адміністративні посади та звільнення суддів з адміністративних посад у судах загальної юрисдикції, крім Верховного Суду України, за поданням відповідних рад суддів;

5) здійснення інших повноважень, визначених Конституцією та законами України.

Вища рада юстиції складається з двадцяти членів. З'їзд суддів України призначає до Вищої ради юстиції дванадцять членів із числа суддів, забезпечуючи при цьому представництво суддів судів різних інстанцій та спеціалізацій. З'їзд адвокатів України, з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ призначають по два члени Вищої ради юстиції. Вимоги до особи, яка може бути призначена членом Вищої ради юстиції, встановлюються законом.

До складу Вищої ради юстиції входять за посадою Голова Конституційного Суду України, Голова Верховного Суду України, Голова Ради суддів України, Генеральний прокурор України.

Генеральний прокурор України не бере участі в голосуванні при прийнятті Вищою радою юстиції рішень стосовно суддів.

Вища кваліфікаційна комісія суддів України, більшість складу якої становлять судді, призначені з'їздом суддів України, здійснює повноваження, визначені Конституцією та законами України».

II. Прикінцеві та перехідні положення

1. Цей Закон набирає чинності через дев'яносто днів з дня, наступного за днем його опублікування, крім підпункту «а» пункту 6 розділу I, який набирає чин-

ності через один місяць із дня сформування складу Вищої ради юстиції відповідно до Конституції України (зі змінами, внесеними цим Законом), але не раніше набрання чинності законом, який визначає підстави та порядок надання чи відмови у наданні Вищою радою юстиції згоди на затримання чи арешт судді.

2. З дня набрання чинності цим Законом:

1) судді судів загальної юрисдикції, призначені на посади суддів вперше і в яких до дня набрання чинності цим Законом не закінчився п'ятирічний строк перебування на посадах суддів, набувають статусу суддів, призначених безстроково;

2) судді судів загальної юрисдикції, призначені на посади суддів вперше, в яких на день набрання чинності цим Законом закінчився п'ятирічний строк перебування на посадах суддів, але якщо вони в установленому законом порядку звернулися щодо їх рекомендації для обрання на посади суддів безстроково і рішення щодо їх обрання не прийнято до дня набрання чинності цим Законом, набувають статусу суддів, призначених безстроково;

3) особи, щодо яких до дня набрання чинності цим Законом внесено подання Вищої ради юстиції про призначення на посаду судді вперше, вважаються такими, що відповідають вимогам, передбаченим частиною третьою статті 127 Конституції України (зі змінами, внесеними цим Законом), і призначаються на посаду судді безстроково без подання додаткових матеріалів.

3. Судді судів загальної юрисдикції, обрані безстроково, судді Конституційного Суду України продовжують здійснювати свої повноваження до їх звільнення з посад чи припинення їх повноважень на посадах з підстав, передбачених частинами п'ятою–сьомою статті 126 Конституції України (зі змінами, внесеними цим Законом).

Судді судів загальної юрисдикції, судді Конституційного Суду України, які на день набрання чинності цим Законом досягли шістдесяти п'яти років, але рішення щодо їх звільнення з посади судді на день набрання чинності цим Законом не прийнято, продовжують здійснювати свої повноваження до їх звільнення з посад чи припинення їх повноважень на посадах з підстав, передбачених частинами п'ятою–сьомою статті 126 Конституції України (зі змінами, внесеними цим Законом).

Звільнення суддів судів загальної юрисдикції, обраних безстроково, зазначених в абзацах першому і другому цього пункту, здійснюється Президентом України в порядку, встановленому законом.

4. До набрання чинності законом, що визначає дисциплінарні правопорушення суддів, несумісні з подальшим перебуванням судді на посаді, суддя може бути звільнений з посади судді Президентом України за порушення присяги судді за поданням Вищої ради юстиції, внесеним у разі встановлення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України або Вищою радою юстиції фактів, які свідчать про порушення суддею присяги.

5. Вимоги до осіб, які можуть бути рекомендовані на посаду судді, передбачені частиною третьою статті 127 Конституції України (зі змінами, внесеними цим Законом), не поширюються на осіб, які склали кваліфікаційний іспит до набрання чинності цим Законом. Такі особи із дотриманням встановленого законом порядку призначаються на посаду судді безстроково.

6. Подання щодо звільнення з посад суддів судів загальної юрисдикції, які до дня набрання чинності цим Законом не розглянуті Верховною Радою України, у двотижневий строк передаються до Вищої ради юстиції, яка у двотижневий строк з дня їх отримання вносить подання про звільнення суддів з посад.

7. Подання щодо звільнення з посад суддів судів загальної юрисдикції, які внесені на розгляд Президента України до дня набрання чинності цим Законом, розглядаються без подання будь-яких додаткових матеріалів.

8. Матеріали щодо переведення суддів, обраних безстроково, які до дня набрання чинності цим Законом не розглянуті Верховною Радою України, у двотижневий строк передаються до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, яка у двотижневий строк із дня їх отримання вносить подання про переведення суддів.

9. Матеріали щодо надання згоди на затримання чи арешт судді суду загальної юрисдикції, судді Конституційного Суду України, які до дня набрання чинності підпунктом «а» пункту 6 розділу I цього Закону не розглянуті Верховною Радою України, у тижневий строк передаються до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

10. У тримісячний строк із дня набрання чинності цим Законом у встановленому законом порядку скликаються та проводяться з'їзд суддів України, з'їзд адвокатів України, з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ для призначення членів Вищої ради юстиції відповідно до статті 131 Конституції України (зі змінами, внесеними цим Законом).

11. Вища рада юстиції, сформована до набрання чинності цим Законом, здійснює повноваження, визначені пунктами 1–4 частини другої статті 131 Конституції України (зі змінами, внесеними цим Законом), та припиняє свою діяльність одночасно зі сформуванням Вищої ради юстиції відповідно до Конституції України (зі змінами, внесеними цим Законом).

Вища рада юстиції вважається сформованою відповідно до Конституції України (зі змінами, внесеними цим Законом) після складення присяги не менш як двома третинами від загальної кількості її членів, передбаченої Конституцією України.

Члени Вищої ради юстиції, які до набрання чинності цим Законом були призначені до складу Вищої ради юстиції з'їздом суддів України, продовжують виконувати свої повноваження до закінчення строку, на який їх призначено. Для цілей абзацу другого цього пункту ці члени вважаються такими, що склали присягу».

2. Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо посилення гарантій незалежності суддів (реєстр. № 2522а) вимогам статей 157 і 158 Конституції України є обов'язковим до виконання, остаточним і не може бути оскаржений.

Висновок Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

• *Summary to the Opinion of the Constitutional Court of Ukraine No. 2-v/2013 dated September 19, 2013 in the case upon the constitutional appeal of the Verkhovna Rada of Ukraine on providing opinion regarding conformity of the draft law on introducing amendments to the Constitution of Ukraine on strengthening guarantees of independence of judges to Articles 157 and 158 of the Constitution of Ukraine*

The Verkhovna Rada of Ukraine appealed to the Constitutional Court of Ukraine with a petition to provide opinion concerning conformity of a draft law on introducing amendments to the Constitution of Ukraine on strengthening guarantees of independence of judges (registration No. 2522a) (hereinafter referred to as «the Draft law») to Articles 157 and 158 of the Constitution of Ukraine.

According to Article 85.1.1 of the Fundamental Law of Ukraine the authorities of the Verkhovna Rada include amendments of the Constitution of Ukraine within the limits and manners provided in Chapter XIII of the Constitution of Ukraine.

Under Article 159 of the Fundamental Law of Ukraine draft law on introducing amendments to the Constitution of Ukraine is considered by the Verkhovna Rada upon the availability of an opinion of the Constitutional Court of Ukraine on conformity of the draft law with Articles 157 and 158 of the Constitution of Ukraine.

In analysing the Draft law regarding its conformity to the requirements of Article 157.1 of the Constitution of Ukraine, the Constitutional Court of Ukraine considers that the proposed amendments do not envisage abolishment or restriction of human rights and freedoms and are not directed towards liquidation of independency or violation of the territorial integrity of Ukraine, having in view the following.

The Draft law proposes to supplement Article 55 of the Fundamental Law of Ukraine with a new Article after Article 55.2. The suggested norm actually reproduces the provisions of Article 6.1 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950 according to which everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial court established by law.

Amendments of Article 85.1.27 of the Constitution of Ukraine are supplemented by the authority of Verkhovna Rada of Ukraine to determine the system, formation, and liquidation of courts of general jurisdiction upon petition of the President of Ukraine. The suggested wording complies with the provisions of Article 92.1.14 of the Fundamental Law of Ukraine.

The Draft law provides a new wording of Article 106.1.23 of the Constitution of Ukraine and to replace Article 128.1 of the Constitution of Ukraine with two other articles. These changes are supposed to grant the President of Ukraine the authority to appoint and dismiss judges on the submission of the High Council of Justice, and concerning transfer — on the submission of the High Qualification Commission of Judges of Ukraine. The Constitutional Court of Ukraine proceeds from the fact that the High Council of Justice is an independent constitutional body responsible for the formation of highly qualified judiciary body. The amendments to Article 131 of the Constitution of Ukraine suggested that the composition of the High Council of Justice should consist mainly of judges. Decisions of the High Council of Justice are adopted collectively by voting. Thus, the issues on judicial recruitment, transfer and promotion

of judges shall be actually settled by the judiciary, guaranteeing its independence from other state bodies.

With regard to the amendment to Article 106.1.23 of the Constitution of Ukraine the Draft law proposes to eliminate number «23» in Article 106.4 of the Constitution of Ukraine.

The Draft law proposed to exclude Article 122.2 of the Constitution of Ukraine. The Constitutional Court of Ukraine considers that the possibility for Prosecutor General of Ukraine to exercise his powers without limitation period of five years will contribute to his impartiality and independence, as well as to stable work at Prosecutor's General office headed by him.

The Draft law proposes to introduce amendments to Article 125 of the Constitution of Ukraine, similar to those proposed for Article 85.1.27 of the Constitution of Ukraine; to complement the principles of the system of courts of general jurisdiction in Ukraine by the principle of instance; to grant the Supreme Court of Ukraine the authority to ensure uniform application of the legislation of Ukraine by all courts of general jurisdiction that would create a constitutional and legal mechanism for the formation of a unified court practice in Ukraine.

The proposed wording of Article 126 of the Constitution of Ukraine provides:

- granting the High Council of Justice the authority to give consent to the detention or arrest of a judge on the proposal of the High Qualification Commission of Judges of Ukraine. According to the Constitutional Court of Ukraine, agreement to a detention or arrest of judge by bodies, which consist mainly of judges, is an additional guarantee of the independence of the judicial power;

- according to the Draft law judges hold office for a lifetime period, appointment of a judge on the first five-year period is cancelled;

- amendment and clarifying the grounds for dismissal of judges;

- setting age limit — 70 years — for serving a term of a judge. The Constitutional Court of Ukraine believes that it is a matter of expediency and is caused by the simultaneous increase in age when a citizen of Ukraine may be recommended for an office of a judge suggested by the Draft law;

- changes in the existing order of termination of authorities of judge of the Constitutional Court of Ukraine, aimed at ensuring stable and uninterrupted operation of constitutional justice in Ukraine.

In providing assessment of changes proposed to Article 127 of the Constitution of Ukraine, the Constitutional Court of Ukraine stated that the determination at the constitutional level of the High Qualification Commission of Judges of Ukraine as a permanent body in the system of judiciary, authorized to recommend citizens of Ukraine to the judge's office, securing provisions on competitive selection of the candidates and installation of age 30 years, from which a citizen of Ukraine may run for the position of judge directed to secure the judges corps by professional staff of high qualification based on their life experience, social maturity, moral qualities necessary for administration of justice and ensuring equal opportunities to fill the office of judge on the competitive basis.

The Draft law proposes to supplement a list of basic principles of the judiciary provided in Article 129.3 of the Fundamental Law of Ukraine, by a new foundation — the automated distribution of cases among judges.

The Draft law proposes a new wording of Article 131 of the Constitution of Ukraine, which provides:

- to supplement of the authority of the High Council of Justice, including the authority to appoint judges on administrative positions and dismiss judges from administrative positions in courts of general jurisdiction, except the Supreme Court of Ukraine, upon presentation of relevant councils of judges; to change the composition and the order of appointment of members of the High Council of Justice;
- to stipulate at the constitutional level the establishment and operation of the High Qualification Commission of Judges of Ukraine and to grant it the authority to make submissions to the High Council of Justice on granting the consent for detention or arrest of a judge by the latter.

The Draft law contains «Final and Transitional Provisions» which are its integral part, as they determine a procedure for its entry into force and provide measures aimed at the implementation of amendments to the Constitution of Ukraine.

Thus, the proposed changes do not contravene the requirements of Article 157.1 of the Constitution of Ukraine.

According to Article 157.2 of the Fundamental Law of Ukraine the Constitution of Ukraine may not be amended under martial or emergency state. At the moment of providing the opinion of the Constitutional Court of Ukraine such conditions in Ukraine do not exist, so this part of the Draft law does not run contrary to Article 157.2 of the Fundamental Law of Ukraine.

According to Article 158.1 of the Fundamental Law of Ukraine draft law on introducing amendments to the Constitution of Ukraine, considered by the Verkhovna Rada of Ukraine and not adopted, may be submitted to the Verkhovna Rada of Ukraine no sooner than one year from the day of adoption of the decision on this draft law. The Constitutional Court of Ukraine found that the Draft law was not considered within the specified period by the Verkhovna Rada of Ukraine and was not adopted as a law.

The provisions of Article 158.2 of the Fundamental Law of Ukraine determine that the Parliament of Ukraine within the term of its authorities shall not amend twice the same provisions of the Constitution of Ukraine. The Verkhovna Rada of Ukraine of the seventh convocation during the term of its authorities has not change the provisions of Articles 55, 85, 106, 122, 125, 126, 127, 128, 129, 131 of the Constitution of Ukraine.

The Constitutional Court of Ukraine considers that the Draft law does not conflict with the requirements of Articles 157 and 158 of the Constitution of Ukraine.

Thus, the Constitutional Court of Ukraine held to recognize the Draft law on introducing amendments to the Constitution of Ukraine on strengthening guarantees of independence of judges which provides amendments to Articles 55, 85, 106, 122, 125, 126, 127, 128, 129, 131 of the Constitution of Ukraine conforming to the requirements of the Articles 157 and 158 of the Constitution.

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «Кадрове агентство «Азов Персонал Сервіс» щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 12 Господарського процесуального кодексу України

м. К и ї в
22 травня 2013 року
№ 21-у/2013

Справа № 2-25/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни — доповідача,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «Кадрове агентство «Азов Персонал Сервіс» щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 12 Господарського процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Маркуш М. А. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Товариство з обмеженою відповідальністю «Кадрове агентство «Азов Персонал Сервіс» (далі — Товариство) звернулось до Конституційного Суду

України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини першої статті 12 Господарського процесуального кодексу України (далі — Кодекс), яка визначає перелік справ, підвідомчих господарським судам України, а також просить роз'яснити, «чи передбачають норми частини першої статті 12 Господарського процесуального кодексу України право на звернення підприємства (суб'єкта господарювання — роботодавців, які використовують працю найманих працівників) з позовами до господарського суду щодо стягнення грошової компенсації за невикористані звільненими, у порядку переведення до них, працівниками дні щорічних відпусток за попереднім місцем роботи».

Необхідність в офіційному тлумаченні зазначених положень Кодексу автор клопотання аргументує неоднозначним, на його думку, застосуванням господарськими судами положень частини першої статті 12 Кодексу, посиляючись на рішення судів загальної юрисдикції (постанова Вищого господарського суду України від 10 жовтня 2012 року у справі № 24/104, рішення господарського суду Донецької області від 14 січня 2013 року у справі № 24/104, рішення Орджонікідзевського районного суду міста Маріуполя Донецької області від 11 вересня 2012 року, від 20 вересня 2012 року, від 25 вересня 2012 року).

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Третьою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 17 травня 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим Законом, виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному зверненні має зазначатися обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункт 4 частини другої статті 42); підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

Аналіз конституційного звернення та долучених до нього матеріалів дає підстави для висновку, що автор клопотання не навів неоднозначного застосування положень частини першої статті 12 Кодексу. Відмінність у доданих до клопотання рішеннях судів полягає не у різному застосуванні положень частини першої статті 12 Кодексу, а у застосуванні судами загальної юрисдикції положень нормативно-правових актів різної галузевої належності, а саме: Кодексу, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу законів про працю України, Закону України «Про відпустки».

Суб'єкт права на конституційне звернення не визначив також предмет тлумачення. Частина перша статті 12 Кодексу, яку він просить витлумачити, містить кілька (ряд) пунктів, однак автор клопотання не вказав, які саме з них потребують офіційного тлумачення.

Конституційний Суд України неодноразово зазначав, що невизначеність предмета тлумачення унеможливорює здійснення офіційної інтерпретації положень Конституції України та законів України (ухвали від 5 липня 2011 року № 25-у/2011, від 3 листопада 2011 року № 55-у/2011, від 18 грудня 2012 року № 35-у/2012, від 20 лютого 2013 року № 6-у/2013).

Отже, конституційне звернення не відповідає статтям 42, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим Законом.

Враховуючи викладене та керуючись статтею 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «Кадрове агентство «Азов Персонал Сервіс» щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 12 Господарського процесуального кодексу України на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим Законом.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Петрова Романа Івановича щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 368 Кримінального кодексу України, частин першої, другої статті 172² Кодексу України про адміністративні правопорушення

м. К и ї в
27 травня 2013 року
№ 22-у/2013

Справа № 2-22/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого, доповідача,
Бринцева Василя Дмитровича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Петрова Р. І. щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 368 Кримінального кодексу України (далі — КК України), частин першої, другої статті 172² Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі — Кодекс).

Заслухавши суддю-доповідача Головіна А. С. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Громадянин Петров Р. І. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частин першої, другої статті 368 КК України, які встановлюють відповідальність за одержання службовою особою в будь-якому вигляді хабара за виконання чи невиконання в інтересах того, хто дає хабара, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй

влади чи службового становища та одержання хабара у значному розмірі; частин першої, другої статті 172² Кодексу, згідно з якими настає адміністративна відповідальність за порушення особою встановлених законом обмежень щодо використання службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей з одержанням за це неправомірної вигоди у розмірі, що не перевищує п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або у зв'язку з прийняттям обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб та неправомірної вигоди у розмірі, що не перевищує ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Автор клопотання просить дати офіційне тлумачення зазначених положень в аспекті таких питань:

- за якими ознаками слід розмежовувати положення частин першої, другої статті 368 КК України та частин першої, другої статті 172² Кодексу;

- який розмір неправомірної винагороди (вигоди) за вказаними статтями має враховуватись для визначення кваліфікації дій службових осіб, які отримують таку матеріальну винагороду (вигоду).

На думку суб'єкта права на конституційне звернення, положення частин першої, другої статті 368 КК України та частин першої, другої статті 172² Кодексу не містять чітких ознак, за якими можливо було б їх розмежовувати та визначати правильно кваліфікацію дій службових осіб у разі одержання ними неправомірної винагороди (вигоди), що не перевищує ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що призводить до їх неоднозначного застосування судами України.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання про відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Другою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 24 квітня 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Згідно з пунктом 2 частини першої статті 150 Конституції України до повноважень Конституційного Суду України належить офіційне тлумачення Конституції України та законів України.

Положення частин першої, другої статті 368 КК України та частин першої, другої статті 172² Кодексу на час звернення автора клопотання до Конституційного Суду України були чинними. Однак 18 квітня 2013 року прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» № 221–VII (Голос України, 2013 р., 17 травня), згідно з яким статтю 368 КК України викладено в новій редакції, статтю 172² Кодексу виключено.

Оскільки юрисдикція Конституційного Суду України поширюється тільки на чинні нормативно-правові акти (абзац третій підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Ухвали Конституційного Суду України від 14 липня 2011 року № 35-у/2011), то подальший розгляд конституційного звернення про офіційне тлумачення положень частин першої, другої статті 368 КК України, частин першої, другої статті 172² Кодексу не належить до повноважень Конституційного Суду України.

Отже, є підстави для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 45, 49, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Петрова Романа Івановича щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 368 Кримінального кодексу України, частин першої, другої статті 172² Кодексу України про адміністративні правопорушення згідно з пунктом 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Мокляка Володимира Степановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень адміністративного судочинства»

м. К и ї в
29 травня 2013 року
№ 23-у/2013

Справа № 2-16/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича — доповідача,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Мокляка Володимира Степановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень адміністративного судочинства» від 17 листопада 2011 року № 4054–VI (Відомості Верховної Ради України, 2012 р., № 27, ст. 276) (далі — Закон № 4054) стосовно відмови у відкритті касаційного провадження у справі, якщо касаційна скарга є необґрунтованою і викладені в ній доводи не викликають необхідності перевірки матеріалів справи.

Заслухавши суддю-доповідача Овчаренка В. А. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Суб'єкт права на конституційне звернення — громадянин Мокляк В. С. — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати неконституційними (у редакції автора клопотання — «незаконними») положення Закону № 4054 щодо відмови у відкритті касаційного провадження у справі, якщо касаційна скарга є необґрунтованою і викладені в ній доводи не викликають необхідності перевірки матеріалів справи.

Автор клопотання вважає, що зазначеними положеннями Закону № 4054 порушено його конституційне право на судовий захист, зокрема право на касаційне оскарження судових рішень, оскільки Вищий адміністративний суд України, посилаючись на ці положення, з формальних підстав відмовив у відкритті касаційного провадження у справі стосовно порушення суб'єктами владних повноважень його прав.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Другою колегією суддів Конституційного Суду України процесуальної ухвали від 10 квітня 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 1 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Відповідно до статті 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» громадяни України не можуть бути суб'єктами права на конституційне подання з питань конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 1 статті 45 цього закону.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Мокляка Володимира Степановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень адміністративного судочинства» від 17 листопада 2011 року № 4054–VI на підставі пункту 1 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — відсутність встановленого Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України» права на конституційне подання.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «Амальгама Люкс» щодо офіційного тлумачення положень статті 64 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» у взаємозв'язку з положеннями статті 48 цього закону, частини першої статті 32, частини другої статті 34 Господарського процесуального кодексу України

м. К и ї в
29 травня 2013 року
№ 24-у/2013

Справа № 2-17/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича — доповідача,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «Амальгама Люкс» щодо офіційного тлумачення положень статті 64 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 року № 3759-XII (Відомості Верховної Ради України, 1994 р., № 10, ст. 43) з наступними змінами (далі — Закон) у взаємозв'язку з положеннями статті 48 Закону, частини першої статті 32, частини другої статті 34 Господарського процесуального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Овчаренка В. А. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Суб'єкт права на конституційне звернення — товариство з обмеженою відповідальністю «Амальгама Люкс» (далі — Товариство) — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень статті 64 Закону у взаємозв'язку з положеннями його статті 48, частини першої статті 32, частини другої статті 34 Господарського процесуального кодексу України в аспекті належності і допустимості доказів у суді щодо встановлення фактичного змісту телепередач, самостійно записаних позивачем на CD диск.

Автор клопотання стверджує про неоднозначне застосування вказаних положень судами України і посилається при цьому на рішення Господарського суду міста Києва від 5 грудня 2011 року, постанову Київського апеляційного господарського суду від 5 квітня 2012 року, постанови Вищого господарського суду України від 16 грудня 2008 року, від 12 липня 2011 року, від 29 травня 2012 року, від 10 липня 2012 року.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Другою колегією суддів Конституційного Суду України процесуальної ухвали від 11 квітня 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

Товариство 17 червня 2011 року звернулося до ТОВ «Міжнародна комерційна телерадіокомпанія» (далі — Телерадіокомпанія) із заявою щодо спростування недостовірної інформації, поширеної в телепередачі «Провокатор», яка транслювалася в ніч на 15 червня 2011 року, та надання копії запису цієї телепередачі. Оскільки Телерадіокомпанія не виконала зазначених вимог, Товариство звернулося до Господарського суду міста Києва з позовом про захист ділової репутації, спростування недостовірної інформації та відшкодування моральної шкоди. Названий суд відмовив Товариству в позові рішенням від 5 грудня 2011 року, яке Київський апеляційний господарський суд і Вищий господарський суд України залишили без змін. В основу судових рішень покладено висновок про те, що долучений до матеріалів справи запис програми на CD диску не може прийматися судом як належний і допустимий доказ, тому що він не відповідає вимогам статті 64 Закону як самостійно записаний.

В інших доданих автором клопотання рішеннях судів, а саме за позовами ВАТ «Центр фінансових технологій» до телерадіокомпанії «Київ» про визначення недостовірної інформації від 16 грудня 2008 року № 32/283, ТОВ «Українська музична видавнича група» до Національної телерадіокомпанії України про стяг-

нення 181 500 гривень від 12 липня 2011 року № 15/43 та про стягнення 48 400 гривень від 29 травня 2012 року № 15/41, посилає на статтю 64 Закону в частині належності і допустимості доказів, які надаються позивачами на CD дисках, немає.

Отже, відсутність неоднозначного застосування судами статті 64 Закону в аспекті питання, порушеного в конституційному зверненні, є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Враховуючи викладене та керуючись статтею 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «Амальгама Люкс» щодо офіційного тлумачення положень статті 64 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 року № 3759-XII з наступними змінами у взаємозв'язку з положеннями статті 48 цього закону, частини першої статті 32, частини другої статті 34 Господарського процесуального кодексу України на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України».

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Грони Ольги Іванівни щодо офіційного тлумачення положень статті 762 Цивільного кодексу України, статті 21 Закону України «Про оренду землі», підпунктів 288.5.1, 288.5.2 пункту 288.5 статті 288 Податкового кодексу України

м. К и ї в
5 червня 2013 року
№ 26-у/2013

Справа № 2-27/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Кампа Володимира Михайловича — доповідача,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Овчаренка В'ячеслава Андрійовича,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Грони Ольги Іванівни щодо офіційного тлумачення положень статті 762 Цивільного кодексу України, статті 21 Закону України «Про оренду землі» від 6 жовтня 1998 року № 161–XIV (Відомості Верховної Ради України, 1998 р., № 46–47, ст. 280) з наступними змінами, підпунктів 288.5.1, 288.5.2 пункту 288.5 статті 288 Податкового кодексу України стосовно розміру орендної плати.

Заслухавши суддю-доповідача Кампа В. М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Суб'єкт права на конституційне звернення — громадянка Грона Ольга Іванівна — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень статті 762 Цивільного кодексу України, статті 21 Закону України «Про оренду землі» від 6 жовтня 1998 року № 161–XIV з наступними змінами (далі — Закон), підпунктів 288.5.1, 288.5.2 пункту 288.5 статті 288 Податкового кодексу України щодо розміру орендної плати, зокрема, в аспекті таких питань:

1) чи має цивільний договір оренди землі, як правоустановчий акт, що ґрунтується на приписах Цивільного кодексу України — основного акта цивільного законодавства, пріоритет над податковим законодавством, яке регулює адміністративні правовідносини;

2) чи зобов'язана Верховна Рада України приймати податкові закони, в яких по-іншому, ніж у Цивільному кодексі України, врегульовано цивільні правовідносини, згідно з абзацом третім частини другої статті 4 Цивільного кодексу України, за яким, якщо суб'єкт права законодавчої ініціативи подав до Верховної Ради України проект закону, який унормовує цивільні відносини інакше, ніж цей кодекс, він зобов'язаний також подати проект закону про внесення змін до Цивільного кодексу України. Поданий законопроект розглядається Верховною Радою України одночасно з відповідним проектом закону про внесення змін до Цивільного кодексу України;

3) чи правомірно змінювати податковим законодавством, яке регулює субординативні адміністративні правовідносини між державними податковими органами і суб'єктами — платниками податкових платежів і зборів, цивільне законодавство, яким врегульовано диспозитивні договірні відносини між особами — суб'єктами цивільних правовідносин, зокрема відносини оренди землі;

4) чи охоплюють за своїм змістом положення підпунктів 288.5.1, 288.5.2 пункту 288.5 статті 288 Податкового кодексу України тільки питання строків внесення орендної плати за земельні ділянки державної та комунальної власності, як це передбачено статтею 21 Закону, чи також питання щодо розміру орендної плати.

Суб'єкт права на конституційне звернення обґрунтовує необхідність в офіційному тлумаченні вказаних положень їх неоднозначним застосуванням судами України, іншими органами державної влади та органами місцевого самоврядування при розгляді питань щодо можливості збільшення орендодавцем орендної плати за земельну ділянку державної та комунальної власності на підставі проведення нової нормативної грошової оцінки такої ділянки.

На підтвердження різної судової практики автор клопотання посилається на долучені до конституційного звернення копії рішення господарського суду Івано-Франківської області від 26 листопада 2009 року та постанов Вишого господарського суду України від 14 червня 2010 року, Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 7 червня 2011 року (у справі, де Грона О. І. була позивачем) та Київського окружного адміністративного суду від 24 вересня 2012 року.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Першою колегією суддів

Конституційного Суду України процесуальної ухвали від 27 травня 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі відповідно до пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

2.1. Згідно з пунктом 2 частини першої статті 150 Конституції України до повноважень Конституційного Суду України належить офіційне тлумачення Конституції України та законів України.

Конституційний Суд України вважає, що Грона О. І., по суті, просить дати тлумачення стосовно співвідношення між положеннями актів приватного і публічного права, питань законодавчого процесу, що не належить до компетенції Конституційного Суду України.

Отже, за таких обставин порушені автором клопотання питання непідвідомчі Конституційному Суду України. Згідно з пунктом 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» це є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі.

2.2. Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційне звернення має містити обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункт 4 частини другої статті 42); підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

За правовою позицією Конституційного Суду України під неоднозначним застосуванням положень Конституції України або законів України слід розуміти різне застосування одних і тих же норм цих правових актів судами України, іншими органами державної влади за однакових юридично значимих обставин (Ухвала від 12 травня 2010 року № 31-у/2010).

Аналіз конституційного звернення та долучених до нього матеріалів дає підстави для висновку, що автор клопотання не навів фактів неоднозначного застосування вказаних ним положень Податкового кодексу України і Закону. Відмінність у доданих суб'єктом права на конституційне звернення судових актах пояснюється не різним застосуванням одних і тих же правових норм, а наявністю неоднакових юридично значимих обставин у справах і, як наслідок, застосуванням різних правових норм.

Тому Конституційний Суд України вважає, що автор клопотання не дотримав вимог пункту 4 частини другої статті 42 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 45 цього закону.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Грони Ольги Іванівни щодо офіційного тлумачення положень статті 762 Цивільного кодексу України, статті 21 Закону України «Про оренду землі» від 6 жовтня 1998 року № 161–XIV з наступними змінами, підпунктів 288.5.1, 288.5.2 пункту 288.5 статті 288 Податкового кодексу України на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України», та невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі
за конституційним поданням 54 народних депутатів України
щодо офіційного тлумачення положень частин третьої, четвертої
статті 81 Конституції України

м. К и ї в
6 червня 2013 року
№ 27-у/2013

Справа № 2-28/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни — доповідача,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частин третьої, четвертої статті 81 Конституції України.

Заслухавши суддю-доповідача Шапталу Н. К. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — 54 народних депутати України — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частин третьої, четвертої статті 81 Конституції України щодо «поширення частини третьої статті 81 Конституції України, яка передбачає поря-

док дострокового припинення повноважень народного депутата України, на випадки, передбачені частиною четвертою статті 81 Конституції України».

Офіційне тлумачення вказаних положень Конституції України автори клопотання просять дати стосовно таких питань:

— що включає в себе поняття невиконання вимоги щодо несумісності депутатського мандата з адвокатською діяльністю та з якого моменту така несумісність є усунутою;

— з якого моменту припиняються повноваження народного депутата України, повноваження якого достроково припинені за рішенням Вищого адміністративного суду України в разі невиконання ним вимог несумісності, у випадку, якщо таке рішення Вищого адміністративного суду України оскаржене до Верховного Суду України;

— чи має право Центральна виборча комісія реєструвати наступного за списком народного депутата України замість народного депутата України, повноваження якого достроково припинені за рішенням Вищого адміністративного суду України, у випадку оскарження вказаного рішення Вищого адміністративного суду України до Верховного Суду України до прийняття рішення Верховним Судом України по суті скарги.

Обґрунтовуючи необхідність в офіційному тлумаченні наведених положень, автори клопотання посилаються на законодавчу невизначеність питань, порушених у конституційному поданні.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання про відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Першою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 27 травня 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

До повноважень Конституційного Суду України належить офіційне тлумачення Конституції України та законів України (пункт 2 частини першої статті 150 Основного Закону України).

Згідно із Законом України «Про Конституційний Суд України» підставою для конституційного подання щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є практична необхідність у з'ясуванні або роз'ясненні, офіційній інтерпретації положень Конституції України та законів України (частина перша статті 93); крім того, у конституційному поданні має зазначатися правове обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні правового акта (його окремих положень) (пункт 4 частини другої статті 39).

Аналіз конституційного подання дає підстави для висновку, що народні депутати України не навели правового обґрунтування тверджень щодо практичної необхідності в офіційній інтерпретації положень частин третьої, четвертої статті 81 Конституції України, обмежившись лише цитуванням окремих положень Конституції України та Кодексу адміністративного судочинства України, що не є обґрунтуванням необхідності в офіційному тлумаченні.

Як вбачається з конституційного подання, автори клопотання порушили перед Конституційним Судом України питання правозастосовного характеру, зокрема щодо порядку виконання рішення Вищого адміністративного суду України, що не

належить до повноважень органу конституційної юрисдикції в Україні (Ухвала Конституційного Суду України від 31 березня 2010 року № 15-у/2010).

Крім того, народні депутати України наголошують на законодавчій неврегульованості спірних положень, проте вирішення таких питань також не належить до повноважень Конституційного Суду України (ухвали Конституційного Суду України від 10 липня 1998 року № 36-у/98, від 15 січня 2004 року № 1-у/2004, від 19 травня 2009 року № 27-у/2009, від 18 травня 2010 року № 33-у/2010).

Отже, Конституційний Суд України вважає, що автори клопотання не дотримали вимог пункту 4 частини другої статті 39, частини першої статті 93 Закону України «Про Конституційний Суд України», що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктами 2, 3 статті 45 цього Закону.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 39, 45, 50, 93 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частин третьої, четвертої статті 81 Конституції України на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України», невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Фогаша Ласлова Йосиповича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 469 Митного кодексу України у взаємозв'язку з положеннями частин четвертої, п'ятої статті 380 цього кодексу

м. К и ї в
12 червня 2013 року
№ 28-у/2013

Справа № 2-30/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича — доповідача,

розглянув на засіданні питання стосовно відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Фогаша Ласлова Йосиповича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 469 Митного кодексу України у взаємозв'язку з положеннями частин четвертої, п'ятої статті 380 цього кодексу.

Заслухавши суддю-доповідача Шишкіна В. І. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Громадянин Фогаш Л. Й. звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини другої статті 469 Митного

кодексу України (далі — Кодекс) у взаємозв'язку з положеннями частин четвертої, п'ятої статті 380 Кодексу, а саме:

— чи може вважатися особа, яка користується в Україні транспортним засобом особистого користування, який ввезено в Україну іншою особою-нерезидентом тимчасово, такою, що є суб'єктом відповідальності на підставі положень частини другої статті 469 Кодексу.

Автор клопотання стверджує, що суди України у своїх рішеннях по-різному трактують положення частини другої статті 469 Кодексу у взаємозв'язку з положеннями частин четвертої, п'ятої статті 380 Кодексу. Він зазначає, що суди, постановляючи рішення в адміністративних справах за позовами до митних органів про незаконне накладення штрафів на громадян України за користування транспортними засобами особистого користування, зареєстрованими в інших країнах і ввезеними громадянами-нерезидентами на митну територію України, в одних випадках відмовляли у задоволенні позовів, вважаючи, що громадяни України є суб'єктами адміністративного проступку, відповідальність за вчинення якого передбачено частиною другою статті 469 Кодексу, а в інших — задовольняли аналогічні позови, аргументуючи тим, що громадяни України не є суб'єктами, які можуть бути притягнуті до відповідальності за такі правопорушення.

На думку автора клопотання, неоднозначне застосування судами України положень частини другої статті 469 Кодексу, а також неможливість оскарження таких рішень адміністративних судів (частина друга статті 171² Кодексу адміністративного судочинства України) призвели до порушення його конституційних прав і свобод.

2. Конституційний Суд України, вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку із прийняттям Другою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 5 червня 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі згідно з пунктом 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Відповідно до пункту 3 частини другої статті 42 Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному зверненні зазначаються статті (окремі положення) Конституції України або Закону України, тлумачення яких має бути дано Конституційним Судом України.

Однак автор клопотання не конкретизував, щодо тлумачення яких саме положень частини другої статті 469 та частин четвертої, п'ятої статті 380 Кодексу звернувся до Конституційного Суду України. Невизначеність предмета тлумачення унеможливорює здійснення його офіційної інтерпретації.

Отже, конституційне звернення не відповідає пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим цим законом, що є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі.

Враховуючи викладене та керуючись статтею 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Фогаша Ласлова Йосиповича щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 469 Митного кодексу України у взаємозв'язку з положеннями частин четвертої, п'ятої статті 380 цього кодексу на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Міжнародної благодійної організації «Екологія-Право-Людина» щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої, третьої статті 21 Закону України «Про доступ до публічної інформації»

м. К и ї в
25 червня 2013 року
№ 29-у/2013

Справа № 2-26/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича — доповідача,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Міжнародної благодійної організації «Екологія-Право-Людина» щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої, третьої статті 21 Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року № 2939–VI (Відомості Верховної Ради України, 2011 р., № 32, ст. 314) (далі — Закон).

Заслухавши суддю-доповідача Вдовіченка С. Л. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Суб'єкт права на конституційне звернення — Міжнародна благодійна організація «Екологія-Право-Людина» (далі — Міжнародна благодійна організація) —

звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень статті 21 Закону, яка встановлює, що запит на інформацію надається безкоштовно (частина перша); у разі якщо задоволення запиту на інформацію передбачає виготовлення копій документів обсягом більше як 10 сторінок, запитувач зобов'язаний відшкодувати фактичні витрати на копіювання та друк (частина друга); розмір фактичних витрат визначається відповідним розпорядником на копіювання та друк в межах граничних норм, встановлених Кабінетом Міністрів України. У разі якщо розпорядник інформації не встановив розміру плати на копіювання або друк, інформація надається безкоштовно (частина третя).

Автор клопотання просить дати офіційне тлумачення положень статті 21 Закону, а саме:

- частини першої в системному зв'язку з частиною другою в аспекті питання, чи гарантує ця стаття безоплатне надання кожному перших десяти сторінок на запит, незалежно від кількості аркушів, що виготовляються для задоволення запиту;

- словосполучення «фактичні витрати на копіювання та друк», яке міститься в частині другій;

- положення «розмір фактичних витрат визначається відповідним розпорядником», яке міститься в частині третій.

На думку Міжнародної благодійної організації, суб'єкти владних повноважень неоднозначно застосовують положення статті 21 Закону, що відображається в затверджених відомчими актами розмірах фактичних витрат на копіювання і друк одного аркуша та проведення обрахунку сторінок.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Третьою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 13 травня 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному зверненні має зазначатися обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункт 4 частини другої статті 42); підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

2.1. У матеріалах конституційного звернення не міститься обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні частини першої статті 21 Закону у системному зв'язку з частиною другою цієї статті в аспекті питання, чи гарантує ця стаття безоплатне надання кожному перших десяти сторінок на запит, незалежно від кількості аркушів, що виготовляються для задоволення запиту. Конституційний Суд України виходить з того, що положення частини другої статті 21 Закону

викладені чітко, зрозуміло і передбачають відшкодування запитувачем фактичних витрат на копіювання та друк документів понад встановлену Законом кількість сторінок, а тому не потребують офіційної інтерпретації.

Отже, невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України», є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 2 статті 45 цього закону.

2.2. Згідно зі статтею 150 Конституції України до повноважень Конституційного Суду України належить офіційне тлумачення Конституції України та законів України.

Суб'єкт права на конституційне звернення, порушуючи питання щодо обґрунтування встановлення розпорядниками інформації різного розміру відшкодування витрат на копіювання або друк документів, що надаються за запитом на інформацію в межах граничних норм, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження граничних норм витрат на копіювання або друк документів, що надаються за запитом на інформацію» від 13 липня 2011 року № 740, намагається отримати консультацію з приводу неоднакового підходу до розрахунку фактичних витрат на їх виготовлення. Проте надання консультацій чи роз'яснень щодо застосування правових норм не належить до повноважень Конституційного Суду України (Ухвала Конституційного Суду України від 31 березня 2010 року № 15-у/2010).

Таким чином, наведене є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі за пунктом 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 42, 45, 49, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Міжнародної благодійної організації «Екологія-Право-Людина» щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої, третьої статті 21 Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року № 2939-VI на підставі пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом, та невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі
за конституційним зверненням громадянки Петрусь Світлани Вікторівни
щодо офіційного тлумачення положень частини шостої статті 118
Земельного кодексу України

м. К и ї в
26 червня 2013 року
№ 30-у/2013

Справа № 2-32/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Головіна Анатолія Сергійовича — головуючого, доповідача,
Бауліна Юрія Васильовича,
Бринцева Василя Дмитровича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Винокурова Сергія Маркіяновича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Тупицького Олександра Миколайовича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Петрусь С. В. щодо офіційного тлумачення положень частини шостої статті 118 Земельного кодексу України (далі — Кодекс).

Заслухавши суддю-доповідача Головіна А. С. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Громадянка Петрусь С. В. звернулася до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення положень частини шостої статті 118 Кодексу, якими визначено порядок отримання громадянами безоплатно у власність земельної ділянки із земель державної або комунальної власності для веден-

ня фермерського господарства, ведення особистого селянського господарства, ведення садівництва, будівництва та обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд (присадибної ділянки), індивідуального дачного будівництва, будівництва індивідуальних гаражів у межах норм безоплатної приватизації.

На думку суб'єкта права на конституційне звернення, судами України неоднозначно застосовано положення частини шостої статті 118 Кодексу, чим порушено гарантоване Конституцією України його право власності на землю та на достатній життєвий рівень.

До конституційного звернення громадянка Петрусь С. В. долучила рішення судів, які, на її думку, підтверджують неоднозначне застосування частини шостої статті 118 Кодексу.

2. Конституційний Суд України, розглядаючи питання про відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Другою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 12 червня 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України», виходить з такого.

Згідно з пунктом 2 частини першої статті 150 Конституції України до повноважень Конституційного Суду України належить офіційне тлумачення Конституції України та законів України.

2.1. Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному зверненні має зазначатися обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України (пункт 4 частини другої статті 42); підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94).

Неоднозначним застосуванням положень Конституції України або законів України є різне застосування одних і тих самих норм цих правових актів судами України, іншими органами державної влади за однакових юридично значимих обставин (абзац третій пункту 3 мотивувальної частини Ухвали Конституційного Суду України від 12 травня 2010 року № 31-у/2010).

Зі змісту конституційного звернення та долучених до нього матеріалів не вбачається неоднозначного застосування судами України положень частини шостої статті 118 Кодексу. Надані автором клопотання судові рішення доводять, що в першому випадку при розгляді позовних вимог Петрусь С. В. про надання земельної ділянки у власність суд зобов'язав Одеську міську раду розглянути подану заяву, а в другому — за інших юридично значимих обставин — визнав законним і обґрунтованим рішення Одеської міської ради про відмову у наданні земельної ділянки у власність.

2.2. Крім того, громадянка Петрусь С. В., звернувшись з клопотанням про інтерпретацію положень частини шостої статті 118 Кодексу, порушила питання

консультативного характеру, а саме: чи повинна вона була 16 січня 2006 року у своїй заяві до Одеської міської ради про надання земельної ділянки, крім бажаних розмірів земельної ділянки та мети її використання, зазначати інші дані й додавати документи, визначені рішенням Одеської міської ради про надання земельних ділянок у користування та передачу їх у власність, та яке з питань мала вирішувати Одеська міська рада: про надання дозволу на розробку проектів відведення земельних ділянок чи про надання земельної ділянки у власність. Однак надання консультацій щодо застосування законів України та підзаконних нормативно-правових актів України у практичній діяльності органів державної влади не належить до повноважень Конституційного Суду України.

Таким чином, автор клопотання не навів обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень частини шостої статті 118 Кодексу та порушив питання, які непідвідомчі Конституційному Суду України, чим не дотримав вимог пунктів 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України».

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 153 Конституції України, статтями 42, 45, 50, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Петрусь Світлани Вікторівни щодо офіційного тлумачення положень частини шостої статті 118 Земельного кодексу України згідно з пунктами 2, 3 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — невідповідність конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим Законом, непідвідомчість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному зверненні.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

УХВАЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Волинської обласної ради про офіційне тлумачення положень абзаців другого, шостого, сьомого частини першої статті 1, частин другої, шостої, сьомої статті 7, частини другої статті 10, частини першої статті 11, пункту 1 розділу X «Прикінцеві положення», підпункту 15 пункту 1 розділу XI «Перехідні положення» Закону України «Про засади державної мовної політики» у взаємозв'язку з положеннями статей 1, 2, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 19, 24, 133, 140 Конституції України

м. Київ

Справа № 2-33/2013

9 липня 2013 року

№ 31-у/2013

Конституційний Суд України у складі суддів:

Винокурова Сергія Маркіяновича — головуєчого,
Бауліна Юрія Васильовича,
Вдовіченка Сергія Леонідовича,
Гультая Михайла Мирославовича,
Запорожця Михайла Петровича,
Кампа Володимира Михайловича,
Колоса Михайла Івановича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Маркуш Марії Андріївни,
Пасенюка Олександра Михайловича — доповідача,
Сергейчука Олега Анатолійовича,
Стецюка Петра Богдановича,
Шаптали Наталі Костянтинівни,
Шишкіна Віктора Івановича,

розглянув на засіданні питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням Волинської обласної ради про офіційне тлумачення положень абзаців другого, шостого, сьомого частини першої статті 1, частин другої, шостої, сьомої статті 7, частини другої статті 10, частини першої статті 11, пункту 1 розділу X «Прикінцеві положення», підпункту 15 пункту 1 розділу XI «Перехідні положення» Закону України «Про засади державної мовної політики» від 3 липня 2012 року № 5029-VI (Відомості Верховної Ради України, 2013 р., № 23, ст. 218) (далі — Закон) у взаємозв'язку з положеннями статей 1, 2, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 19, 24, 133, 140 Конституції України.

Заслухавши суддю-доповідача Пасенюка О. М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

У С Т А Н О В И В:

1. Суб'єкт права на конституційне подання — Волинська обласна рада — звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення таких положень Закону:

— абзацу другого частини першої статті 1 у взаємозв'язку зі статтями 6, 11, 25 Закону та статтями 5, 8, 10, 19, 140 Конституції України в аспекті питання щодо змісту поняття «органи державного управління та діловодства»;

— абзацу шостого частини першої статті 1 у взаємозв'язку із окремими положеннями статті 1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», статті 1 Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів» та статей 1, 2, 133, 140 Конституції України в аспекті питання щодо змісту поняття «регіон» та його співвідношення із поняттями «адміністративно-територіальна одиниця» та «адміністративно-територіальний устрій України»;

— абзацу сьомого частини першої статті 1 у взаємозв'язку із окремими положеннями статей 1, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 18, 20, 24, 25 Закону та статей 8, 10, 24 Конституції України в аспекті питання щодо співвідношення понять «регіональні мови або мови меншин», «мови національних меншин», «мови національних меншин України»;

— частини другої статті 7 у взаємозв'язку із окремими положеннями статті 1 Закону та статей 8, 10, 11, 24 Конституції України в аспекті питання, чи обмежується дія Закону лише окремою частиною мов із числа тих, що за частиною третьою статті 10 Конституції України охоплені поняттям «мови національних меншин України»;

— частини шостої статті 7 у взаємозв'язку із окремими положеннями статті 1 Закону та статей 8, 9, 19 Конституції України в аспекті питання, чи повинні органи місцевого самоврядування використовувати регіональні мови або мови меншин як мови роботи, актів, діловодства і документації;

— частини сьомої статті 7 у взаємозв'язку із окремими положеннями статті 1 Закону та статей 8, 10, 11, 19, 24 Конституції України в аспекті питання, чи обмежується обов'язок органів місцевого самоврядування щодо використання та захисту лише окремою частиною мов із числа тих, що за частиною третьою статті 10 Конституції України охоплені поняттям «мови національних меншин України»;

— частини другої статті 10 у взаємозв'язку із окремими положеннями статті 1 Закону та статей 5, 8, 10, 19 Конституції України в аспекті питання, чи повинні акти органів місцевого самоврядування прийматися виключно регіональною мовою або мовою меншини;

— частини першої статті 11 у взаємозв'язку із окремими положеннями статті 1 Закону та статей 5, 8, 10, 19 Конституції України в аспекті питання, чи можуть органи місцевого самоврядування в роботі, діловодстві, документації та листуванні з органами державної влади використовувати виключно регіональну мову;

— пункту 1 розділу X «Прикінцеві положення» у взаємозв'язку із окремими положеннями статей 7, 11, 12, 20, 24 Закону та статей 5, 7, 8, 10, 19 Конституції України в аспекті питання, чи належать до компетенції органів місцевого самоврядування повноваження із прийняття рішень щодо виконання положень Закону, забезпечення доступності і безоплатності освіти і медичного обслуговування на

певній території, можливості отримання освіти відповідною регіональною мовою або мовою меншини;

— підпункту 15 пункту 1 розділу XI «Перехідні положення» у взаємозв'язку із окремими положеннями статей 1, 5, 8, 19, 140 Конституції України в аспекті питання, чи набрав чинності Закон, якщо процедура його розгляду та ухвалення була порушена Верховною Радою України, та чи повинні органи місцевого самоврядування застосовувати положення Закону при здійсненні нормотворчої та правозастосовної діяльності.

Практичну необхідність в офіційному тлумаченні названих положень Закону автор клопотання обґрунтовує неможливістю їх реалізації через невідповідність Конституції України, рішенням Конституційного Суду України, а також неоднозначністю застосування органами місцевого самоврядування та органами державної влади, що перешкоджає «нормальній діяльності Волинської обласної ради та призводить до обмеження її конституційних повноважень».

2. Конституційний Суд України, вирішуючи питання щодо відкриття конституційного провадження у справі у зв'язку з прийняттям Третьою колегією суддів Конституційного Суду України Ухвали від 25 червня 2013 року про відмову у відкритті конституційного провадження у цій справі, виходить з такого.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» у конституційному поданні має зазначатися правове обґрунтування тверджень щодо необхідності в офіційному тлумаченні положень законів; підставою для конституційного подання щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є практична необхідність у з'ясуванні або роз'ясненні, офіційній інтерпретації їх положень (пункт 4 частини другої статті 39, частина перша статті 93).

У конституційному поданні автор клопотання фактично порушує питання щодо відповідності вказаних положень Закону Конституції України. Проте згідно зі статтею 150 Конституції України та статтею 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України розглядається за поданням Президента України, не менш як сорока п'яти народних депутатів України, Верховного Суду України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Верховної Ради Автономної Республіки Крим. Цей перелік є вичерпним. Отже, Волинська обласна рада не є суб'єктом права на таке подання.

Крім того, аналіз конституційного подання та доданих до нього матеріалів дає підстави для висновку, що суб'єкт права на конституційне подання не навів правового обґрунтування тверджень щодо практичної необхідності в офіційній інтерпретації зазначених положень Закону.

Таким чином, відсутність у автора клопотання права на конституційне подання з питань про відповідність Конституції України законів України та невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Законом України «Про Конституційний Суд України», є підставами для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктами 1, 2 статті 45 цього закону.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 150, 153 Конституції України, статтями 39, 40, 45, 50, 93 Закону України «Про Конституційний Суд України», Конституційний Суд України

у х в а л и в:

1. Відмовити у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Волинської обласної ради про офіційне тлумачення положень абзаців другого, шостого, сьомого частини першої статті 1, частин другої, шостої, сьомої статті 7, частини другої статті 10, частини першої статті 11, пункту 1 розділу X «Прикінцеві положення», підпункту 15 пункту 1 розділу XI «Перехідні положення» Закону України «Про засади державної мовної політики» від 3 липня 2012 року № 5029–VI у взаємозв'язку з положеннями статей 1, 2, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 19, 24, 133, 140 Конституції України на підставі пунктів 1, 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» — відсутність права на конституційне подання, невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією України, цим законом.

2. Ухвала Конституційного Суду України є остаточною.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

АКТИ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

**Про відзначення державними нагородами України
з нагоди Дня Конституції України**

Витяг

За значний особистий внесок у державне будівництво, соціально-економічний, науково-технічний, культурно-освітній розвиток України, вагомі трудові здобутки та високий професіоналізм **п о с т а н о в л я ю:**

Нагородити орденом Богдана Хмельницького II ступеня

РОЗЕНКА	–	суддю Конституційного Суду України
Віталія Івановича		у відставці

Нагородити медаллю «За працю і звитягу»

ВАСЬКОВСЬКОГО	–	завідувача відділу Господарського
Миколу Михайловича		управління Секретаріату
		Конституційного Суду України

ТКАЧУК	–	заступника завідувача відділу
Валентину Василівну		Конституційного Суду України

Президент України

В. ЯНУКОВИЧ

м. Київ

27 червня 2013 року

№ 355/2013

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Про відзначення державними нагородами України з нагоди Дня незалежності України

Витяг

За значний особистий внесок у державне будівництво, соціально-економічний, науково-технічний, культурно-освітній розвиток України, вагомі трудові здобутки та високий професіоналізм **п о с т а н о в л я ю:**

Нагородити медаллю «За працю і звитягу»

СИДОРЕНКО	–	завідувача відділу Секретаріату
Світлану Іванівну		Конституційного Суду України

Присвоїти почесні звання:

«ЗАСЛУЖЕНИЙ ЮРИСТ УКРАЇНИ»

МИХЕЄНКО	–	заступникові завідувача відділу
Юлії Миколаївні		Секретаріату Конституційного Суду
		України

«ЗАСЛУЖЕНИЙ ПРАЦІВНИК ТРАНСПОРТУ УКРАЇНИ»

ДЕНИСЕНКУ	–	водію автобази Конституційного
Володимиру Степановичу		Суду України

Президент України

В. ЯНУКОВИЧ

*м. Київ
24 серпня 2013 року
№ 448/2013*

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Про відзначення державними нагородами України з нагоди Дня юриста

Витяг

За вагомий особистий внесок у реалізацію державної правової політики, зміцнення законності та правопорядку, розвиток юридичної науки, багаторічну плідну працю та високий професіоналізм **п о с т а н о в л я ю:**

Нагородити медаллю «За працю і звитягу»

ЧУМАК Леніну Григорівну	–	головного консультанта Управління Секретаріату Конституційного Суду України
----------------------------	---	---

Присвоїти почесне звання:

«ЗАСЛУЖЕНИЙ ЮРИСТ УКРАЇНИ»

ЖИТНИК Оксані Олександрівні	–	заступникові керівника Управління Секретаріату Конституційного Суду України
НОВІКОВІЙ Ірині Вікторівні	–	завідувачеві відділу Конституційного Суду України
РИБАЛКУ Ярославу Володимировичу	–	радникові Голови Служби Голови Конституційного Суду України

Президент України

В. ЯНУКОВИЧ

м. Київ

8 жовтня 2013 року

№ 548/2013

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ**Правові позиції Конституційного Суду України:
поняття, суть і можливості перегляду****В. Овчаренко**

Голова Конституційного Суду України

У статті порушуються актуальні питання визначення поняття, суті, правової природи та юридичної сили феномену правових позицій органів конституційної юрисдикції, а також їх місця і ролі у системі законодавства. Особливу увагу автор приділяє дослідженню підстав та умов для можливого перегляду правових позицій Конституційного Суду України.

Ключові слова: герменевтика, джерела права, правовий досвід, конституційний контроль, правова позиція, прецедент, юридична психологія, феномен, феноменологія, форма права, конституційна юстиція.

Набуття Україною незалежності та її подальше становлення як правової, демократичної держави зумовило необхідність формування принципово нової системи законодавства, незаангажованої догматами отриманої у спадок радянської системи права. Відповідно потребували заміни й деякі застарілі правові концепції, терміни та поняття. Зокрема, концепція примату державних інтересів над приватними поступилася конституційному припису щодо спрямованості діяльності держави на гарантування та захист прав і свобод людини і громадянина. Поняття «законність» і «власність» позбулися постійно з ними вживаного, однак від того не більш зрозумілого, епітета «соціалістична». Політична партія посіла своє місце у суспільному житті як добровільне об'єднання громадян, а не як керівна та направляюча сила суспільства тощо.

Конституція України, прийняття якої, безумовно, було епохальною подією у житті Українського народу, не тільки визначила людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпеку найвищою соціальною цінністю, а й впровадила в життя такі важливі правові принципи, як верховенство права, поділ державної влади на законодавчу, судову та виконавчу, такі правові інститути, як конституційне судочинство, конституційна юрисдикція та інші, завданням яких є забезпечення реалізації цього постулату.

У свою чергу запровадження інституту конституційного судочинства, зазначає О. Кравчук, «зумовило появу нових для національної правової системи категорій та понять, серед яких особливу увагу слід звернути на феномен правових позицій Конституційного Суду України»¹.

Автор не конкретизує, у чому саме полягає «феноменальність» правових позицій єдиного органу конституційної юрисдикції в нашій державі, однак виходячи з етимології поняття «феномен» (грец. φαινόμενον — являється) — це незви-

¹ Кравчук О. В. Окремі аспекти поняття та сутності правових позицій Конституційного Суду України / О. В. Кравчук // Держава і право. — 2011. — № 52. — С. 185.

чайне явище, рідкісний факт, який, за визначенням І. Канта, можна пізнати на основі досвіду¹.

Дійсно, правові позиції Конституційного Суду України — явище неординарне, оскільки, незважаючи на відсутність його законодавчого визначення, воно регулярно застосовується в актах органу конституційної юрисдикції у випадках посилення на його попередні рішення, висновки або окремі ухвали. Така практика, на наш погляд, є цілком слушною, оскільки впливає насамперед зі значення терміна «позиція» — точка зору, ставлення до чого-небудь².

Що стосується пізнання цього феномену на основі правового досвіду, то з урахуванням того, що Конституційний Суд України є колегіальним органом, воно узгоджується з основними принципами юридичної психології. Зокрема, один із розділів цієї науки визначає правовий досвід як особливий психологічно-правовий феномен, що виникає внаслідок правових подій (динамічних, разових, повторних) та втілюється, перш за все, у правових переконаннях групи, тобто сукупному продукті окремих думок, що виникають у відповідь на правові запитання та відіграють роль групового правового світогляду. Сукупність таких переконань обумовлює певний підхід, схильність групи до особливого розуміння (бачення) правової системи, її елементів, новацій, шляхів її вдосконалення³.

Правові позиції органу конституційної юрисдикції як правовий феномен досліджували у своїх працях відомі вітчизняні та зарубіжні вчені: М. Вітрук, Г. Гаджиев, В. Гергелійник, А. Головін, Б. Ебзеев, В. Зорькін, В. Кампо, М. Козюбра, В. Кряжков, Л. Лазарев, В. Погорілко, А. Портнов, А. Селіванов, А. Стрижак, В. Тацій, М. Тесленко, П. Ткачук, Ю. Тодика, В. Шаповал, С. Шевчук та багато інших.

Однак слід зазначити, що незважаючи на значну кількість наукових статей і публікацій за цією темою, на сьогодні відсутнє єдине розуміння правової природи, суті, змісту, юридичної сили, місця та ролі правових позицій конституційних судів у системі законодавства.

Зокрема, Л. Лазарев вважає, що правові позиції органу конституційної юрисдикції є системою правових аргументів, положень розуміння права, правил прецедентного характеру, орієнтирів, зразків тощо⁴.

На думку В. Кряжкова, правові позиції конституційного суду слід розглядати як логічно-правове обґрунтування остаточного висновку, розміщеного в резолютивній його частині і сформульованого у вигляді правових висновків, що мають загальнообов'язкове значення⁵.

¹ Вікіпедія (вільна енциклопедія) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%B.D>

² Словник української мови. — К. : Наукова думка, 1975. — Т. 7. — С. 815.

³ Александров Д. О. Юридична психологія : підручник / Д. О. Александров [та ін.] ; за заг. ред. Л. І. Казміренко, Є. М. Моїсєєва. — К. : КНТ, 2007. — С. 203.

⁴ Лазарев Л. В. Конституционный Суд России и развитие конституционного права / Л. В. Лазарев // Журнал российского права. — 1997. — № 11. — С. 10.

⁵ Кряжков В. А. Конституционное правосудие в субъектах Российской Федерации / Владимир Алексеевич Кряжков. — М. : Городец, 1999. — С. 109.

Правова позиція, вважає В. Лучин, — це колективне рішення, що відображає розуміння судом конкретних положень конституції стосовно правової норми, яка перевіряється¹.

З погляду В. Тація, правові позиції — це «серцевина» рішень Конституційного Суду². У їх основу покладено наукові знання, конституційні принципи, правові доктрини й розуміння права³.

Т. Слінько визначає правові позиції Конституційного Суду України як його правові уявлення (висновки) внаслідок тлумачення ним Конституції України та/або положень законів, інших нормативних актів у межах його компетенції, що мають загальний характер, усувають конституційно-правову невизначеність і є правовою підставою для прийняття остаточного рішення, викладеного у його акті⁴.

На думку О. Кравчук, правові позиції є системою вироблених у результаті діяльності Конституційного Суду України загальнообов'язкових правових висновків, аргументів, що виражають його відношення до певної правової проблеми, є загальнообов'язковими та слугують підставою для остаточного рішення органу конституційної юрисдикції⁵.

П. Ткачук стверджує, що правові позиції Конституційного Суду України — це результат його інтерпретаційної діяльності у формі висновків, роз'яснень, правових положень, доктрин, в яких міститься тлумачення неясного змісту закону, правова оцінка або правове визначення, суть правових уявлень і знань про вирішення конкретної ситуації, які є обов'язковими для всіх суб'єктів правовідносин⁶. Вчений також виділяє ознаки правових позицій органу конституційної юрисдикції, до яких відносить:

- наявність правового висновку, у якому викладається правове розуміння органом конституційної юрисдикції норм, положень та принципів, встановлених Конституцією та законами України;

- нормативність, що характеризується невизначеністю дії у часі та неодноразовістю її застосування;

- присутність неявного смислу правової норми, що впливає з цілей самого тлумачення як процесу, що має на меті з'ясувати і роз'яснити цю норму;

¹ Лучин В. О. Формирование правовых позиций Конституционного Суда Российской Федерации по проблемам конституционного права / В. О. Лучин, М. Г. Мойсеенко // Теоретические проблемы российского конституционализма ; под ред. Т. Я. Хабриевой. — М. : Ин-т гос. и права Российской академии наук, 2000. — С. 58.

² Тацій В. Я. Питання меж тлумачення Конституційним Судом України Конституції та законів України / В. Тацій, Ю. Тодика // Вісник Академії правових наук України. — 2001. — № 4. — С. 31.

³ Там само. — С. 37.

⁴ Слінько Т. М. Правові позиції Конституційного Суду України з питань діяльності судів загальної юрисдикції / Т. М. Слінько, Р. Р. Рева // Проблеми законності : акад. зб. наук. пр. / відп. ред. В. Я. Тацій. — Х. : Нац. ун-т «ЮАУ ім. Я. Мудрого», 2011. — Вип. 117. — С. 6.

⁵ Кравчук О. В. Окремі аспекти поняття та сутності правових позицій Конституційного Суду України / О. В. Кравчук // Держава і право. — 2011. — № 52. — С. 189.

⁶ Ткачук П. М. Правові позиції Конституційного Суду України / П. М. Ткачук // Вісник Конституційного Суду України. — 2006. — № 2. — С. 21.

— загальнообов'язковість, що полягає у їх обов'язковості до виконання та неможливості бути оскарженими¹.

Водночас, на думку вченого, не можна вважати правовою позицією ту частину рішення Конституційного Суду України, де міститься явний зміст норми або положення Конституції чи закону, який передається дослівно або іншими словами.

Безумовно, наведені концепції щодо правової природи, змісту та суті правових позицій органу конституційної юрисдикції мають право на життя, особливо за умови відсутності чіткого вітчизняного законодавчого врегулювання досліджуваного питання. Проте, не принижуючи наукової цінності досліджень, проведених фахівцями з конституційного права, доцільно звернути увагу на деякі неточності наведених дефініцій та концепцій, наявність котрих, на наш погляд, зумовлена недостатнім урахуванням специфіки конституційного судочинства.

По-перше, окремі науковці визначають правові позиції як деяку систему правових аргументів. Однак ключовим поняттям теорії систем і визначальною властивістю будь-якої системи є її цілісність. Ідея цілісності сприймається як вираження унікальної властивості єдності, остаточної неподільності на будь-які множини й елементи станів реальності². Натомість практика свідчить, що правові позиції, сформульовані в актах конституційного суду, цілісної системи не створюють. Навпаки, вони екстрагуються з «материнського акта», набувають властивостей самостійних новел, що використовуються за необхідністю, які, наприклад, Конституційний Суд України застосовує, як правило, на власний розсуд, тобто не системно.

По-друге, у багатьох публікаціях правові позиції Конституційного Суду України визначаються такими, що формулюються ним виключно при вирішенні питань конституційності законів або інших правових актів, або навпаки — виключно в актах щодо тлумачення Конституції та законів України. На наш погляд, це докорінно неправильно, оскільки суперечить одному з основних принципів діяльності органу конституційної юрисдикції, за яким вирішення питання конституційності та тлумачення положень правових актів є взаємопов'язаними складовими судового конституційного контролю. Згідно з правилами юридичної герменевтики для вирішення питання конституційності норми потрібно визначити її зміст, тобто протлумачити. В свою чергу Конституційний Суд України виходячи з принципу верховенства права не може тлумачити неконституційну норму, тобто тлумаченню правової норми передуює визначення її конституційності.

До того ж правові позиції Конституційного Суду України можуть формуватися при розгляді справ з будь-яких питань, вирішення яких належить до його повноважень, у тому числі й щодо надання висновку про відповідність вимогам статей 157 і 158 Конституції України законопроектів про внесення до неї змін, дотримання конституційної процедури імпічменту глави держави тощо.

По-третє, можна погодитися з тим, що не слід відносити до правових позицій Конституційного Суду України дослівний виклад у його актах положень Основного Закону держави. Водночас слід виходити з того, що посилання, навіть дослівне, у

¹ Ткачук П. М. Правові позиції Конституційного Суду України / П. М. Ткачук // Вісник Конституційного Суду України. — 2006. — № 2. — С. 18–19.

² Цехмистро И. З. Холистическая философия науки : учеб. пособ. / И. З. Цехмистро. — Сумы : Университетская книга, 2002. — С. 103.

акті органу конституційної юрисдикції на положення закону або іншого правового акта як обґрунтування остаточного рішення у справі є де-факто визнанням конституційності цього положення. Конституційний Суд України не тільки не може, як зазначалося вище, тлумачити неконституційні правові норми, а й навіть посилятися на норми, що містять ознаки неконституційності. Згідно з законодавством у разі виявлення у ході розгляду справи з питань, що належать до його компетенції, ознак неконституційності закону або іншого правового акта Конституційний Суд України зобов'язаний у цьому ж провадженні вирішити питання про конституційність цього акта в цілому або його окремих положень.

По-четверте, поза увагою дослідників залишилася ще одна вагома ознака правової природи правових позицій Конституційного Суду України. Йдеться про те, що впровадження інституту правових позицій у його діяльність, на наш погляд, безпосередньо пов'язано з необхідністю дотримання вимог статті 4 Закону України «Про Конституційний Суд України» (далі — Закон), за якою ця діяльність повинна здійснюватися, зокрема, за принципом обґрунтованості прийнятих ним рішень. Вважаємо, що дослідження феномену правової позиції Конституційного Суду України саме у цьому аспекті сприятиме швидшому розв'язанню проблеми його законодавчого врегулювання.

Лишається дискусійним важливе питання, пов'язане з визначенням правової природи та юридичної сили правових позицій Конституційного Суду України, а саме: чи є вони джерелами права.

Значна група вчених, як українських, так і зарубіжних, — пише А. Головін, — вважають концепцію, за якою акти конституційного суду є суто прецедентами тлумачення, а не джерелами права, «занадто обережною». Зокрема, на думку авторів редакційної статті, розміщеної в бюлетені законодавства і юридичної практики, «така обережність обумовлена, як видно, інерційністю наявних підходів при аналізі системи джерел права і, відповідно, абсолютизацією нормативно-правових актів у цьому аспекті»¹.

«Домінуюча в останні десятиліття нормативістська концепція праворозуміння, яка визнає єдиним джерелом права нормативно-правовий акт, — продовжує цю тему Н. Гураленко, — перешкоджає розвитку інших важливих механізмів належного та ефективного регулювання правовідносин у суспільстві. Односторонній підхід до визнання джерелом права лише продукту діяльності держави і зведення його суті і змісту тільки до закону не відповідає в повному обсязі сучасній реалізації права»².

У зв'язку з цим, на наш погляд, слід детально розглянути питання щодо визначення змісту та сутності джерела права як поняття та правової категорії, розуміння яких правознавцями завжди було неоднаковим. Одні це поняття трактують як правотворчу силу (державна влада, судові органи, правові концепції, референдуми народу, правозастосовна практика, звичаї народу тощо) (матеріальне джерело права), другі — як історичні пам'ятки права, що колись мали значення діючого

¹ Роль суду у конституціоналізації державного та суспільного життя в Україні / редакційна стаття // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. — К., 2011. — № 7. — С. 16.

² Гураленко Н. А. Судовий прецедент в системі джерел права: філософсько-правовий аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.12 «Філософія права» / Наталія Анатоліївна Гураленко. — Л. : Львівський держ. ун-т внутрішніх справ, 2009. — С. 2.

права (Руська Правда), а треті — як і спосіб вираження змісту правил поведінки, що встановлюються державою (формальне джерело права).

Останнім часом серед науковців отримала поширення концепція, за якою термін «джерело права» слід замінити іншим — «форма права», під яким розуміється зовнішнє оформлення змісту загальнообов'язкових правил поведінки, що офіційно встановлені (санкціоновані) державою або загальновизнані суспільством. Хоча слід зазначити, що деякі вчені вважають це зайвим, оскільки, як зауважує А. Венгеров, категорії «форма права» та «джерело права» є тотожними¹.

В юридичній літературі визначаються такі види форм права:

— правовий звичай, або історично обумовлене неписане правило поведінки людей, що ввійшло в звичку через багаторазове застосування протягом тривалого часу життя суспільства;

— правовий прецедент, тобто рішення суду чи адміністрації у конкретній справі, що розглядалася вперше, яке має загальнообов'язковий характер для вирішення аналогічних справ;

— нормативно-правовий договір, або форма права, коли два і більше суб'єкти суспільних відносин домовилися про взаємні права і обов'язки з економічних, політичних чи інших соціальних проблем, уклали між собою угоду або договір у письмовій формі;

— нормативно-правовий акт, тобто юридичний документ, що приймається органами державної влади або уповноваженими державою іншими суб'єктами, має формально-визначений, загальнообов'язковий характер і охороняється державною владою від порушень.

Форма права, вважає В. Лазарєв, в ідеалі характеризується низкою особливостей: вона покликана виражати нормативно закріплену волю громадян і, врешті-решт, має бути обумовлена істотним соціально-економічним базисом, закріпити і забезпечити політичну владу народу, служити його інтересам, затвердити пріоритетне значення найбільш демократичних форм². На думку Р. Топалевського, форма права ще й має бути «відображенням процесу розвитку правосвідомості»³.

У свою чергу К. Ісмаїлов стверджує, що джерело права слід визначати як заснований на принципі верховенства права легітимний спосіб зовнішнього вираження і закріплення правових норм у легальних і доступних формах⁴.

Таким чином, на наш погляд, слід погодитися з Н. Матузовим та А. Малько, які вважають, що «джерело права» є поняттям ширшим, ніж «форма права»⁵. Як

¹ Венгеров А. Б. Теория государства и права. — 3-е изд., испр. и доп. / А. Б. Венгеров. — М. : Омега-Л, 2006. — С. 406.

² Общая теория права и государства : учеб. / под ред. В. В. Лазарева. — 3-е изд., перераб. и доп. — М. : Юрист, 2002. — С. 176.

³ Топалевський Р. Б. Системні зв'язки юридичних джерел права : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Р. Б. Топалевський. — Харків, 2004. — С. 16.

⁴ Ісмаїлов К. Ю. Конкуренція термінів «джерело права» і «форма права» / К. Ю. Ісмаїлов // Європейські перспективи. — 2011. — № 1. — Ч. 2. — С. 102.

⁵ Матузов Н. И. Теория государства и права : учеб. / Н. И. Матузов., А. В. Малько. — М. : Юрист, 2004. — С. 288.

слушно зауважує з цього приводу Н.Пархоменко, джерела права — це обов'язкові до виконання акти уповноважених суб'єктів права, що містять форми права у письмовій формі, а також акти волевиявлення владних суб'єктів, що є неписаними нормативними фактами, на основі яких (актів) виникають, змінюються та припиняються правовідносини¹. За О. Дроздовим, однією з головних ознак джерела права є самодостатність, тобто можливість безпосередньо, без наявності будь-яких допоміжних механізмів застосовувати його².

Автор навмисно детально наводить різні погляди вчених-правознавців щодо поняття та правової природи джерела права, оскільки вважає, що їх зіставлення допоможе сформувати об'єктивну та обґрунтовану відповідь на питання, пов'язані з визначенням належності до цієї правової категорії інституту правових позицій Конституційного Суду України.

Тож чи є Конституційний Суд України суб'єктом права? Безумовно, так, оскільки, як зазначається в юридичній літературі, суб'єкт права — це особа, організація чи специфічні соціальні утворення (наприклад, держава), за якими право визнає здатність бути носіями суб'єктивних прав і юридичних обов'язків³. Слід також зазначити, що суб'єктивні повноваження та юридичні обов'язки Конституційного Суду України не тільки визначаються Конституцією та законами України, вони ще є унікальними, оскільки Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції в державі.

Чи є акти Конституційного Суду України та сформульовані у них правові позиції обов'язковими? Так, обов'язок виконання рішення Конституційного Суду України є вимогою Конституції України, яка має найвищу юридичну силу щодо всіх інших нормативно-правових актів. Відповідно ж до Закону обов'язковими до виконання рівною мірою є рішення і висновки Конституційного Суду України. Ці положення відтворюються в кожному його акті і є невід'ємною складовою резолютивної частини цього акта.

Чи виникають, змінюються або припиняються правовідносини на основі правових позицій, які містяться в актах Конституційного Суду України? Безпосередньо — ні. Конституційний Суд України є судом права, його акти не регулюють правовідносини. Однак не слід лишати поза увагою те, що, виконуючи функцію конституційного судового контролю, Конституційний Суд України, як слушно зауважує А. Стрижак, де-факто удосконалює систему вітчизняного законодавства⁴. Відповідно до рішень Конституційного Суду України втрачають чинність закони та інші правові акти, якими у неконституційний спосіб врегульовано правовідносини у будь-якій галузі суспільного життя, а після надання ним офіцій-

¹ Пархоменко Н. М. Джерела права: проблеми теорії та методології : моногр. / Н. М. Пархоменко. — К. : Юридична думка, 2008. — С. 157.

² Дроздов О. М. Джерела кримінально-процесуального права України : моногр. / О. М. Дроздов. — Харків : Видавець ФО-П Вапнярчук Н. М., 2008. — С. 19.

³ Вікіпедія «Вільна енциклопедія» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%83%D0%B1%D1%94%D0%BA%D1%82_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0

⁴ Стрижак А. Конституційний Суд України як інститут забезпечення та захисту конституційної законності / А. Стрижак // Вісник Конституційного Суду України. — 2010. — № 1. — С. 103.

ного тлумачення Конституції та законів України положення правових актів, якими врегульовано певні правовідносини, повинні застосовуватися виключно згідно з правовою позицією Конституційного Суду України.

Як справедливо зазначає Н. Вітрук, правові позиції органу конституційної юрисдикції є не тільки результатом нормативного й казуального тлумачення правових норм, а й виявляють конституційно-правовий зміст чинних законів та інших нормативно-правових актів, усуваючи правову невизначеність у певній сфері суспільних відносин¹.

Чи є правові позиції Конституційного Суду України самодостатніми, тобто чи існує можливість застосовувати їх безпосередньо, без залучення будь-яких допоміжних механізмів? Однозначно, так. Як зазначалося, правові позиції, сформульовані у прийнятому Конституційним Судом України акті, як правило, набувають властивостей самостійних новел. Водночас вони як складові його рішення/висновку самодостатні, тобто такі, що ухвалюються іменем України, є обов'язковими, остаточними та мають пряму дію. Після набуття чинності зазначеними актами правові позиції не тільки не потребують підтвердження чи дублювання з боку органів державної влади, а й стають невід'ємною частиною законодавчого забезпечення діяльності механізму державної влади.

Слід також акцентувати на ще одній характерній ознаці правових позицій Конституційного Суду України, а саме: вони, як і акти, в яких сформульовані, мають властивість прецеденту. Конкретизація положень Конституції України через рішення Конституційного Суду, — наголошує М. Костицький, — це фактично створення прецедентів. Єдиний суд в Україні, який творить прецеденти — це Конституційний Суд². Водночас слід мати на увазі, що це не зовсім ті судові прецеденти, які є джерелами права в країнах загального права, де система позитивного (писаного) права в основному не діє, наприклад, в Англії. Акти органу конституційної юрисдикції де-факто є прецедентами тлумачення, як, скажімо, акти та правові позиції Європейського суду з прав людини, прецедентний характер яких давно визнається в континентальній Європі.

Таким чином, викладене, на наш погляд, дає підстави для висновку, що правові позиції Конституційного Суду України, сформульовані у його актах, за своєю правовою природою є специфічними джерелами права. Їх специфічність полягає у тому, що вони формулюються під час здійснення судового конституційного контролю, який за своєю правовою природою не є нормотворчою діяльністю.

З цього приводу слід погодитися з А. Головіним, який наголошує: «Не можна заперечувати той факт, що визнання правової норми неконституційною або офіційне її тлумачення не означає створення нової норми»³. Це дійсно так, адже від-

¹ Вітрук Н. В. Конституционное правосудие в России (1991–2001): очерки теории и практики. — М., 2001. — С. 111.

² Костицький М. В. Конкретизація конституційних прав і свобод людини та громадянина в галузевому законодавстві / Михайло Васильович Костицький // Проблеми вдосконалення правового регулювання щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні: матеріали V Регіональної міжвузівської наук. конф. (Івано-Франківськ, 16 квітня 2004 року). — Івано-Франківськ, 2004. — С. 5.

³ Головин А. Правовая природа и юридическая сила актов Конституционного Суда Украины / Анатолий Сергеевич Головин // Конституционное правосудие в новом

мінності між законотворчістю і дослідженням законів на предмет їх неконституційності безсумнівні й суттєві.

На думку В. Шаповала, «рішення і висновки Конституційного Суду України не можуть мати характер нормативно-правових актів. Конституційно і законодавчо визначена компетенція Конституційного Суду не передбачає іншої нормотворчості, окрім пов'язаної з регламентацією частини питань організації його внутрішньої роботи»¹. Його доповнює М. Костицький, який наголошує, що «Конституційний Суд України через свою практику може частково зняти суперечливість у застосуванні закону, однак не може підмінити законодавця. Тобто сам законодавець повинен уточнити закон шляхом внесення змін до нього, якими б фіксувалося верховенство права і верховенство Конституції»².

Викладене кореспондується з правовою позицією Конституційного Суду України, за якою виходячи з того, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову, Конституційний Суд не може втручатися в законодавчу діяльність законодавчого органу державної влади та заповнювати прогалини в законах. Це стосується і випадків, коли «ці прогалини утворилися в результаті прийняття Судом рішення про неконституційність закону або окремих його положень»³.

Отже, як вважають окремі правознавці, наявний певний правовий парадокс, а саме: правові позиції Конституційного Суду України мають беззаперечні ознаки джерел права, будучи водночас невід'ємною складовою акта ненормотворчої діяльності — акта судового конституційного контролю.

Однак незайве зазначити, що утворення правових норм не є обов'язковою ознакою елементів джерел права як філософського поняття та правової категорії. Це впливає, зокрема, з наведеного визначення поняття джерел права, за яким до них належать, наприклад, державна влада, у тому числі судова, історичні пам'ятки права, які лише колись мали значення діючого права тощо.

Таким чином, є всі підстави для висновку, що правові позиції Конституційного Суду України за своєю правовою природою є не тільки джерелами права, а й, на наш погляд, потребують офіційного визнання як окремої категорії цього феномену права, сутність і зміст якої визначаються специфікою конституційно-

тисячелетті: альманах. — Єреван, 2011. — С. 62.

¹ Шаповал В. М. Становлення конституціоналізму в Україні: проблеми теорії / Володимир Миколайович Шаповал // Право України. — К., 1998. — № 5. — С. 29.

² Костицький М. В. Теоретичне та практичне значення рішень Конституційного Суду України для реалізації норм кримінального права / Михайло Васильович Костицький // Вісник Конституційного Суду України. — К., 2005. — № 2. — С. 80.

³ Рішення Конституційного Суду України від 25 березня 1998 року № 4-рп/98 у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Нормативно-правового акта Верховної Ради Автономної Республіки Крим Закону Автономної Республіки Крим «Про обчислення часу» та Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про введення в дію Нормативно-правового акта Верховної Ради Автономної Республіки Крим Закону Автономної Республіки Крим «Про обчислення часу» // Офіційний вісник України. — 1988. — № 23. — С. 88.

го судочинства. Як слушно вважають А. Селіванов та А. Стрижак, офіційне визнання за правовими позиціями Конституційного Суду України характеру джерела права «стало б суттєвим елементом розвитку вітчизняної правової системи»¹.

(Продовження у наступному номері)

Овчаренко В. А. Правовые позиции Конституционного Суда Украины: понятие, суть и возможности пересмотра. В статье поднимаются актуальные вопросы определения понятия, сути, правовой природы и юридической силы феномена правовых позиций органов конституционной юрисдикции, а также их места и роли в системе законодательства. Особое внимание автор уделяет исследованию оснований и условий для возможного пересмотра правовых позиций Конституционного Суда Украины.

Ключевые слова: герменевтика, источники права, правовой опыт, конституционный контроль, правовая позиция, прецедент, юридическая психология, феномен, феноменология, форма права, конституционная юстиция.

Ovcharenko V. Legal positions of the Constitutional Court of Ukraine: notion, essence and possibilities of review. The article concerns crucial issues of determining the notion, essence, legal nature and legal effect of the phenomenon of legal positions of bodies of constitutional jurisdiction, as well as their place and role in the system of legislation. Special attention is paid to the research of grounds and conditions for possible review of legal positions of the Constitutional Court of Ukraine.

Key words: hermeneutics, sources of law, legal experience, constitutional control, legal position, precedent, legal psychology, phenomenon, phenomenology, form of law, constitutional justice.

¹ Селіванов А., Стрижак А. Питання теорії конституційного правосуддя в Україні: актуальні питання сучасного розвитку конституційного правосуддя / А. Селіванов, А. Стрижак. — К. : Логос, 2010. — С. 107.

Європейські та національні стандарти з прав людини у практиці Конституційного Суду України

М. Гультай

суддя Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук

У статті висвітлюються основні напрями впливу європейських стандартів з прав людини на конституційне правосуддя, викладаються підходи до застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і практики Європейського суду з прав людини, що склалися в діяльності Конституційного Суду України, а також аналізуються переваги різних моделей конституційної скарги з погляду запровадження ефективних національних засобів правового захисту.

Ключові слова: європейські стандарти з прав людини, конституційне правосуддя, конституційна скарга, конституційні суди, Європейський суд з прав людини.

Проголосивши загальні демократичні цінності пріоритетом свого соціально-політичного розвитку, сучасні держави стали на шлях посилення впливу європейського права на національне законодавство і юридичну практику. У межах європейської правової системи для уніфікації міжнародних і національних стандартів з прав людини принципову роль відіграє імплементація Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, відповідних протоколів до неї (*далі — Європейська конвенція*), а також застосування практики Європейського суду з прав людини (*далі — Страсбурзький суд*).

Провідні спеціалісти в галузі європейського та конституційного права стверджують, що саме Європейська конвенція є міжнародним договором, який широко запозичив конституційні традиції держав — членів Ради Європи¹. Юриспруденція Страсбурзького суду також розвилася під значним впливом конституційного права країн — учасниць Конвенції². У свою чергу, як зазначив Голова Венеціанської Комісії Дж. Букіккіо, практика Страсбурзького суду є основною для створення й консолідації загальної конституційної спадщини Європи³.

Українські конституціоналісти підкреслюють, що відповідні конституційні норми про права і свободи людини і громадянина та їх гарантії якщо не тотожні, то аналогічні конвенційним нормам. Тому правові позиції Страсбурзького суду потрібно застосовувати й при тлумаченні відповідних норм конституцій держав — учасниць Європейської конвенції. У зв'язку з тим, що права і свободи людини є основою конституцій, кожна з яких — єдине ціле, практика Страсбурзького суду повинна застосовуватися й при тлумаченні конституційних положень, які безпо-

¹ *Де Сальвіа М.* Прецеденты Европейского суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящейся к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 год / М. Де Сальвіа. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. — С. 39.

² *Шевчук С.* Порівняльне прецедентне право з прав людини / С. Шевчук. — К. : Реферат, 2002. — С. 106.

³ *Букіккіо Дж.* Вітальне слово учасникам Міжнародної конференції «Вплив практики Європейського суду з прав людини на національне конституційне судочинство» / Дж. Букіккіо // Вісник Конституційного Суду України. — 2005. — № 6. — С. 7.

середньо не стосуються прав і свобод. Юриспруденцію Страсбурзького суду слід також враховувати в процесі інтерпретації законів держав — учасниць Європейської конвенції, оскільки вони, як і інші нормативно-правові акти, ухвалюються на основі конституцій і повинні їм відповідати¹. Отже, практика Страсбурзького суду є ефективним засобом судового тлумачення норм права на національному рівні, насамперед тих, що стосуються прав людини.

Один із провідних українських теоретиків права професор П. Рабінович виділяє два основні напрями впливу рішень Страсбурзького суду на конституційне правосуддя². Перший полягає у врахуванні конституційними судами вказівок і оцінок Страсбурзького суду, наведених у його рішеннях у конкретних справах, до розгляду яких органи конституційного контролю залучалися на етапі розгляду спору в межах національних юрисдикцій. Цілком очевидно, що через прецедентний характер практики Страсбурзького суду його правові позиції щодо конституційного судочинства стосуються не лише держав, які виступали сторонами у справі, а й повинні враховуватися при здійсненні конституційного правосуддя, а також у процесі нормотворення інших держав, що визнають його юрисдикцію.

Другим напрямом впливу практики Страсбурзького суду на національне конституційне судочинство є врахування вироблених ним принципів, концептуально-методологічних основ судового захисту прав людини при прийнятті рішень конституційними судами. Хоча цей «канал», як зазначає П. Рабінович, є менш формалізованим, ніж перший, однак коло його застосування може бути незрівнянно ширшим.

При цьому суперечності у практиці конституційних судів і Страсбурзького суду завжди існували та існуватимуть, хоча й виникають не дуже часто. Так, Страсбурзький суд погодився з рішеннями органів конституційного судочинства у справах «Хаас проти Німеччини», «Лейла Шахін проти Туреччини», «Л. і В. проти Австрії», «Хуттен-Чапска проти Польщі», «Броньовски проти Польщі», «Лавентс проти Латвії», «Маркс проти Бельгії», проте розійшовся в думках з висновками конституційних судів у справах «Фон Ганновер проти Німеччини», «Гайдук проти України», «Сокур проти України», «Аміхачала проти Молдови», «Дикіль проти Туреччини», «Морено Гомез проти Іспанії». Наприклад, у Рішенні у справі про мораторій на примусову реалізацію майна від 10 червня 2003 року № 11-рп/2003 Конституційний Суд України визнав конституційним Закон України «Про введення мораторію на примусову реалізацію майна». На практиці цей Закон перешкоджав виконанню судових рішень у справах, боржником у яких було державне підприємство. Водночас Страсбурзький суд у рішенні у справі «Сокур проти України» від 26 квітня 2005 року зазначив, що виконання судового рішення із затримкою більше трьох років на підставі зазначеного Закону порушує положення пункту 1 статті 6 Європейської конвенції.

Щодо цього Дж. Букіккіо зауважив, що різне тлумачення прав людини у рішеннях судів на національному та європейському рівнях призводить до конфронтації,

¹ Євграфов П. Правотлумачення Європейського суду з прав людини і його значення для національного конституційного судочинства / П. Євграфов, В. Тихий // Вісник Конституційного Суду України. — 2005. — № 6. — С. 83.

² Рабінович П. Практика Страсбурзького суду як орієнтир діяльності конституційних судів з імплементації європейських стандартів прав людини / П. Рабінович // Вісник Конституційного Суду України. — 2005. — № 6. — С. 35–36.

яка шкодить обом сторонам, і особливо тим, хто користується правами, тобто громадянам¹. У таких випадках слід знаходити вихід за допомогою діалогу, для якого відкриті як національні органи конституційної юрисдикції, так і Страсбурзький суд. Причому такий діалог важливий не тільки на європейському й національному рівнях, а й між національними конституційними судами, які можуть обмінюватися корисним досвідом застосування практики Страсбурзького суду й гармонізації її з національним законодавством. Більше того, посилення на правовій позиції Страсбурзького суду й конституційних судів інших країн може значно підсилити переконливість юридичної аргументації рішень конституційних судів у резонансних справах, які стосуються складних конституційно-правових питань та істотно впливають на розвиток національних політичних і правових систем.

Конституційний Суд України приділяє велику увагу європейським стандартам правозахисту при здійсненні конституційного судочинства. Ратифікувавши Європейську конвенцію Законом України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР, наша держава визнала обов'язковість юрисдикції Страсбурзького суду в усіх питаннях, що стосуються тлумачення та застосування цієї Конвенції. Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV прямо передбачено, що рішення Страсбурзького суду стосовно України є обов'язковим для виконання відповідно до статті 46 Європейської конвенції (стаття 2).

Слід зазначити, що до повноважень Конституційного Суду України не належить виконання рішень Страсбурзького суду. Для цього діє спеціальний механізм, детально визначений у зазначеному Законі. Свій вплив на діяльність єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні Європейська конвенція й практика Страсбурзького суду здійснюють через їх застосування в національному конституційному правосудді. Вищезгаданий Закон вперше закріпив юридичну норму, відповідно до якої суди (у тому числі й Конституційний Суд України — *М. Г.*) застосовують при розгляді справ Європейську конвенцію й практику Страсбурзького суду як джерело права (стаття 17 зазначеного Закону). Цей принципово важливий законодавчий припис значно розширив сферу застосування практики Страсбурзького суду, у тому числі у сфері конституційної юрисдикції, а також легалізував елементи прецедентного права у правовій системі України (що цілком відповідає загальноєвропейській тенденції зближення континентального та англосаксонського права й взаємопроникнення їх правових інститутів).

Саме конституційна юстиція у демократичних країнах виступає ефективним засобом уніфікації національних правових систем і європейських стандартів правозахисту. Враховуючи обов'язковість рішень Конституційного Суду України, його правові позиції, сформульовані з урахуванням положень Європейської конвенції, інших міжнародно-правових договорів у сфері прав людини, а також юриспруденції Страсбурзького суду, сприяють імплементації міжнародного права у вітчизняну юридичну практику. Вони орієнтують законодавця, суди загальної юрисдикції та інші правозастосовні органи, а також приватних осіб на загальновизнані європейські правові принципи й цінності.

¹ Букіккіо Дж. Вітальне слово учасникам Міжнародної конференції «Вплив практики Європейського суду з прав людини на національне конституційне судочинство» / Дж. Букіккіо // Вісник Конституційного Суду України. — 2005. — № 6. — С. 7.

Підкреслимо, що до повноважень Конституційного Суду України входить вирішення питань про відповідність законів та інших правових актів, передбачених пунктом 1 статті 13 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР, не тільки нормам, а й принципам щодо прав і свобод людини і громадянина (глава 12 цього Закону). При цьому слід враховувати змістовну єдність принципів права, що визначають сенс основних прав і свобод, а також припустимі межі втручання в їх реалізацію. Страсбурзький суд у своїх рішеннях розкриває такі принципи, як верховенство права, пропорційність, правова визначеність, сумлінність, рівність, ефективний захист основних прав¹ тощо. Ці принципи все активніше використовуються Конституційним Судом України для обґрунтування своїх рішень².

Водночас при здійсненні конституційного правосуддя Конституційний Суд України зв'язаний насамперед положеннями Конституції України, оскільки його завданням є гарантування верховенства Конституції України як Основного Закону держави на всій її території (стаття 2 Закону України «Про Конституційний Суд України»). Відповідно до частини другої статті 8 Основного Закону Конституція України має найвищу юридичну силу. На цій підставі суддя *ad hoc* від України у Страсбурзькому суді професор С. Шевчук зазначає, що в межах національної правової системи тлумачення Конституційним Судом України відповідних конституційних положень про права і свободи матиме пріоритет над відповідним тлумаченням аналогічних прав і свобод Страсбурзьким судом. Однак це не свідчить про застосування цими судами кардинально відмінних підходів: по-перше, тлумачення Конституційного Суду України відповідно до принципу «доброго ставлення» до міжнародного права має узгоджуватися з практикою Страсбурзького суду, яка, по-друге, встановлює мінімальні європейські стандарти, тобто стандарти з захисту конституційних прав і свобод, які *a priori* не можуть бути нижчими за європейські. Слід підкреслити, що перелік прав і свобод та їх гарантій, закріплений у Європейській конвенції, на відміну від прав і свобод, що містяться в європейських конституціях, є мінімальним.

Конституція України також включає аналогічний з Європейською конвенцією каталог основних прав людини, хоча й не обмежується ним (при цьому можуть траплятися окремі термінологічні розбіжності між конвенційними та конституційними положеннями). Відповідно в Україні спостерігається *подвійний захист фундаментальних прав і свобод, що закріплені в Європейській конвенції та Конституції України: він здійснюється на конституційному та конвенційному рівнях*³. Ці права і свободи мають єдиний зміст, який встановлюється у процесі їх застосування, а

¹ Волвенко П. В. Діяльність Конституційного Суду України щодо тлумачення Конституції України: теоретичний аспект : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01 / П. В. Волвенко. — К., 2006. — С. 156, 157; Право Європейського Союзу : учеб. для вузів / под ред. С. Ю. Кашкина. — М. : Юрист, 2004. — С. 103–154.

² Див.: Гультай М. М. Правова визначеність у рішеннях Конституційного Суду України [Текст] / М. М. Гультай, І. П. Кияниця // Вісник Конституційного Суду України. — 2012. — № 5. — С. 83–93.

³ Шевчук С. В. Узгодженість практики Європейського суду з прав людини та Конституційного Суду України / С. В. Шевчук // Вісник Конституційного Суду України. — 2011. — № 4–5. — С. 122.

також тлумачення конвенційних і конституційних норм Страсбурзьким судом та Конституційним Судом України.

Статистика звернень Конституційного Суду України до європейських стандартів з прав людини демонструє, що Європейська конвенція й практика Страсбурзького суду безпосередньо використовувалися ним більш ніж у 20 рішеннях, а опосередковано (тобто шляхом посилання на акти національного законодавства, що відображають вимоги міжнародних стандартів) — приблизно у 100 рішеннях. Причому пріоритетною у цьому списку є стаття 6 Європейської конвенції «Право на справедливий суд»¹.

Конституційний Суд України вперше послався на положення міжнародних договорів у Рішенні від 25 грудня 1997 року № 9-зп (справа за зверненням жителів міста Жовті Води), в якому зазначив, що частина перша статті 55 Конституції України відповідає зобов'язанням України, що виникли, зокрема, у зв'язку з ратифікацією Україною Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Європейської конвенції, які згідно зі статтею 9 Конституції України є частиною національного законодавства України.

Дослідження практики Конституційного Суду України дозволяє виділити три основні підходи до застосування Європейської конвенції та практики Страсбурзького суду у його діяльності².

Перший полягає в тому, що Конституційний Суд України при обґрунтуванні правової позиції лише згадує про наявність певних європейських стандартів у зв'язку з предметом конституційного спору, але не конкретизує їх. Наприклад, у Рішенні від 1 грудня 2004 року № 19-рп/2004 (справа про незалежність суддів як складову їхнього статусу) Конституційний Суд України зазначив, що викладений підхід щодо забезпечення незалежності суддів закріплений у Європейській конвенції та в низці інших міжнародних документів, а також підтверджений практикою Страсбурзького суду. При цьому орган конституційної юрисдикції не навів відповідні положення Європейської конвенції та рішення Страсбурзького суду, що підтверджують його правову позицію з цього питання. Такий підхід є найбільш юридично вразливим, оскільки позбавляє посилання на Європейську конвенцію й практику Конституційного Суду України належної переконливості та не забезпечує достатню юридичну аргументацію позиції єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні.

Другий підхід є більш поширеним і полягає в тому, що Конституційний Суд України в обґрунтування свого рішення посилається на конкретні статті Конвенції, а іноді наводить перелік найбільш відомих справ Страсбурзького суду, що мають прецедентний характер і формують уніфіковані позиції з цього питання. Так, у Рішенні від 14 листопада 2001 року № 15-рп/2001 (справа щодо прописки) Конституційний Суд України зазначив, що допустимість обмеження свободи пересування, вільного вибору місця проживання в межах держави та права вільно

¹ Кампо В. Європейська конвенція 1950 року та проблеми захисту прав громадян у діяльності Конституційного Суду України / В. Кампо // Вісник Конституційного Суду України. — 2011. — № 4–5. — С. 111.

² Серьогіна С. Використання практики Європейського суду з прав людини як перспективний напрям оптимізації конституційного судочинства / С. Серьогіна // Вісник Конституційного Суду України. — 2005. — № 6. — С. 42–44.

залишати територію країни визнається й міжнародним правом, і далі викладає текст статті 2 Протоколу № 4 до Європейської конвенції.

Інший приклад — Рішення у справі про рівність сторін судового процесу від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012, у якому Конституційний Суд України встановив, що рівність і недопустимість дискримінації особи є не тільки конституційними принципами національної правової системи України, а й фундаментальними цінностями світового співтовариства. Це зазначено в міжнародних правових актах з питань захисту прав і свобод людини і громадянина, зокрема у статтях 14, 26 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року, статті 14 Європейської конвенції 1950 року, статті 1 Протоколу № 12 до Європейської конвенції, ратифікованих Україною, та у статтях 1, 2, 7 Загальної декларації прав людини 1948 року.

Такий підхід є, скоріше, формально-юридичним, оскільки йдеться про посилення на норми Європейської конвенції та інших міжнародно-правових договорів, що мають надзвичайно абстрактний характер і охоплюють численні випадки (казуси). Особливості змісту положень Європейської конвенції в конкретних випадках визначаються Страсбурзьким судом при розгляді тих чи інших справ. Тому належну переконливість позиції Конституційного Суду України у світлі європейських стандартів з прав людини здатне забезпечити лише звернення до цих справ та їх контекстний аналіз.

Отже, найбільш доцільним та «досконалим», з погляду юридичної техніки, є третій підхід до застосування європейських правозахисних положень у правосудді Конституційного Суду України, коли орган конституційної юрисдикції у своїх актах звертається не тільки до норм Європейської конвенції, а й до правових позицій Страсбурзького суду, викладених у його рішеннях.

Так, у Рішенні Конституційного Суду України у справі про поширення відомостей від 10 квітня 2003 року № 8-рп/2003 зазначається, що проблеми, пов'язані з особливостями реалізації права громадян на свободу вираження поглядів і критику стосовно дій (бездіяльності) посадових та службових осіб, неодноразово були предметом розгляду Страсбурзького суду. Застосовуючи положення статті 10 Європейської конвенції в рішеннях у справах «Нікула проти Фінляндії», «Яновський проти Польщі» та інших, Конституційний Суд України підкреслює, що межі допустимої інформації щодо посадових та службових осіб можуть бути ширшими порівняно з межами такої самої інформації щодо звичайних громадян. Тому якщо посадові чи службові особи діють без правових підстав, то мають бути готовими до критичного реагування з боку суспільства.

У Рішенні у справі про заміну смертної кари довічним позбавленням волі від 26 січня 2011 року № 1-рп/2011 Конституційний Суд України послався на практику Страсбурзького суду, згідно з якою складовим елементом принципу верховенства права є очікування від суду застосування до кожного злочинця такого покарання, яке законодавець вважає пропорційним (рішення у справі «Скоппола проти Італії» від 17 вересня 2009 року). Страсбурзький суд у своїх рішеннях визнав, що заміна судами смертної кари на довічне позбавлення волі, установлене новим кримінальним законом, а не на позбавлення волі строком на п'ятнадцять років, яке як альтернатива смертній карі було передбачено законом, що діяв на час вчинення злочинів, не є порушенням статті 7 Європейської конвенції (справи

«Алакрам Хумматов проти Азербайджану» від 18 травня 2006 року, «Ткачов проти України» від 13 грудня 2007 року).

Слід зазначити, що за останні роки Конституційний Суд України став частіше звертатися до правових позицій Страсбурзького суду у своїх рішеннях, що, безумовно, є позитивною тенденцією. Такий підхід дозволяє використовувати практику Страсбурзького суду не тільки для додаткової аргументації власних правових позицій Конституційного Суду України, вироблених на підставі Конституції України, а й для роз'яснення змісту й значення конституційних положень, а також законодавчих приписів, конституційність яких перевіряється.

Розвиваючи думку С. Шевчука¹, можна стверджувати, що процес співробітництва між Страсбурзьким судом та Конституційним Судом України слід представити формулою: *загальні фундаментальні права і свободи — це загальна практика їх забезпечення й захисту, що має нормативне значення для всіх суб'єктів права*. Хоча Конституційний Суд України може піти далі у визначенні нормативного змісту конституційних положень про права і свободи, враховуючи дію принципу верховенства Конституції України й більш широкий перелік конституційних прав і свобод, погодженість його практики з європейськими стандартами з прав людини повинна бути гарантована.

Незважаючи на активне застосування Конституційним Судом України європейських правозахисних стандартів, в Україні активно ведеться пошук шляхів удосконалення національних засобів захисту прав людини за допомогою конституційної юстиції. У зв'язку з цим серед провідних вітчизняних конституціоналістів, які плідно займаються проблемами конституційного правосуддя (Ю. Барабаш, В. Блазня, А. Головін, П. Євграфов, В. Кампо, А. Петришин, А. Портнов, А. Селіванов, А. Стрижак, П. Ткачук, В. Тихий, В. Шаповал, С. Шевчук та інші), ведуться дискусії про необхідність запровадження в Україні *інституту конституційної скарги*.

Це питання також актуальне й у Литовській Республіці, у якій Сейм Постановою від 4 липня 2007 року № X-1264 затвердив Концепцію законодавчого закріплення інституту індивідуальної конституційної скарги. Перевага була надана моделі нормативної конституційної скарги, коли предметом оскарження можуть виступати закони або інші акти Сейму (частина такого акта), акти Президента Республіки або уряду (частина такого акта), на підставі яких було ухвалено рішення, що порушує конституційні права і свободи особи².

Введення конституційної скарги відіграватиме важливу роль для уніфікації європейських і національних правозахисних стандартів, оскільки індивідууми одержать можливість при обґрунтуванні своєї позиції наполягати на тлумаченні конституційних прав людини у світлі загальноновизнаних на світовому і європейському рівнях норм і принципів. У зв'язку з цим при виборі національної моделі конституційної скарги, серед інших важливих факторів, слід також враховувати

¹ Шевчук С. В. Узгодженість практики Європейського суду з прав людини та Конституційного Суду України [Текст] / С. В. Шевчук // Вісник Конституційного Суду України. — 2011. — № 4–5. — С. 128.

² Урбайтіс Р.-К. Конституційна юстиція та захист прав людини в Литві [Текст] / Р.-К. Урбайтіс // Захист прав людини органами конституційної юстиції: можливості і проблеми індивідуального доступу : матеріали міжнародної конференції, 16 вересня 2011 року, Київ / Конституційний Суд України ; відп. ред. А. С. Головін. — К. : Логос, 2011. — С. 191–193.

переваги різних моделей таких скарг¹ з погляду можливості їх використання як національного «фільтра» на шляху до Страсбурзького суду. Останній, залежно від її підстав і юридичних наслідків, може вважати конституційну скаргу, передбачену в деяких державах — членах Ради Європи, ефективним засобом правового захисту від порушень прав людини, гарантованих Європейською конвенцією, що має передувати зверненню громадян до Страсбурзького суду. Статистика Страсбурзького суду свідчить, що в державах, де передбачений інститут повної конституційної скарги, кількість звернень до нього (пропорційно кількості населення) менша, ніж у країнах, де такий механізм відсутній, що сприяє зменшенню навантаження на нього.

Такий ефект конституційної скарги став предметом окремої уваги Венеціанської Комісії, яка у своїй доповіді «Про індивідуальний доступ до конституційного правосуддя» зазначила, що обговорення цього питання особливо важливе з погляду необхідності впровадження ефективних механізмів для вирішення проблем стосовно прав людини на національному рівні до їх направлення на розгляд у Страсбурзький суд². Такий підхід відповідає параграфу 4 Інтерлакенської декларації, яка передбачає субсидіарний характер конвенційних механізмів.

Венеціанська Комісія зазначає, що в країнах, де існує спеціалізований конституційний суд, індивідуальна скарга до органу конституційного контролю, як правило, є субсидіарною на національному рівні й застосовується тільки після вичерпання засобів правового захисту в судах загальної юрисдикції. Відповідно вона виступає останнім національним засобом правового захисту, який треба вичерпати, для виникнення можливості звернутися до Страсбурзького суду. Однак, щоб стати таким національним «фільтром» на шляху до Страсбурзького суду, інститут національної скарги повинен бути *ефективним і доступним*. При цьому питання, якою має бути конституційна скарга, щоб вважатися ефективною, є комплексним. Відповідь на нього передбачає врахування різних факторів і може відрізнятися у різних країнах. Згідно з практикою Страсбурзького суду навіть у межах однієї правової системи конституційна скарга може бути ефективним засобом захисту для певних порушень Європейської конвенції і неефективним для інших.

За результатами аналізу вимог, що пред'являються Страсбурзьким судом до ефективних національних засобів правового захисту в розумінні статті 13 Європейської Конвенції, Венеціанська Комісія стверджує, що розгляд конститу-

¹ Про моделі конституційної скарги див.: Арутюнян, Г. Г. Индивидуальная конституционная жалоба: европейские тенденции системного развития / Г. Г. Арутюнян // Конституционализм: уроки, вызовы, гарантии : сб. избр. публ. Из выступлений на международных форумах, посвященных данной проблематике. — К. : Логос, 2011. — С. 75–88; Гультай, М. Питання вдосконалення індивідуального доступу до конституційного правосуддя в Україні [Текст] / М. Гультай // Захист прав людини органами конституційної юстиції: можливості і проблеми індивідуального доступу : матеріали міжнародної конференції, м. Київ, 16 вересня 2011 року / Конституційний Суд України ; відп. ред. А. С. Головін. — К. : Логос, 2011. — С. 59–65.

² Par. 82-94 of the Draft Study on Individual Access to Constitutional Justice on the basis of comments by Mr. G. Harutyunyan, Ms. A. Nussberger, Mr P. Paczolay. European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-JU\(2010\)018rev-e.aspx#P165_13720](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-JU(2010)018rev-e.aspx#P165_13720).

ційної скарги повинен забезпечувати «превентивні засоби правового захисту» для запобігання подальшим порушенням прав і свобод, поки судочинство не завершено, а також «компенсаційні засоби». Конституційний суд має розглянути справу за відсутності будь-яких необґрунтованих вимог щодо судових витрат або юридичного представництва. У результаті процедури індивідуальної скарги конституційний суд повинен мати можливість дати ефективну вказівку щодо негайного порушення, поновлення або припинення розгляду справи в загальному суді або самостійно розглянути справу по суті за наявності скарги щодо надмірної тривалості судочинства. Крім того, повинна забезпечуватися належна компенсація на основі обов'язкового рішення конституційного суду у справі, рівноцінна тій, яку заявник може одержати в Страсбурзькому суді.

Зважаючи на це, Венеціанська Комісія висловлюється на користь інституту повної конституційної скарги не тільки тому, що він забезпечує всеосяжний захист конституційних прав, а й враховуючи субсидіарний характер Страсбурзького суду й необхідність прагнення до вирішення проблем у сфері прав людини на національному рівні. Саме повна конституційна скарга, на думку Г. Арутюняна, максимально забезпечує можливість реалізації «права людини на конституційне правосуддя»¹. Особа може оскаржити будь-який акт державної влади, який безпосередньо порушує її основні права.

Однак при обранні оптимальної національної моделі конституційної скарги слід враховувати той факт, що зобов'язання організовувати національну судову систему відповідно до вимог частини першої статті 6 Європейської конвенції стосується також і конституційного суду. Це означає, що у випадку, якщо держава планує ввести інститут конституційної скарги, це має бути зроблено так, щоб зайво не пролонгувати загальну тривалість судочинства. Відповідно, конституційний суд повинен мати можливості й ресурси, щоб ефективно впоратися з додатковим навантаженням, крім того, розглядати тільки «конституційні питання». Відповідно деякі обмеження стосовно предмета оскарження доречні не тільки задля уникнення його перевантаження, а й «з поваги» до вищих судів загальної юрисдикції².

Зазначені обставини слід враховувати при визначенні переваг тієї чи іншої моделі конституційної скарги. Важливо зазначити, що за умови дотримання всіх вимог нормативна конституційна скарга також може вважатися ефективним засобом захисту прав людини й виступати національним «фільтром» на шляху до Страсбурзького суду у випадках порушення прав і свобод нормативним актом, застосованим у конкретній справі, а не індивідуальним актом, прийнятим всупереч вимогам конституційного за своїм змістом закону. Для цього доцільно обговорити можливість закріплення повноваження конституційного суду вирішувати питання про справедливую компенсацію скаржникові моральної та матеріальної шкоди, отриманої у зв'язку з порушенням його конституційних прав оскаржува-

¹ Арутюнян Г. Індивідуальна конституційна скарга: європейські тенденції системного розвитку / Г. Арутюнян // Захист прав людини органами конституційної юстиції: можливості і проблеми індивідуального доступу : матеріали міжнародної конференції, м. Київ, 16 вересня 2011 року / Конституційний Суд України; відп. ред. А. С. Головін. — К. : Логос, 2011. — С. 69, 70.

² Там само. — С. 75.

ним актом. Можливість перегляду остаточних рішень судів, що набули законної сили, а також присудження скаргникові справедливої компенсації у випадку порушення його прав дає підстави для визнання нормативної конституційної скарги ефективним засобом захисту прав людини, використання якого у відповідних випадках стане необхідною умовою звернення осіб до Страсбурзького суду.

Цей принциповий висновок був підтверджений самим Страсбурзьким судом у рішенні у справі «Дорота Чот-Мединська та інші проти Польщі» від 9 жовтня 2003 року, що дозволяє вести мову про створення якісно нового прецеденту. Його суть полягає у тому, що ігнорування зацікавленою особою такого засобу захисту своїх прав, як інститут конституційної скарги, навіть у тих країнах, де предметна сфера останнього порівняно вузька й на підставі скарги дається оцінка лише конституційності правової норми, що слугувала основою індивідуально-го рішення, що оскаржується, може призвести до неприпустимості звернення до Страсбурзького суду¹.

У цілому введення конституційної скарги значно розширить можливості захисту основних прав і свобод за допомогою конституційного правосуддя й сприятиме уніфікації європейських і національних стандартів з прав людини.

Гультай М. М. Европейские и национальные стандарты по правам человека в практике Конституционного Суда Украины. В статье освещаются основные направления влияния европейских стандартов по правам человека на конституционное правосудие, излагаются подходы к применению Конвенции о защите прав человека и основных свобод и практики Европейского суда по правам человека, сложившиеся в деятельности Конституционного Суда Украины, а также анализируются преимущества различных моделей конституционной жалобы с точки зрения внедрения эффективных национальных способов правовой защиты.

Ключевые слова: европейские стандарты по правам человека, конституционное правосудие, конституционная жалоба, конституционные суды, Европейский суд по правам человека.

Gultay M. European and national human rights standards in the jurisprudence of the Constitutional Court of Ukraine. The article is devoted to the impact of the European standards of human rights on constitutional justice, the main approaches to application of European Convention and the European Court of Human Rights case-law in jurisprudence of the Constitutional Court of Ukraine, and also the advantages of various models of constitutional complaint in the light of introduction of effective national legal means of human rights protection.

Key words: European standards of human rights, constitutional justice, constitutional complaint, constitutional courts, the European Court of Human Rights.

¹ Див. детальніше: Кузнецов О. Б. Конституционная жалоба как условие приемлемости обращения в Европейский суд по правам человека / О. Б. Кузнецов // Вестник Конституционного Суда Республики Беларусь. — 2004. — № 2. — С. 86–91.

Конституційна юстиція як гарант забезпечення належної кримінально-правової охорони прав і свобод людини

М. Колос

суддя Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук,
доцент, заслужений юрист України

У статті розкриваються проблеми кримінально-правового регулювання та охорони прав і свобод людини в Україні, обґрунтовуються шляхи їх ефективного попередження й усунення існуючими та перспективними (апробованими у європейських державах) засобами конституційної юстиції. Зроблено висновок про необхідність внесення відповідних доповнень до чинного конституційного законодавства України.

Ключові слова: Конституція України, Конституційний Суд України, порушення прав і свобод, конституційне звернення, конституційне подання, конституційна скарга, неконституційність.

Права і свободи людини, зокрема ті, що закріплені у Розділі II Конституції України (далі — Конституція), системно охороняються положеннями адміністративного, трудового, цивільного та інших галузей законодавства. Проте найбільш суворі види юридичної відповідальності передбачені законодавцем у Кримінальному кодексі України.

Досвід застосування правоохоронними органами і судами кримінально-правового законодавства на сучасному етапі розвитку української державності дає підстави стверджувати, що суспільство, намагаючись захистити себе нормами названої галузі права від злочинних посягань, постійно перебуває під загрозою неправильного розуміння їх змісту слідчими, прокурорами, суддями та іншими суб'єктами правових відносин. Це трапляється тому, що текст кримінально-правових законів інколи має очевидні помилки або, що найгірше, не відповідає положенням Основного Закону України. Це вимагає глибокого наукового аналізу причин таких явищ, їх усунення законодавчим шляхом, а в окремих випадках — радикального застосування засобів конституційної юстиції для вилучення неконституційних елементів кримінально-правових актів з правового поля.

Актуальність дослідження підтверджується ступенем нерозкритості теми. Адже на сучасному етапі розвитку української кримінально-правової та конституційної науки немає жодної фундаментальної наукової роботи, у якій комплексно досліджувалися б проблеми співвідношення кримінально-правового законодавства й Конституції.

Певним аспектам предмета нашого дослідження в Україні приділяють увагу такі вчені-криміналісти, як П. Андрушко, Ю. Баулін, В. Грищук, С. Лихова, активно проводить дисертаційне дослідження на тему «Кримінальна відповідальність у правових позиціях Конституційного Суду України» Г. Карелова. У Російській Федерації нещодавно вийшло друком цікаве монографічне дослідження А. Єлінського на тему: «Проблемы уголовного права в конституционном измерении» (Москва, 2012). Автор цієї статті також звертався до окремих питань

формулювання змісту кримінально-правових норм та їх відповідності Конституції¹.

Метою цієї статті є привернення уваги законодавця та інших зацікавлених осіб до проблем якості кримінально-правових законів та наявних і можливих перспективних шляхів їх поліпшення.

Згідно з Конституцією до повноважень Конституційного Суду України (далі — КСУ) — єдиного в державі органу конституційної юрисдикції — належить ухвалення рішень у справах щодо конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, офіційне тлумачення Конституції і законів України, надання висновків про відповідність Конституції чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до парламенту для надання згоди на їх обов'язковість, а також щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпідменту в межах, визначених статтями 111 і 151 Конституції.

Водночас першочерговим завданням Кримінального кодексу України (далі — Кодекс) є забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, зокрема й тих, що закріплені в Конституції, від злочинних посягань. Це вбачається, наприклад, зі статей 1, 109–119, 157–163 Кодексу. Вважаємо, що системний аналіз усіх правових положень названого кримінально-правового акта дає достатні підстави стверджувати про охорону ним Конституції в цілому. У разі вчинення злочинів його правові положення матеріалізуються у динамічні форми рішень судів загальної юрисдикції (вироки, ухвали тощо), якими винуваті особи притягуються до кримінальної відповідальності, отримуючи за своє протиправне діяння відповідний вид і міру покарання.

Що стосується КСУ, то за 15 років своєї діяльності (1997–2012 роки) він розглянув 1278 справ, на підставі яких ухвалив 1176 актів (92%), у тому числі 23 висновки (1,9%) та 281 рішення (23,8%). Суб'єкти права на конституційні подання та конституційні звернення порушували питання стосовно вирішення проблем кримінально-правового характеру лише у 37 справах (2,9% від загальної кількості), у яких було прийнято 1 висновок (2,7%) та 6 рішень (16,2%)². Проте соціальна цінність правових позицій, вироблених КСУ у цих справах, полягає у тому, що вони дали поштовх до глибинних гуманістичних змін у галузі українського кримінального права.

До таких насамперед належить Рішення КСУ від 29 грудня 1999 року № 11-рп/99 у справі про смертну кару, яким визнано неконституційними положення статей 24, 58, 59, 60, 93, 190¹ Кодексу 1960 року³.

¹ Колос М. І. Кримінальне право в Україні (X – початок XXI століття) : моногр. : [у 2 т.] / М. І. Колос. — К. : Острог, 2011. — Т. 1 : Освіта, наука, законодавство. — С. 304–311; Колос М. І. Кримінально-правова політика в Україні: окремі проблеми та шляхи їх вирішення // Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (м. Київ, 5 грудня 2012 року) / за ред. О. М. Рудневої. — К. : НІДС, 2013. — С. 116–120.

² Дані емпіричних досліджень доповідача.

³ Рішення КСУ у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190¹ Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид

Здійснюючи конституційний контроль цих положень, КСУ обґрунтовано сформулював низку правових позицій стосовно основного природного права людини — права на життя. Він виокремив ключові положення, вказавши, що це право є невід’ємним, невідчужуваним та непорушним, а відтак належить людині від народження і захищається державою; за змістом положень частини другої статті 22 Конституції держава, з одного боку, має обов’язок гарантувати конституційні права і свободи, насамперед право людини на життя, а з іншого — утримуватись від прийняття будь-яких актів, що призводили б до скасування конституційних прав і свобод; смертна кара як вид покарання суперечить статті 28 Конституції, відповідно до якої ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню; невід’ємне право кожної людини на життя нерозривно поєднано з її правом на людську гідність. Як основні права людини вони зумовлюють можливість реалізації всіх інших прав і свобод людини і громадянина і не можуть бути ні обмежені, ні скасовані (пункти 3, 6 мотивувальної частини Рішення).

Додатково КСУ обґрунтував гуманістичне спрямування заміни смертної кари довічним позбавленням волі в Рішенні від 26 січня 2011 року № 1-рп/2011 у справі за конституційним поданням Верховної Ради України та конституційним зверненням громадянина Савчука М. М. про офіційне тлумачення положень Кодексу 1960 року та низки інших законів¹.

У пункті 6 мотивувальної частини цього акта зазначено, що довічне позбавлення волі є менш суворим видом покарання порівняно зі смертною карою, тому що при його застосуванні забезпечується невід’ємне право на життя людини, яка вчинила особливо тяжкий злочин; засуджений до довічного позбавлення волі має можливість заміни названого покарання актом помилування на позбавлення волі на певний строк; особам, засудженим до довічного позбавлення волі, забезпечується можливість мати соціальні зв’язки у межах, визначених законом. Більше того, у разі виявлення підстав для перегляду справи існує реальна можливість для реабілітації особи, засудженої до довічного позбавлення волі, що виключається після виконання смертної кари².

покарання (справа про смертну кару) від 29 грудня 1999 року № 11-рп/99 // Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 1997–2001 / відп. ред. П. Б. Євграфов. — К. : Юрінком Інтер, 2001. — Кн. 1. — С. 497–503.

¹ Рішення КСУ у справі за конституційним поданням Верховного Суду України та за конституційним зверненням громадянина Савчука Миколи Миколайовича про офіційне тлумачення положень Кримінального кодексу України 1960 року із змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудового кодексів України» від 22 лютого 2000 року № 1483-III, щодо їх дії в часі у взаємозв’язку із положеннями статті 8, частини першої статті 58, пункту 22 частини першої статті 92, частини другої статті 152, пункту 1 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, статті 73 Закону України «Про Конституційний Суд України», частини другої статті 4, частин першої, третьої, четвертої статті 5, частини третьої статті 74 Кримінального кодексу України 2001 року (справа про заміну смертної кари довічним позбавленням волі) від 26 січня 2011 року № 1-рп/2011 // Конституційний Суд України: Рішення. Висновки / упоряд. К. О. Пігнаста, О. І. Кравченко ; відп. ред. А. С. Головін. — К. : Логос, 2012. — Кн. 11. — С. 18–27.

² Автор статті є співавтором наведених положень.

Не менш суспільно важливим у забезпеченні кримінально-правової охорони прав і свобод людини є Рішення КСУ від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції положень статті 69 Кодексу 2001 року¹.

У цьому акті Суд сформулював фундаментальні філософсько-правові позиції, спрямовані на удосконалення застосування кримінально-правових покарань шляхом реалізації принципу верховенства права, закріпленого в частині першій статті 8 Конституції. Зокрема, він визначив: верховенство права — це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності; право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим ним культурним рівнем. Справедливість — одна з основних засад права — є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права; справедливість проявляється у рівності всіх перед законом, відповідності злочину і покарання, цілей законодавця і засобів, що обираються для їх досягнення; категорія справедливості передбачає, що покарання за злочин повинно бути домірним злочину. Справедливе застосування норм права передусім означає недискримінаційний підхід, неупередженість; адекватність покарання ступеню тяжкості злочину впливає з принципу правової держави, із суті конституційних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на свободу, які не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією; закон не може ставити у більш несприятливе становище винних осіб, які вчинили злочини невеликої тяжкості, порівняно з винними особами, які вчинили більш тяжкі злочини; згідно з принципом індивідуалізації юридичної відповідальності при призначенні покарання суд має враховувати обставини справи (як ті, що обтяжують, так і ті, що пом'якшують покарання) щодо всіх осіб незалежно від ступеня тяжкості вчиненого злочину.

Ці правові позиції стали основою для визнання положень частини першої статті 69 Кодексу неконституційними в частині, що унеможлиблювала призначення особам, які вчинили злочини невеликої тяжкості, більш м'якого покарання, ніж передбачено законом.

Особливе значення у сфері охорони прав і свобод людини Міжнародним кримінальним судом має Висновок КСУ від 11 липня 2001 року № 3-в/2001 (справа про Римський Статут)².

¹ Рішення КСУ у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 // Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 2004 / відпов. ред. П. Б. Євграфов. — К. : Юрінком Інтер, 2005. — Кн. 5. — С. 311–320.

² Висновок КСУ у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) від 11 липня 2001 року № 3-в/2001 // Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 1997–2001 / відп. ред. П. Б. Євграфов. — К. : Юрінком Інтер, 2001. — Кн. 2. — С. 466–476.

Перевіривши конституційне подання Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції системи положень Статуту Міжнародного кримінального суду, який підлягав внесенню до Верховної Ради України для надання згоди на його обов'язковість для нашої держави, КСУ дійшов висновку, що названий Статут не відповідає Конституції лише в частині, що стосується положень абзацу десятого преамбули та статті 1, за якими «Міжнародний кримінальний суд... доповнює національні органи кримінальної юстиції».

Положення пункту 1 статті 89 (передача осіб Міжнародному кримінальному суду), пункту 1 статті 9 (уповноваження Асамблеї держав-учасниць визначати елементи злочинів та вносити до них поправки), статей 23, 77 (визначення покарань), підпункту «а» пункту 1 статті 103 (поширення на громадян України дії законів іншої держави під час відбування покарання) цього Статуту та інші його положення, що стали предметом конституційного контролю, визнані такими, що не суперечать вимогам Основного Закону України.

Привертає увагу те, що значній кількості суб'єктів конституційних звернень (подань) КСУ відмовив у відкритті провадження. Зокрема, за досліджуваний період він ухвалив 721 відмовну ухвалу, що становить 61,3% загальної кількості прийнятих актів. Водночас у матеріалах кримінально-правового характеру відмовні ухвали становили 28 одиниць або 3,9%. З них у 19 матеріалах (67,8%) було відмовлено у відкритті провадження на підставі пункту 2 статті 45 Закону України «Про Конституційний Суд України» через невідповідність конституційних подань і конституційних звернень вимогам, передбаченим Конституцією¹. Це свідчить про те, що автори клопотань не дотримали лише формальних вимог до змісту документів, визначених у статтях 39, 42 названого галузевого Закону, і при повторному зверненні такі матеріали можуть бути розглянуті по суті. Крім того, певна частина цих звернень має елементарні ознаки, характерні для конституційних скарг, у яких, як правило, йдеться про неконституційність застосованих до них законів тощо. Проте конституційна скарга як форма звернення громадянина до КСУ поки що не закріплена в Конституції та Законі України «Про Конституційний Суд України».

Вважаємо, що Конституційна Асамблея, яка нині працює над новою редакцією Основного Закону України, повинна запропонувати українському суспільству консолідовану редакцію положень, що унормовують інститут конституційної скарги. Науково обґрунтовані пропозиції щодо цього неодноразово оприлюднювалися українськими вченими².

На нашу думку, введення у правове поле України інституту конституційної скарги принесе українському суспільству значні вигоди. Адже кожна зацікавлена

¹ Дані емпіричних досліджень автора статті.

² Колос М. И. Оптимизация средств конституционной защиты прав и свобод граждан в Украине // Роль Конституционного Суда в реализации конституционных прав и свобод граждан: материалы междунар. конф. (г. Минск, 22 сентября 2009 г.) / Германский фонд международного правового сотрудничества. — Минск : Амалфея, 2010. — С. 37–50; Проблемы та перспективи запровадження індивідуальної конституційної скарги в Україні : моногр. / О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш, С. Г. Серьогіна, І. І. Бодрова. — К. : Атіка-Н, 2010. — 108 с.; Гультай М. М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя : моногр. / М. М. Гультай. — Х. : Право, 2013. — 424 с.

особа матиме змогу особисто, без будь-якого стороннього посередництва (Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, сорока п'яти народних депутатів тощо), на підставі статті 55 Конституції звертатися до КСУ зі скаргою про застосування щодо неї нормативного акта, який не відповідає Основному Закону держави. Таким чином буде розширено межі доступу до конституційного правосуддя значної частини українського народу, який згідно зі статтею 5 Конституції є єдиним джерелом влади, а отже, має право реально впливати на якість законів та інших нормативно-правових актів.

Варто зазначити, що загроз правам і свободам людини, закладеним у положення чинного Кодексу, немало. Одним із прикладів, що підтверджує їх наявність, є стаття 43 Кодексу, в якій законодавець, на нашу думку, необґрунтовано надав значні преференції службовим особам та учасникам організованих злочинних груп і злочинних організацій, так званим конфідентам, які вчинили проти-правні дії під час виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності названих угруповань. Цим законом було повністю виключено можливість застосування до осіб, які виконували таке завдання, кримінального покарання у виді довічного позбавлення волі, заборонено судам призначати зазначеній категорії осіб покарання у виді позбавлення волі на строк, більший ніж половина максимального строку позбавлення волі, передбаченого конкретним законом за реально вчинений злочин. Крім того, визначивши злочини, за вчинення яких дозволено притягувати таких працівників до кримінальної відповідальності, законодавець повністю виключив можливість покарання їх за вчинення злочинів певного рівня класифікації, а саме:

а) невеликої тяжкості, за які передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років або інше, більш м'яке покарання;

б) середньої тяжкості, за які в законі визначено покарання у виді позбавлення волі на строк не більше п'яти років;

в) тяжкі умисні — не пов'язані із завданням тяжкого тілесного ушкодження потерпілому або настанням інших тяжких або особливо тяжких наслідків (частина третя статті 185, частина третя статті 186, частина третя статті 190 Кодексу);

г) тяжкі необережні (частина друга статті 276 Кодексу);

г') особливо тяжкі необережні (частина третя статті 276 Кодексу).

Крім того, якщо звернути увагу на систему інших норм кримінального законодавства України, на підставі яких можливе звільнення особи від покарання та його відбування, наприклад заміна покарання на більш м'яке, пом'якшення призначеного покарання, застосування амністії чи помилування, то виявиться, що покарання виконавців спеціального завдання, які вчинили злочини, незабаром після його призначення фактично стає пустим формальним актом (статті 74–87 Кодексу), що не призводить ні до справедливого покарання злочинця, ні до його виправлення.

Такий стан правового регулювання і кримінально-правової охорони суспільних відносин, на нашу думку, не відповідає нормам Конституції, згідно з якими кожен громадянин України повинен дбати про забезпечення прав і свобод людини, прагнути розвивати і зміцнювати правову державу, усвідомлювати свою відповідальність за дотримання Конституції (Преамбула); людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною

цінністю, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, яка відповідає перед людиною за свою діяльність, оскільки утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (стаття 3); органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України (стаття 6); в Україні визнається і діє принцип верховенства права, Конституція має найвищу юридичну силу, а закони й інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції та мають відповідати їй (стаття 8); конституційні права і свободи в державі гарантуються і не можуть бути скасовані, а при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту й обсягу існуючих прав і свобод (стаття 22); громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом (стаття 24); кожна людина має невід'ємне право на життя, ніхто не може бути свавільно позбавлений життя, обов'язок держави — захищати життя людини (стаття 27); кожна людина має право на свободу й особисту недоторканність (стаття 29).

Зазначені положення Конституції не можуть скасовуватися або обмежуватися законами. Інші конституційні права і свободи людини, зокрема право на життя, здоров'я, особисту недоторканність, не можуть не лише скасовуватися, а й обмежуватися навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану (стаття 64).

Вважаємо, що у жодному разі не можна нехтувати вказаними конституційними цінностями під час проведення дуже важливих, але все ж таки локальних правоохоронних операцій щодо викриття і припинення діяльності злочинних угруповань, а тим більше унормовуючи діяльність правоохоронних органів та їх службових осіб і конфідентів. Адже працівники цих органів — службові особи. Вони зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 19 Конституції). Нормативно-правові акти, що регулюють діяльність правоохоронних органів, не дозволяють службовим особам або іншим громадянам, з якими вони співпрацюють під час виконання спеціальних завдань, вчиняти злочини або інші протиправні дії. У зв'язку з цим вважаємо зовсім неприйнятною частину другу статті 14 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» в редакції новітнього Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінально-процесуального кодексу України» від 13 квітня 2012 року № 4652, у якій зазначено: «Учасник організованого злочинного угруповання може бути частково або повністю звільнений від кримінальної відповідальності та покарання у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України, якщо він у процесі оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування чи судового провадження сприяє викриттю організованих злочинних угруповань та вчинених ними злочинів, притягненню винних до відповідальності, відшкодуванню шкоди фізичним чи юридичним особам або державі»¹.

¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінально-процесуального кодексу України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4652 // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — № 21. — Ст. 208.

Крім того, КСУ у раніше проаналізованій нами справі про призначення судом більш м'якого покарання (Рішення від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004) зазначив, що принцип рівності всіх громадян перед законом — конституційна гарантія правового статусу особи, що поширюється, зокрема, на призначення кримінального покарання. Притягнення особи, яка вчинила злочин, до кримінальної відповідальності не лише означає рівність усіх осіб перед законом, а й передбачає встановлення в законі єдиних засад для застосування такої відповідальності.

Потрібно також пам'ятати, що не менш важливими у системі регулювання суспільних відносин є правила моралі як одна із форм суспільної свідомості, що регулює поведінку людини в усіх сферах суспільного життя. Її норми не схвалюють врятування життя однієї особи, навіть якщо це життя оперативного працівника або конфідента, нехтуючи життям і здоров'ям інших людей, наприклад потерпілих, захоплених у заручники злочинною організацією.

На нашу думку, усунення проблем, закладених у змісті статті 43 Кодексу, має бути невідкладним. Одним з найбільш правильних шляхів їх вирішення було б скасування законодавцем цієї статті в цілому. Її функції у механізмі правового регулювання кримінальної відповідальності оперативних працівників, які виконують спеціальні завдання в організованих групах і злочинних організаціях, повною мірою можуть виконувати стаття 36 («Необхідна оборона»), стаття 39 («Крайня необхідність»), стаття 40 («Фізичний чи психічний примус») Кодексу та інші норми.

Обґрунтовану тривогу викликає також зміст статті 381¹ Кодексу, якою встановлено кримінально-правову відповідальність слідчого за систематичне невиконання поточних вказівок прокурора. Із цієї норми не зовсім зрозуміло, що таке «письмова вказівка прокурора»: чи це більше двох окремих процесуальних актів, викладених у письмовій формі, що мають визначені у законі реквізити з описом у кожному з них змісту однієї керівної настанови прокурора, яку він вимагає виконати, чи це один такий акт, але з описом у ньому трьох і більше вказівок прокурора, яких слідчий умисно не виконує. Також не можна визначити, чи умисне невиконання слідчим трьох і більше вказівок прокурора, за які він може бути притягнутий до кримінальної відповідальності, має відбутися в межах одного або більше двох окремих кримінальних проваджень.

Крім того, законодавець, надавши слідчому й прокурору дискретне право приймати процесуальні рішення у письмовій формі не лише тоді, коли це визначено у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі — КПК), «а також коли слідчий, прокурор визнає це за необхідне» (частина третя статті 110 КПК), наділив у цій частині дуже широкими повноваженнями прокурора та значно розширив обсяг правового поля, що підлягатиме кримінально-правовій охороні статтею 381¹ Кодексу, зокрема й завдяки тим письмовим вказівкам прокурора, які він може давати з суб'єктивних мотивів, незалежно від їх публічної, приватної чи правової цінності, що у практичній діяльності буває нерідко.

Якщо погодитися з логікою законодавця в частині криміналізації бездіяльності слідчого, визначеної у статті 381¹ Кодексу, то виникає непослідовність, яка полягає в тому, що аналогічно не охороняються у кримінально-правовому порядку «письмові вказівки керівника органу досудового розслідування», які він дає тому самому слідчому (пункт 3 частини другої статті 39 КПК), адже за змістом вони можуть бути навіть важливішими ніж ті, що дає прокурор. У законі не перед-

бачено також кримінальної відповідальності прокурора за надання необґрунтованих письмових вказівок слідчому або невиконання вказівок прокурора вищого рівня щодо строків вчинення процесуальних дій або прийняття процесуальних рішень. І це при тому, що бездіяльність прокурора є не менш соціально шкідливою, ніж невиконання слідчим його письмових вказівок.

Наведене дає підстави стверджувати, що стаття 381¹ Кодексу через правову невизначеність і непередбачуваність, на нашу думку, не відповідає вимогам принципу верховенства права. Її реальне застосування призведе до залишення посад найбільш кваліфікованими слідчими, а також до відмови від них молодими, ще не зовсім досвідченими спеціалістами, оскільки ризик бути притягнутими до кримінальної відповідальності за статтею 381¹ Кодексу лише за формальними ознаками є достатньо високим.

Дані про визнання КСУ неконституційними низки положень Кодексу, а також наявність у цьому акті чинних норм, що викликають сумнів у їх відповідності Конституції, що може призвести при їх застосуванні до завдання непоправної шкоди правам і свободам людини, спонукають нас до таких висновків і пропозицій:

1) сучасні засоби конституційної юстиції є важливим спеціальним юридичним інструментом гарантування в Україні прав і свобод людини, зокрема тих, що мають статус основоположних і охороняються положеннями Кодексу;

2) беручи до уваги особливості методу регулювання і охорони кримінально-правовими законами суспільних відносин, за недосконалого формулювання правових норм їх суб'єктам може бути завдано інколи непоправної шкоди, що спонукає до введення в Україні додаткових засобів конституційного контролю, апробованих органами конституційної юстиції багатьох європейських держав, а саме:

— наділення КСУ повноваженнями давати на підставі конституційного подання Президента України висновки про відповідність Конституції України кримінально-правових законів, прийнятих Верховною Радою України і поданих на підпис глави держави;

— наділення КСУ повноваженням вирішувати питання про відповідність Конституції України законів та інших актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, що були застосовані до фізичних і юридичних осіб, які, на їхню думку, мають ознаки неконституційності, з приводу чого названі суб'єкти повинні наділятися правом подавати конституційну скаргу до КСУ.

Колос М. И. Конституционная юстиция как гарант обеспечения надлежащей уголовно-правовой охраны прав и свобод человека. В статье раскрываются проблемы уголовно-правового регулирования и охраны прав и свобод человека в Украине, обосновываются пути их эффективного предупреждения и устранения существующими и перспективными (апробированными в европейских государствах) средствами конституционной юстиции. Сделан вывод о необходимости внесения соответствующих дополнений в действующее конституционное законодательство Украины.

Ключевые слова: Конституция Украины, Конституционный Суд Украины, нарушение прав и свобод, конституционное обращение, конституционное представление, конституционная жалоба, неконституционность.

Kolos M. The constitutional justice as the guarantor of the proper criminal and legal protection of human rights and freedoms. The article deals with the problems of criminal and legal regulation and protection of human rights and freedoms in Ukraine; the ways of their effective prevention and elimination by existing and prospective (approved in the European countries) means of constitutional justice are substantiated. A conclusion on the necessity of introducing appropriate amendments to the effective constitutional legislation Ukraine is made.

Key words: the Constitution of Ukraine, the Constitutional Court of Ukraine, violation of human rights and freedoms, constitutional appeal, constitutional petition, constitutional complaint, unconstitutionality.

Контроль конституційних норм в Україні: ціннісні досягнення й шляхи вдосконалення¹

Н. Шаптала

суддя Конституційного Суду України, кандидат юридичних наук

У статті досліджено теоретичні та практичні проблеми здійснення конституційного контролю конституційних норм, проаналізовано необхідність удосконалення Конституції України як Основного Закону держави та посилення юридичних гарантій захисту й непорушності постійних конституційних норм, а також запропоновано шляхи вирішення окреслених проблемних питань.

Ключові слова: постійні конституційні норми, превентивний і наступний конституційний контроль, виконання судового рішення.

Під конституційними нормами розуміються норми, сформульовані в тексті конституції. В Україні не існує офіційно визнаного поділу законів на звичайні й конституційні. Усі законодавчі акти, прийняті парламентом, підлягають наступному конституційному контролю, а закони про внесення змін до Конституції України — ще й попередньому конституційному контролю.

В ідеалі, у формально-юридичному наповненні, конституція є логічно завершеним правовим актом, що не має прогалин і суперечностей. Однак це не означає абсолютної досконалості конституції як документа політичного й соціально-філософського значення, що відображає основні національні цінності. Отже, у правовому плані вона може потребувати вдосконалення як шляхом внесення змін у її текст, так і шляхом прийняття конституційним судом актів її офіційного тлумачення.

Формально всі конституційні норми рівнозначні, але різні за обсягом і змістом залежно від предмета їх регулювання. Наприклад, норми, що визначають принципи суспільного й державного устрою або закріплюють основні національні цінності (так звані постійні норми), змістовно відрізняються від процедурних або компетенційних норм, що мають більш вузьке, конкретне значення. Однак усі норми Основного Закону, незалежно від предмета правового регулювання, по суті мають ту саму юридичну цінність — вищу стосовно всіх інших нормативно-правових актів держави.

Світові економічні та політичні процеси так чи інакше впливають на розвиток усіх демократичних країн, у тому числі й на конституційні процеси, що відбуваються в них. Ступінь їх впливу на розвиток конституцій може бути різним, проте можна виділити загальні аспекти цього впливу.

Аспект перший — це потреба вдосконалення конституції. Юристи, які займаються питаннями застосування конституції, першими бачать її недоліки як правового документа й усвідомлюють необхідність їх усунення. При цьому вдосконаленню підлягають насамперед конституційні норми, що мають більш вузьке, конкретне значення (наприклад, які закріплюють робочі механізми утворення й

¹ Стаття підготовлена за матеріалами доповіді на Чорноморській регіональній конференції «Теоретичні й практичні аспекти оцінки конституційності конституційних норм» (м. Батумі, 29–30 червня 2013 року).

функціонування органів державної влади й громадського самоврядування, визначають їхні конкретні повноваження; деякою мірою норми, що визначають обсяг прав і свобод людини й громадянина, та інші). Фундаментальні (базисні) норми значно менше піддаються змінам. Основні формули збалансованого державного устрою, тобто норми, що визначають сутність фундаментальних прав людини (а саме вони лежать в основі сучасних конституцій), створені дуже давно, практично не змінюються з часом і знайшли свої універсальні визначення.

Практичне завдання розвитку конституціоналізму, в тому числі й сучасного, полягає в тому, щоб чітко представляючи зміст базисних норм і не змінюючи їх визначеного навантаження, удосконалювати, доповнювати й за необхідності змінювати норми більш прикладного характеру для того, щоб конституція ефективно працювала й дозволяла реально наблизитися до того, що сама визначає як ідеал.

Аспект другий — це необхідність юридичних гарантій (у тому числі на рівні самої конституції) захисту й непорушності постійних норм, що визначають основні, фундаментальні цінності держави. Йдеться, зокрема, про принципи організації державної влади, про положення, що фіксують форму правління й територіального устрою держави, про основні права й свободи людини й громадянина тощо.

Визначення в сучасних конституціях таких гарантій — це поширена тенденція в конституційно-правовому регулюванні всіх демократичних держав, і Україна тут не є винятком. Так, стаття 73 Конституції України регулює питання захисту територіальної цілісності України, внесення змін до якої можливе виключно через всеукраїнський референдум. Частина друга статті 64 Основного Закону України містить перелік статей про права людини й громадянина, які не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану. Стаття 55 Конституції України, закріплюючи фундаментальне положення про захист прав і свобод людини й громадянина судом, встановлює право кожного оскаржити в суді рішення, дії або бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини або у міжнародні судові органи чи міжнародні організації, якщо національні засоби правового захисту не дали бажаного результату. Перелік таких прикладів може бути продовжений.

Нарешті, третій аспект — це практичні потреби конституційного контролю. Різноманітність конституційних норм, їх співвідношення, поглиблене розуміння їх значення дозволяє, по-перше, точніше визначити сферу конституційного контролю і його форми, а по-друге — забезпечує конкретну методику створення актів, якими здійснюється цей контроль, особливо в тих випадках, коли орган конституційного контролю мотивує висновки про відповідність або невідповідність закону, іншого нормативно-правового акта духу й букві конституції.

Не викликає сумнівів той факт, що сучасне демократичне суспільство не може існувати без конституційного контролю як такого, в тому числі без контролю конституційних норм.

На наш погляд, що ґрунтується на відповідному українському досвіді, існує два реальні напрями того, що умовно позначається як «контроль конституційності конституційних норм» (умовно тому, що вже саме формулювання містить

contradictio in objecto — протиріччя в об'єкті) — попередній і наступний контроль законів, якими вносяться зміни в Конституцію України.

Така постановка питання логічно і практично виправдана, оскільки йдеться про норми, які претендують стати частиною конституційного закону, що вже існує, і увійти в системне конституційно-правове регулювання. Природно, що з цієї причини такі норми повинні бути перевірені на предмет їх можливої неузгодженості з чинними конституційними нормами.

Контроль конституційних норм передбачає декілька логічно пов'язаних між собою етапів: 1) офіційне звернення уповноважених на те суб'єктів із конституційним поданням до Конституційного Суду України (далі — Суд); 2) здійснення конституційного контролю безпосередньо органом конституційної юрисдикції; 3) контроль виконання судового рішення.

Суб'єкти права на звернення з конституційним поданням до Суду визначені в статті 150 Основного Закону України. Враховуючи імперативність цієї конституційної норми, зазначений у ній перелік суб'єктів є вичерпним і не підлягає розширеному тлумаченню. Слід зазначити, що Суд у цьому переліку як суб'єкт звернення відсутній.

Дійсно, єдиний орган конституційної юрисдикції не може сам ініціювати перевірку на відповідність (конституційність) Конституції України законів України, тому цілком обґрунтованим є висновок про те, що конституційний обов'язок забезпечення верховенства права, у тому числі й верховенства Конституції України як Основного Закону держави, фактично покладений не тільки на Суд, а й на суб'єктів права на конституційне подання, визначених у статті 150 Конституції України, без клопотання яких він не може відкрити конституційне провадження і розпочати конституційний контроль.

Разом з тим Суд є єдиним органом конституційної юрисдикції в державі, наділеним повноваженнями щодо здійснення конституційного контролю норм законів. Реалізація такого контролю можлива у двох формах: попереднього (превентивного) й наступного (законодавчого).

Попередній контроль — це найважливіший напрям діяльності Суду щодо здійснення конституційного контролю законопроектів про внесення змін до Конституції України.

Стаття 159 Конституції України зобов'язує Верховну Раду України розглядати такий законопроект тільки за наявності висновку Суду про відповідність законопроекту вимогам її статей 157 і 158. Останні, зокрема, встановлюють, що Основний Закон України не може бути змінений, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України. Крім того, положення наведених статей забороняють вносити зміни до Конституції України в умовах воєнного або надзвичайного стану, а також змінювати ті самі положення Основного Закону двічі протягом одного скликання парламенту. Вочевидь, відповідні висновки Суду мають вирішальне значення для перетворення норм законопроекту про внесення змін до Конституції України в її законодавчі (конституційні) приписи. Ці висновки Суду є обов'язковими до виконання, що дає підстави стверджувати, що орган конституційної юрисдикції може виступати в конституційному нормотворенні в ролі своєрідного співавтора.

За період своєї діяльності Суд прийняв 24 висновки за такими законопроектами. Його правові позиції, залежно від змісту запропонованих змін до Конституції України, умовно можна поділити на дві групи. До першої належать позиції, згідно з якими запропоновані зміни до Основного Закону України визнаються Судом як такі, що їх можна виносити на наступний розгляд Верховною Радою України й імплементувати у Конституцію України. У таких випадках Суд констатує відповідність внесених змін до Конституції України вимогам її статей 157, 158 або вказує на те, що висновок з цих питань уже було дано Судом раніше.

Більшість висновків Суду щодо законопроектів про внесення змін до Конституції України є позитивними, тобто такими, що дозволяють їх внесення. Згодом, за умови дотримання процедур, передбачених статтями 155, 156 Конституції України, такі зміни імплементуються в текст Основного Закону. Однак нерідко Суд, даючи позитивний висновок щодо законопроекту про внесення змін до Конституції України, в мотивувальній частині робить певні застереження щодо можливих негативних наслідків, що можуть бути спричинені запропонованими змінами, пов'язаних з неоднозначним розумінням норми, зниженням рівня незалежності суддів, ослабленням основ судочинства тощо. Були випадки, коли Суд звертав увагу на інші негативні наслідки прийняття таких конституційних норм, зокрема на відсутність конституційного регулювання певних питань, або зазначав про необхідність їх законодавчого врегулювання. Скажімо, у Висновку Суду від 27 червня 2000 року № 1-в/2000 наголошено, що відсутність у Конституції України належної чіткості у визначенні змісту депутатської недоторканності на практиці може призвести до неоднозначного розуміння частини першої статті 80 Конституції України. З огляду на це до неї доцільно внести відповідні уточнення (абзац дев'ятий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини)¹.

Друга група правових позицій Суду щодо розгляду запропонованих змін до Конституції України більш варіативна, але в будь-якому разі йдеться про заборону їх подальшого розгляду Верховною Радою України, що виключає можливість їх внесення до Основного Закону. Підставою для заборони може, зокрема, бути визнання Судом пропонувані зміни такими, що не відповідають хоча б одній з вимог частини першої статті 157 Конституції України. Це можливо у випадку, якщо Суд вважає, що запропоновані зміни передбачають скасування або обмеження прав і свобод людини і громадянина або спрямовані на ліквідацію незалежності чи порушення територіальної цілісності України.

На сьогодні Суд прийняв низку таких висновків, наприклад: від 2 червня 1999 року № 2-з/1999 (про право громадян на соціальний захист); від 14 березня 2001 року № 1-з/2001 (про повноваження органів державної влади); від 1 квітня 2010 року № 1-в/2010 (про гарантії недоторканності для окремих посадових осіб); від 10 липня 2012 року № 1-з/2012 (про недоторканність суддів і народних депутатів України).

У Висновку від 1 квітня 2010 року № 1-в/2010 Суд констатував, що виключення зі статті 105 Конституції України частини першої, яка наділяє Президента України

¹ Висновок Конституційного Суду України від 27 червня 2000 року № 1-в/2000 // Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 1997–2001 / відп. ред. П. Б. Євграфов. — К. : Юрінком Інтер, 2001. — С. 123–128.

правом недоторканності на час виконання його повноважень, може призвести до обмеження не тільки й не стільки прав Президента, скільки до обмеження прав і свобод людини і громадянина, ліквідації незалежності держави, порушення територіальної цілісності України, оскільки Президент є гарантом Конституції України і її конституційних цінностей (абзац сьомий підпункту 4.4 пункту 4 мотивувальної частини)¹.

Крім того, підставою для заборони внесення змін до Конституції України може бути визнання Судом факту порушення хоча б однієї з вимог, визначених частиною другою статті 157 і статтею 158 Основного Закону України, тобто недотримання процедури внесення змін до Конституції України. У цьому випадку Суд перевіряє, чи мало місце введення на території всієї держави або в її окремих місцевостях воєнного чи надзвичайного стану; чи мав місце факт, що після неприйняття Верховною Радою України законопроекту про внесення змін до Конституції України пройшло не менше року; чи Верховна Рада України протягом строку своїх повноважень не змінювала одні й ті самі положення Основного Закону двічі. Проте слід мати на увазі, що зазначені підстави мають тимчасовий характер.

Ще однією причиною неможливості надання позитивного висновку про відповідність законопроекту вимогам статей 157 і 158 Конституції України є його істотні недоліки. Так, у Висновку від 11 липня 2000 року № 2-в/2000 Суд зазначив, що вже сама відсутність у законопроекті положень про комплексні, системні зміни до Конституції України у зв'язку із запровадженням двопалатного парламенту унеможлиблює всебічний аналіз пропонованих змін до Основного Закону на предмет їх відповідності статті 157 Конституції України, та припинив провадження у справі в цій частині (абзаци восьмий, десятий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини, пункт 3 резолютивної частини)².

Аналіз практики Суду щодо перевірки законопроектів про внесення змін до Конституції України в сучасних умовах розвитку нашої держави підтверджує практичну доцільність і необхідність попереднього конституційного контролю щодо внесення змін до Основного Закону України. Йдеться саме про особливий контроль «конституційності» конституційних норм, нехай навіть на стадії законопроекту. Не менш важливим є й те, що в якості критеріїв перевірки норм законопроектів Конституція України передбачає такі базові цінності, як права і свободи людини і громадянина, незалежність і територіальна цілісність країни.

Крім того, здійснення превентивного контролю норм законопроектів на предмет їх відповідності положенням Основного Закону вирішує найважливіші завдання, зокрема забезпечує реалізацію конституційного принципу верховенства

¹ Висновок Конституційного Суду України від 1 квітня 2010 року № 1-в/2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=106427>

² Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про зміни до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму 16.04.2000 року», поданого народними депутатами України, вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до Конституції України за ініціативи народних депутатів України) від 11 липня 2000 року № 2-в/2000 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=8747>

права на всій території держави, унеможлиблює виникнення правових колізій (суперечностей) між самими нормами Конституції України, що вкрай важливо для забезпечення її концептуальної цілісності й нормативної бездоганності.

Необхідність наступного контролю законопроектів щодо внесення змін до Основного Закону України (здійснюється після їх прийняття як законів) зумовлена тим, що попередній контроль не дозволяє стежити за конституційністю процедури розгляду, прийняття, набрання чинності законами, що змінюють Конституцію України, і не гарантує того, що після одержання Верховною Радою України висновку Суду про відповідність законопроекту вимогам статей 157, 158 Основного Закону до нього не будуть внесені інші зміни, що не були предметом конституційного контролю. Це спричиняє ризик внесення до Конституції України змін без відповідної «санкції» Суду. Саме наступний конституційний контроль гарантує повне дотримання конституційної процедури розгляду, прийняття й набрання чинності законом про внесення змін до Основного Закону України.

На відміну від інституту попереднього контролю законопроектів про внесення змін до Конституції України, безпосередньо в тексті Основного Закону України не йдеться про необхідність наступного конституційного контролю. Однак Суд у своєму Рішенні від 26 червня 2008 року № 13-рп/2008 констатував, що Основний Закон України (стаття 150) не містить застережень або обмежень щодо можливості здійснення Судом наступного конституційного контролю закону про внесення змін до Конституції України після його прийняття Верховною Радою України (як це, наприклад, визначено пунктом 30 частини першої статті 106 Основного Закону України щодо відсутності обмеження права Президента України застосувати вето до таких законів)¹.

Відповідно до частини другої статті 124 Конституції України юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Тому Суд в одному зі своїх рішень дійшов висновку, що саме орган конституційної юрисдикції повинен здійснювати наступний конституційний контроль щодо законопроекту про внесення змін до Основного Закону України після набрання ним чинності, оскільки відсутність конституційного контролю за процедурою його розгляду й прийняття може мати наслідком обмеження чи скасування прав і свобод людини і громадянина, ліквідацію незалежності, порушення територіальної цілісності України або зміну конституційного ладу шляхом, не передбаченим Основним Законом України².

Грунтуючись на такій правовій позиції, Суд здійснив наступний конституційний контроль і своїм Рішенням від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 визнав

¹ Рішення Конституційного Суду України від 26 червня 2008 року № 13-рп/2008 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=14245>

² Абзац третій пункту 3.2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України у справі про відповідність Конституції України (конституційність) положення підпункту 1 пункту 3 розділу IV Закону України «Про Конституційний Суд України» (у редакції Закону України від 4 серпня 2006 року № 79-в) за конституційним поданням 47 народних депутатів України (справа про повноваження Конституційного Суду України) від 26 червня 2008 року № 13-рп/2008 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=14245>

неконституційним Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222–IV у зв'язку з порушенням конституційної процедури його розгляду й прийняття. Це Рішення викликало неоднозначні оцінки з боку політиків і юристів. Після його прийняття в юридичних колах України висловлювалася думка, що особливістю законів про внесення змін до Конституції України є те, що після набрання чинності вони стають невід'ємною частиною Основного Закону України й набувають вищої юридичної сили як його чинні норми. Інакше кажучи, ці закони стають невід'ємною частиною Конституції України, а тому не можуть перевірятися Судом на предмет конституційності, оскільки в такому випадку він здійснюватиме перевірку конституційності самого Основного Закону України, порівнюючи між собою його норми, що мають однакову юридичну силу.

Слід зазначити, що, на перший погляд, це видається логічним, однак якщо дослідити це питання глибше, то з'ясується, що, по-перше, такому конституційному контролю не підлягає сама норма Конституції України. Цей контроль проходить лише процедура її розгляду, прийняття й набрання чинності. По-друге, спроба відійти від наступного конституційного контролю як наслідок може мати не тільки обмеження або скасування прав і свобод людини і громадянина, ліквідацію незалежності чи порушення територіальної цілісності держави, а й ризики деформації Основного Закону України в цілому.

Таким чином, відповідно до законодавства України той самий правовий акт, у цьому випадку конституційний закон, яким вносяться зміни до тексту Конституції України, може бути предметом як попереднього, так і наступного конституційного контролю. Специфіка цих видів контролю різна, оскільки попередній контроль, як ми вже зазначали, здійснюється з метою забезпечення відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 Основного Закону України, а наступний — тільки з метою перевірки процедури його розгляду, прийняття або набрання чинності.

Зрозуміло, наступний контроль законів про внесення змін до Конституції України застосовується нечасто. В ідеалі такі ситуації взагалі не повинні виникати. Але якщо в силу тих чи інших обставин вони все-таки виникають, суспільству має бути гарантоване право на захист конституційних цінностей.

І все-таки конституційне правосуддя не може вважатися здійсненим повною мірою, поки не буде виконано судове рішення. Контроль конституційних норм матиме логічне завершення й практичну цінність лише у випадку виконання рішень органу конституційної юрисдикції, що є третьою складовою механізму конституційного контролю законодавчих норм.

Незважаючи на наявність у Конституції України норми (частина друга статті 150) про обов'язковість виконання судового рішення на всій території України, із цим виникають певні проблеми. Питання невиконання судових рішень нещодавно були предметом обговорення на парламентських слуханнях «Про хід виконання судових рішень в Україні». Так, за період 2007–2011 років Суд прийняв більше 20 рішень, у яких він визначив порядок їх виконання й сформулював рекомендації Верховній Раді України й іншим органам державної влади щодо усунення прогалин і колізій у чинних нормативних актах. Однак із цих 20 рішень виконано було лише 8.

Слід зауважити, що проблема невиконання рішень судів не є суто національною. З нею зустрічається переважна більшість конституційних судів інших держав.

У цілому викладене можна вважати цінним практичним надбанням української правової системи. Що ж стосується шляхів вирішення проблемних питань, порушених у цій статті, то вони можуть бути різними. В умовах українських реалій одним з них має стати ретельне вивчення питань про можливість закріплення в Конституції України повноваження Суду здійснювати наступний конституційний контроль за процедурою розгляду, прийняття й набрання чинності законами про внесення до неї змін із чітким визначенням меж такого повноваження.

Мабуть, не зайвим було б вивчення питання щодо можливості й необхідності розширення визначених у статті 150 Основного Закону України кола суб'єктів права, уповноважених на конституційне подання з питань визнання правового акта (його окремих положень) неконституційним, а також, можливо, наділення такими повноваженнями Суду або законодавче закріплення положень щодо обов'язковості таких стадій конституційного контролю, як превентивний чи наступний контроль.

Не менш важливим є питання законодавчого закріплення юридичної відповідальності за невиконання рішень єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні, одним із можливих шляхів вирішення якого, ймовірно, могло б стати прийняття закону «Про забезпечення виконання судових рішень».

Шаптала Н. К. Контроль конституционных норм в Украине: ценностные достижения и пути усовершенствования. В статье исследуются теоретические и практические проблемы осуществления конституционного контроля конституционных норм, анализируется необходимость усовершенствования Конституции Украины как Основного Закона государства и усиления юридических гарантий защиты и нерушимости постоянных конституционных норм, а также предлагаются пути решения обозначенных проблемных вопросов.

Ключевые слова: постоянные конституционные нормы, превентивный и последующий конституционный контроль, исполнение судебного решения.

Shaptala N. Review of the Constitutional Norms in Ukraine: Valuable Achievements and Ways of Improvement. The article examines the theoretical and practical problems of implementation of constitutional review of the constitutional norms, analyzes the necessity to improve the Constitution of Ukraine as the Fundamental Law of the State and to strengthen the legal guarantees for the protection and inviolability of permanent constitutional norms as well as proposes solution of the abovementioned problematic issues.

Key words: permanent constitutional norms, preventive and subsequent constitutional review, execution of a court decision.

Конституційні нормативно-правові гарантії забезпечення права громадян на публічні об'єднання: теорія і практика

В. Росіхіна

головний консультант Секретаріату Конституційного Суду України

У статті досліджуються конституційні гарантії забезпечення права громадян на публічні об'єднання в Україні, зокрема розглядається доцільність виокремлення конституційних нормативно-правових гарантій забезпечення зазначеного права громадян. Запропоновано їх визначення та класифікацію, проаналізовано зміст і призначення цих гарантій.

Ключові слова: Конституція України, право громадян на публічні об'єднання, конституційні нормативно-правові гарантії права громадян на свободу об'єднання в політичні партії і громадські організації.

(Продовження)

3.2. Співвідношення національного і міжнародного права. У питаннях гарантування конституційного права на публічні об'єднання зазначене співвідношення має особливо важливе значення в умовах підготовки до підписання договору про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

Наведені положення Конституції України про межі реалізації права громадян на публічні об'єднання цілком відповідають загальноновизнаним нормам міжнародного права. Так, відповідно до статті 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року¹ («Свобода зібрань та об'єднання») кожен має право на свободу об'єднання з іншими, включаючи право створювати профспілки і вступати до них для захисту своїх інтересів, а здійснення цього права не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом в інтересах національної або громадської безпеки, для охорони порядку або запобігання злочинам, для охорони здоров'я або моралі чи з метою захисту прав і свобод інших осіб і є необхідними у демократичному суспільстві. Водночас у цій нормі підкреслюється, що таке закріплення свободи об'єднання «не перешкоджає запровадженню законних обмежень на здійснення цих прав особами, що входять до складу збройних сил, поліції або органів державного управління».

У статті 20 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права² сформульовано заборону пропаганди війни (пункт 1), а також передбачено, що будь-який виступ на користь національної, расової або релігійної ненависті, що являє собою підбурення до дискримінації, ворожнечі або насильства, повинен бути

¹ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004

² Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийнятий і відкритий для підписання, ратифікації та приєднання резолюцією 2200А (XXІ) Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 1966 року // Права людини: Міжнародні договори України, декларації, документи / упоряд. Ю. К. Качуренко. — К. : Юрінформ, 1992.

заборонений законом (пункт 2). Безпосереднє відношення до статей 36, 37 Конституції України має й частина друга статті 22 цього Пакту, згідно з якою користування цим правом не підлягає жодним обмеженням, крім тих, що передбачені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах державної чи громадської безпеки, громадського порядку, охорони здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших осіб; ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень користування названим правом для осіб, що входять до складу збройних сил і поліції.

До речі, підкомісією з попередження дискримінації і захисту меншин Економічної і Соціальної Ради ООН в 1984 році було прийнято міжнародно-правовий акт «Сиракузькі принципи, що стосуються обмежень і відхилень від положень Міжнародного пакту про громадянські і політичні права», яким у питаннях тлумачення допустимих обмежень прав і свобод громадян з метою запобігання введенню законами невинуватених доцільністю обмежень було рекомендовано застосовувати принцип пропорційності.

Крім того, Європейський суд з прав людини неодноразово наголошував, що обмеження прав і свобод людини і громадянина визнаються допустимими, якщо вони здійснені згідно з чинним законодавством і відповідають правилу «збереження основного змісту прав і свобод» (Рішення від 20 травня 1999 року у справі «Реквені проти Угорщини», Рішення Великої палати від 13 лютого 2003 року у справі «Партія добробуту та інші проти Туреччини»).

Конституції європейських держав, проголошуючи свободу асоціацій, також передбачають межі для утворення та функціонування відповідних об'єднань. Наприклад, у статті 4 Конституції Франції¹ зазначається, що політичні партії та угруповання повинні дотримуватися принципів національного суверенітету та демократії. Щодо партій, які не відповідають цим вимогам, передбачено положення про визнання їх антиконституційними та про заборону їх утворення і діяльності. У Конституції Італії встановлено, що «забороняється поновлення в будь-якій формі фашистської партії» (постанова XII «Перехідні та заключні постанови»). В абзаці другому статті 21 Основного Закону ФРН проголошуються антиконституційними ті партії, які за своїми цілями чи діями прибічників намагаються зашкодити основам вільного демократичного устрою, ліквідувати його чи поставити під загрозу існування ФРН. На її території не дозволяється діяльність партій інших держав, партій, створених на релігійній основі, фінансування партій та профспілок іноземними державами, а також міжнародними об'єднаннями². Конституція Болгарії передбачає, що не можуть утворюватися політичні партії на етнічній, расовій чи віросповідальній основі, а також партії, що ставлять за мету насильницький шлях захоплення державної влади (абзац четвертий статті 11)³.

¹ Конституція Франції від 4 жовтня 1958 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/root/bank_mm/constitution/constitution_russe_version_aout2009.pdf

² Конституция Федеративной Республики Германия от 23 мая 1949 года [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.rfhwb.de/Pravo/Pravo_ru/pravo_ru1.htm

³ Конституция на Република България от 13.07.1991 г. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.constcourt.bg/Pages/LegalBasis/Default.aspx?VerID=30>

Разом з тим, аналізуючи конституційні обмеження права громадян на публічні об'єднання, слід звернути увагу на те, що за Конституцією України підставами для заборони утворення та діяльності таких об'єднань громадян можуть бути як програмні цілі, так і безпосередні дії. Тобто якщо в програмних документах політичної партії чи громадської організації, поданих на реєстрацію, передбачатимуться програмні цілі, що суперечать вимогам цієї статті Конституції України, Міністерство юстиції України зобов'язане відмовити у реєстрації. Якщо ж будуть виявлені аналогічні дії, то заборона такої діяльності об'єднань громадян відповідно до частини четвертої статті 37 Конституції України здійснюватиметься виключно в судовому порядку.

Отже, Конституція України і міжнародні договори з питань права на публічні об'єднання, встановлюючи сфери обмеження права громадян на публічні об'єднання, в цілому збігаються.

4. Членство в публічних об'єднаннях громадян. До гарантій цієї групи належать, зокрема, такі положення Основного Закону України: членами політичних партій можуть бути лише громадяни України (частина друга статті 36); обмеження щодо членства в політичних партіях встановлюються виключно Конституцією і законами України (частина друга статті 36); ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян чи обмежений у правах за належність чи неналежність до політичних партій або громадських організацій (частина четверта статті 36).

Говорячи про цю групу конституційних нормативно-правових гарантій забезпечення права громадян на публічні об'єднання, варто звернути увагу на те, що Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року¹ та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права² гарантують свободу асоціації кожному, а стаття 36 Конституції України — лише громадянам України. Хоча це фактично не відповідає державно-правовим реаліям.

Дійсно, відповідно до вимог чинного законодавства України членами політичних партій можуть бути лише громадяни України (частина друга статті 36 Конституції України, частина перша статті 6 Закону України «Про політичні партії в Україні»³), а ось засновниками та членами громадських організацій — як громадяни України, так і іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах (частина друга статті 11 Закону України «Про об'єднання громадян»⁴ (втратив чинність), частина перша статті 7 чинного Закону України «Про громадські об'єднання»⁵).

¹ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_004

² Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийнятий і відкритий для підписання, ратифікації та приєднання резолюцією 2200А (XXI) Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 1966 року // Права людини: Міжнародні договори України, декларації, документи / упоряд. Ю. К. Качуренко. — К. : Юрінформ, 1992.

³ Про політичні партії в Україні : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2365-III // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 23. — Ст. 118.

⁴ Про об'єднання громадян : Закон України від 16 червня 1992 року № 2460-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 34. — Ст. 2, 3.

⁵ Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 року № 4572-VI // Голос України. — 2012. — № 70.

Отже, до статті 36 Конституції України, з метою її приведення у відповідність до міжнародно-правових стандартів у сфері прав людини та державно-правових реалій, потрібно вносити відповідні зміни, тобто на конституційному рівні гарантувати право на громадські об'єднання не лише громадянам України, а також іноземцям та особам без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах.

5. Гарантії забезпечення рівності публічних об'єднань громадян перед законом. Як відомо, політичні партії в Україні сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах (частина друга статті 36 Конституції України). Це означає, що політичні партії покликані сприяти формуванню та реалізації політичної волі громадян, оскільки їхня діяльність тісно пов'язана зі здійсненням державної влади: вони беруть участь у загальнодержавних та місцевих виборах; на основі партійного представництва утворюються депутатські фракції у парламенті та парламентська більшість (коаліція депутатських фракцій), формується склад Кабінету Міністрів України; через своїх представників політичні партії беруть участь (реалізують свої програмні цілі і завдання) у діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Фактично свобода об'єднання у політичні партії та їх діяльність є ознакою демократичного суспільства, перешкодою узурпації державної влади та формуванню авторитарних чи тоталітарних політичних режимів.

Значна роль політичних партій у суспільному житті, зокрема у здійсненні державної влади та місцевого самоврядування, обумовила встановлення Конституцією України низки обмежень та вимог щодо їх діяльності, що є правомірним фактором. Зважаючи на це, Основний Закон передбачає, що діяльність політичних партій і громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняються (частина перша статті 37); політичні партії та громадські організації не можуть мати воєнізованих формувань (частина друга статті 37).

5.1. Законодавче забезпечення. З метою забезпечення дії встановлених у зазначених положеннях Основного Закону України конституційних обмежень і у зв'язку з необхідністю створення передумов для реалізації громадянами права на свободу утворення публічних громадських об'єднань Конституція України відносить до відання законодавчої влади визначення засад утворення і діяльності політичних партій та інших об'єднань громадян (пункт 11 частини першої статті 92). Тобто законодавець має право на основі Конституції України та міжнародно-правових актів, ратифікованих Україною, додатково врегульовувати правовий статус публічних об'єднань шляхом встановлення на законодавчому рівні процедур їх створення, порядку державної реєстрації та контролю за їхньою діяльністю, але за умови, що ці норми не звужать обсяг конституційного права на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації і не унеможливають реалізацію права кожного на вияв своєї політичної чи громадської позиції.

Зокрема, на виконання цього конституційного положення законодавець прийняв низку законів України: «Про благодійництво та благодійні організації» від 16 вересня 1997 року¹, «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» від 7 жовтня 1997 року², «Про молодіжні та дитячі громадські організації» від 1 грудня 1998 року³, «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15 вересня 1999 року⁴, «Про політичні партії в Україні» від 5 квітня 2001 року⁵, «Про громадські організації» від 22 березня 2012 року⁶.

У Рішенні від 23 травня 2001 року № 6-рп/2001 у справі щодо конституційності статті 248³ Цивільного процесуального кодексу України Конституційний Суд України сформулював ще один принцип, який по суті є конституційною гарантією забезпечення права громадян на публічні об'єднання — принцип невтручання держави у здійснювану в межах закону діяльність об'єднань громадян.

Зокрема, в підпункті 4.3 пункту 4 мотивувальної частини цього Рішення Конституційний Суд зазначив, що внутрішня організація, взаємовідносини членів об'єднань громадян, їх підрозділів, статутна відповідальність членів цих об'єднань регулюються корпоративними нормами, встановленими самими об'єднаннями громадян, що базуються на законі; визначаються питання, які належать до їх внутрішньої діяльності або виключної компетенції і підлягають самостійному вирішенню.

Отже, втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб у здійснювану в межах закону діяльність об'єднань громадян не допускається. У разі виникнення спору щодо порушення об'єднаннями громадян, їх посадовими і службовими особами прав і свобод громадянина останній має право на підставі статті 55 Конституції України звернутися за їх захистом до суду. Визначення належності питань до внутрішньорганізаційної діяльності або виключної компетенції об'єднання громадян у кожному конкретному випадку вирішує суд у разі оскарження громадянином актів і дій таких об'єднань⁷.

5.2. Офіційне тлумачення принципу рівності громадських об'єднань перед законом. Зазначений принцип закріплений частиною п'ятою статті 36 Основного Закону України. На нашу думку, цей принцип певною мірою є похідним

¹ Про благодійництво та благодійні організації : Закон України від 16 вересня 1997 року № 531/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 46. — Ст. 292.

² Про професійних творчих працівників та творчі спілки : Закон України від 7 жовтня 1997 року // Урядовий кур'єр. — 13 листопада 1997.

³ Про молодіжні та дитячі громадські організації : Закон України від 1 грудня 1998 року № 281-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 1. — Ст. 2.

⁴ Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України від 15 вересня 1999 року // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 45. — Ст. 397.

⁵ Про політичні партії в Україні : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2365-III // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 23. — Ст. 118.

⁶ Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 року № 4572-VI // Голос України. — 2012. — № 70.

⁷ Рішення КСУ від 23 травня 2001 року № 6-рп/2001 у справі щодо конституційності статті 248³ Цивільного процесуального кодексу України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=9394>

від передбаченого частиною першою статті 24 Конституції України принципу рівності громадян перед законом, який означає рівну для всіх обов'язковість конкретного закону з усіма відмінностями у правах або обов'язках, привілеях чи обмеженнях, які в цьому законі встановлені.

Ця конституційна засада має бути забезпечена в поточному законодавстві. Наприклад, Закон України «Про політичні партії в Україні» передбачає вимогу щодо збору підписів громадян на підтримку створення політичної партії не менш як у двох третинах районів не менш як двох третин областей та представництва її в більшості областей України. З огляду на конституційний принцип рівності об'єднань громадян перед законом зазначена вимога поширюється на всі об'єднання громадян, які бажають отримати статус політичної партії, і має бути однаковою для всіх.

Такої думки дотримується і Конституційний Суд України, який, зокрема, у пункті 4 мотивувальної частини Рішення від 12 червня 2007 року № 2-рп/2007 у справі про утворення політичних партій в Україні зазначив, що наведені положення Закону України «Про політичні партії в Україні» забезпечують реалізацію частини п'ятої статті 36 Конституції України, якою визначено, що всі об'єднання громадян рівні перед законом. Конституційний Суд України вважає, що положення частини першої статті 10 Закону щодо необхідності підтримки створення політичної партії підписами не менше десяти тисяч громадян України є запорукою втілення конституційних засад діяльності однієї з форм громадського об'єднання та гарантією забезпечення саме загальнодержавного статусу політичної сили і створення рівних потенційних можливостей для всіх політичних партій¹.

Розглядаючи принцип рівності усіх об'єднань громадян перед законом слід згадати ще одне рішення єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні, а саме Рішення Конституційного Суду від 13 грудня 2001 року № 18-рп/2001 у справі про молодіжні організації², яким було визнано неконституційним низку положень Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» від 1 грудня 1998 року № 281-XIV. Зокрема, положення частин першої, другої статті 10 цього Закону про фінансову підтримку діяльності молодіжних та дитячих громадських організацій, в тому числі шляхом видатків з Державного бюджету України, передбачали участь у безпосередньому отриманні фінансової підтримки з боку держави лише «спілки, членами якої є більшість зареєстрованих всеукраїнських молодіжних та дитячих громадських організацій, а також обласних, Автономної Республіки Крим, київських та севастопольських міських спілок молодіжних та дитячих громадських організацій» або «спілки всеукраїнських молодіжних громадських організацій».

Тобто правом на одержання фінансової підтримки в такому разі користувалася лише визначена у статті 10 зазначеного Закону одна спілка молодіжних та дитячих громадських організацій. Тим самим опосередковано порушується

¹ Рішення КСУ від 12 червня 2007 року № 2-рп/2007 у справі про утворення політичних партій в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=9915>

² Рішення Конституційного Суду України від 13 грудня 2001 року № 18-рп/2001 у справі про молодіжні організації [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=9407>

право громадян на свободу об'єднання, оскільки ті об'єднання громадян, які не входять до складу спілки, що об'єднує більшість зареєстрованих молодіжних та дитячих громадських організацій, обмежені у праві на отримання фінансової підтримки. Також, на думку Конституційного Суду України, це є непрямим примушуванням зареєстрованих молодіжних і дитячих громадських організацій, які мають намір одержувати фінансову підтримку, до вступу в зазначену спілку (пункт 5 мотивувальної частини зазначеного Рішення). На наш погляд, зазначені положення Закону порушували й принцип рівності об'єднань громадян перед законом в контексті права на отримання фінансової підтримки з боку держави.

Отже, принцип рівності громадських об'єднань перед законом певною мірою є похідним від принципу рівності громадян перед законом та означає рівну для всіх громадських об'єднань обов'язковість конкретного закону з усіма відмінностями у правах або обов'язках, привілеях чи обмеженнях, які в цьому законі встановлені.

6. Висновки і пропозиції. Як видно з викладеного, спеціальних конституційних положень, що присвячені безпосередньо регламентації конституційного права громадян на публічні об'єднання (порівняно з засадами правової держави в цілому) не так вже й багато. І хоча їх не занадто деталізовано, це не є недоліком конституційної регламентації досліджуваного права, зважаючи на пряму дію норм Конституції України, особливо в частині гарантування прав та свобод людини і громадянина. Адже частина третя статті 8 Конституції України гарантує особі звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України.

Конституційний Суд України обстоює позицію, що «однією з найважливіших умов визначеності відносин між громадянином і державою, гарантією закріпленої у статті 21 Конституції України принципу непорушності прав і свобод людини є стабільність Конституції, яка, крім інших чинників, значною мірою визначається правовим змістом Основного Закону. Наявність у Конституції України надто деталізованих положень, місце яким у поточному законодавстві, породжуватиме необхідність частого внесення змін до неї, що негативно позначатиметься на стабільності Основного Закону» (абзац перший пункту 4 мотивувальної частини Висновку від 2 червня 1999 року № 2-в/99¹). Тобто Конституція України і не повинна занадто деталізувати права та свободи громадян, зокрема й право громадян на публічні об'єднання, а роль конституційних нормативно-правових гарантій реалізації цього права є провідною в загальній системі його гарантування в Україні.

Разом з тим стосовно механізмів забезпечення деяких з наведених норм Конституції України ми маємо ситуацію не кращу, ніж за радянських часів, оскільки конституційні «абстракції» не завжди підкріплено дієвими юридичними гарантіями: з одного боку, Конституцією України гарантовано забезпечення та захист прав людини, а з іншого — фактично ті самі гарантії нівелюються практикою. Особливо актуальним це є за умов, коли офіційне сприйняття європейських стандартів прав людини шляхом їх фіксації у Конституції України, на жаль, поки

¹ Висновок Конституційного Суду України від 2 червня 1999 року № 2-в/99 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=8740>

що не перетворило їх на частину культури і ментальності, навіть, здавалося б, найактивнішої частини народу, яка претендує іменуватися політичною і правовою елітою. Права людини все ще не вписалися в конкретні політичні і соціальні умови нашої країни, вони залишаються якщо й не зовсім чужими, то принаймні й не визначальними для правосвідомості значної частини населення¹. Це зайвий раз обґрунтовує необхідність створення механізму забезпечення реалізації конституційного права громадян на публічні об'єднання шляхом запровадження принципів правової держави і верховенства права як інструментів якісного та ефективного гарантування зазначеного права.

Виходячи з проведеного аналізу сучасних конституційних гарантій забезпечення права громадян на публічні об'єднання вважаємо за доцільне рекомендувати:

1) Верховній Раді України з метою приведення положень статті 36 Конституції України у відповідність до міжнародно-правових стандартів у сфері прав людини та державно-правових реалій до зазначеної статті потрібно внести відповідні зміни: гарантувати право на громадські об'єднання не лише громадянам України, а також іноземцям та особам без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, що відповідає європейським стандартам;

2) Міністерству юстиції України спільно з науковцями та активістами публічних об'єднань розробити законопроект «Про забезпечення реалізації права громадян на публічні об'єднання», який деталізував би механізм забезпечення реалізації конституційного права громадян на публічні об'єднання шляхом запровадження принципів правової держави і верховенства права як інструментів якісного та ефективного гарантування зазначеного права;

3) органам державної влади, органам місцевого самоврядування, публічним об'єднанням сприяти перетворенню європейських стандартів прав людини, у тому числі права громадян на публічні об'єднання, на частину культури і ментальності українського народу шляхом запровадження окремих програм і проектів з підвищення конституційної культури громадян.

Росихина В. Ю. Конституционные нормативно-правовые гарантии обеспечения права граждан на публичные объединения: теория и практика. В статье исследуются конституционные гарантии обеспечения права граждан на публичные объединения в Украине, в частности рассматривается целесообразность выделения конституционных нормативно-правовых гарантий обеспечения указанного права граждан. Даны их определение и классификация, анализируется содержание и назначение этих гарантий.

Ключевые слова: Конституция Украины, право граждан на публичные объединения, конституционные нормативно-правовые гарантии права граждан на свободу объединения в политические партии и общественные организации.

Rosikhina V. Constitutional legal guarantees of ensuring the right of citizens to a public association: theory and practice. The article deals with the constitutional

¹ Козюбра М. І. Принципи верховенства права і правової держави: єдність основних вимог [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/naukmal/law/2007_64/01_kozyubra_mi.pdf

guarantees of the right of citizens for public associations in Ukraine. In particular, the expediency of allocation of constitutional legal guarantees for the provision of specified rights of citizens, gives their definition and classification, analyses the contents and purpose of these guarantees.

Key words: *the Constitution of Ukraine, the right of citizens to public associations, constitutional legal guarantees of the rights of citizens to freedom of Association in political parties and public organizations.*

ЮВІЛЕЙНІ ДАТИ

Шановний Володимире Михайловичу, з нагоди Вашого 65-річчя прийміть щирі вітання та побажання наснаги й успіху в усіх добрих справах і починаннях!

Виходець із робітничої родини, Ви стали одним із провідних фахівців-правознавців у нашій державі, здобули авторитет і повагу серед вітчизняних та закордонних колег як учений, викладач, особистість із твердою громадянською позицією — справжній патріот України.

Уже на початку своєї наукової та службової кар'єри у Львівському національному університеті імені Івана Франка Ви були прихильником незвичної у ті часи доктрини, за якою головним призначенням і обов'язком держави є захист прав та інтересів пересічної людини.

Цю принципову життєву позицію Ви послідовно й наполегливо обстоювали і працюючи у Міністерстві культури України, Спільці юристів України, Комісії Верховної Ради України з питань правової політики і судово-правової реформи, і займаючись викладацькою роботою в Київському державному інституті культури, Київському національному університеті імені Тараса Шевченка та Академії муніципального управління. Саме в цьому полягає наукова і практична цінність майже п'ятиста Ваших статей, публікацій, посібників, монографій та інших друкованих праць, що побачили світ за роки Вашої натхненної й плідної наукової, викладацької, державницької діяльності.

Проте найяскравіше, на наш погляд, Ваші ділові та професійні якості виявилися під час роботи в Конституційному Суді України. Уміле поєднання обов'язків судді-доповідача у більш ніж 50 справах, керівництво Постійною комісією Конституційного Суду України з наукового та інформаційного забезпечення, а згодом — Першою колегією суддів Конституційного Суду України та активна участь у роботі редакційних колегій «Вісника Конституційного Суду України», «Правничого часопису Донецького університету», спеціалізованого видання «Юридична наука» є свідченням Вашої ініціативності, наполегливості, працелюбності.

Багато часу Ви присвячуєте справі підготовки наукових кадрів, кваліфікованих працівників у галузі конституційного, адміністративного, муніципального та підприємницького права. Ваші вихованці успішно працюють у різних установах та організаціях, обіймають відповідальні посади в органах державної влади, у тому числі й у Конституційному Суді України.

Однак *dura lex sed lex* — і тому до святкового настрою з нагоди Вашого ювілею додаються сумні нотки, оскільки згідно з Конституцією України досягнення 65-річного віку є обов'язковою підставою для виходу у відставку з посади судді Конституційного Суду України. Та ми впевнені, що кандидат юридичних наук, доцент, заслужений юрист України, кавалер ордена «За заслуги» III ступеня

Володимир Кампо не спочиватиме на лаврах. Завжди сповнений життєвих сил, елегантний, доброзичливий і толерантний ювіляр, безумовно, і в подальшому використовуватиме свій високий науковий потенціал і ґрунтовні знання у галузі права на благо Українського народу.

Судді Конституційного Суду України, працівники Секретаріату Суду, члени Редакційної ради «Вісника Конституційного Суду України» зичать Вам добра, міцного здоров'я і щастя! Хай боронить Вас та Ваших близьких Господь і допомагає Вам у звершеннях в ім'я України!

Голова та судді Конституційного Суду України щиро вітають президента Національної академії правових наук України, академіка ТАЦІЯ Василя Яковича, членів Президії, а також наукових працівників регіональних відділень та установ Національної академії правових наук України з 20-ю річницею її заснування.

Академія, утворена згідно з указом Президента України як державна наукова організація, що координує, організовує і проводить фундаментальні та прикладні наукові дослідження у галузі держави і права, за цей незначний в історичних масштабах відрізок часу досягла вагомих результатів у формуванні законодавчої системи незалежної Української держави.

За роки своєї діяльності Національна академія правових наук України, її Президія та відділення розробили проекти Кримінального, Цивільного процесуального, Кримінального процесуального кодексів, інших нормативно-правових актів відповідно до сучасних наукових доктрин і загальновизнаних міжнародних стандартів у галузі права.

Неоціненним також є внесок академіків і наукових працівників академії у розробку та супроводження проекту Конституції України, прийнятої Верховною Радою України у червні 1996 року та визнаної міжнародною юридичною громадою однією з найдемократичніших у світі.

Не випадково, що до складу Конституційної Асамблеї, утвореної Президентом України Януковичем В. Ф. з метою подальшого удосконалення положень Конституції України, увійшов 31 вчений Національної академії правових наук України.

Це свідчить не тільки про високий і беззаперечний авторитет академії як провідної наукової державної установи в галузі конституційного права, а й є гарантією того, що пропозиції, рекомендації та зауваження, які будуть надані її науковцями, сприятимуть ефективному розв'язанню проблем, що виникають у практиці застосування окремих положень Основного Закону України.

Тож бажаємо Вам, шановний Василю Яковичу, і Вашим колегам міцного здоров'я, щастя, наснаги, невичерпних творчих сил і енергії, успіхів у подальшому розвитку вітчизняної юридичної науки та утвердженні міжнародного авторитету України як сучасної правової та демократичної держави.

УВАГА, КОНКУРС!

У рамках Всеукраїнського тижня права Конституційний Суд України оголошує конкурс на кращу наукову статтю з конституційно-правової тематики, пов'язаної із захистом прав і свобод людини і громадянина в Україні

Переможці конкурсу будуть відзначені почесними грамотами Конституційного Суду України під час урочистого відкриття Всеукраїнського тижня права в Конституційному Суді України, а кращі статті — опубліковані у «Віснику Конституційного Суду України».

До участі в конкурсі допускаються наукові статті зазначеної тематики, що раніше не друкувалися.

У конкурсі можуть брати участь аспіранти, ад'юнкти, пошукачі (віком до 30 років), студенти-магістри вищих навчальних закладів.

Термін подання статей: до 15 листопада 2013 року.

Термін проведення конкурсу: до 9 грудня 2013 року.

Свою статтю та анкету учасника конкурсу (із зазначенням прізвища, імені та по батькові, дати народження, адреси місця проживання, контактних телефонів, e-mail, навчального закладу, місця роботи, наукового ступеня, вченого звання) надсилайте в електронному вигляді на e-mail: court@ccu.gov.ua.

Детальнішу інформацію про конкурс та вимоги до статей ви можете знайти на офіційному веб-сайті Конституційного Суду України: <http://www.ccu.gov.ua/uk/publish/article/223255>

Завідувач
редакційно-видавничого відділу
Секретаріату
Конституційного Суду України
С. Сидоренко
тел.: 0 (44) 238-10-32

Відповідальний
секретар
К. Пігнаста
тел.: 0 (44) 238-11-54
e-mail: court@ccu.gov.ua

Видавець

Видавничий Дім «Ін Юре»
Україна, 04107, Київ-107, вул. Багговутівська, 17–21
Тел./факс: 0 (44) 537-51-18
E-mail: peredplata@inyure.kiev.ua
www.inyure.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
Серія ДК № 2191 від 20.05.2005 р.

Над випуском працювали:

Пазенко О. С.,
Горбаченко О. В.,
Зайцева А. Ю.,
Печенюк Ю. О.,
Михайленко Т. Р.

Підписано до друку 17.10.2013.
Формат 70 x 100 ¹/₁₆. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 9,1. Обл. вид.-арк. 8,6.
Зам. № 13-866.
Наклад 540.
Ціна договірна.

Віддруковано у **ПАТ «ВІПОЛ»**
Україна, 03151, м. Київ, вул. Волинська, 60
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 4404 від 31.08.2012 р.